

Raporti i anketës publike

PERCEPTIMET E KOMPROMISIT NË PROCESIN E NORMALIZIMIT KOSOVË-SERBI

Pyetje të vështira në të ardhmën

Raporti i anketës publike

**PERCEPTIMET E KOMPROMISIT NË PROCESIN
E NORMALIZIMIT KOSOVË-SERBI**

Pyetje të vështira në të ardhmën

Titulli i hulumtimit:

Perceptimet e kompromisit në procesin e normalizimit Kosovë-Serbi: Pyetje të vështira në të ardhmën

Botuesi:

Qendra për Veprime Sociale Afirmative – CASA

Autorët:

Ramadan Ilazi, Ognjen Gogić

Redaktori:

Miodrag Marinković

Ky dokument është shkruar në versionin original në gjuhën angleze

Dizajni:

Bojan Marinković

Printimi (kopje): 90

Zhvillimi dhe publikimi i këtij dokumenti është mbështetur nga Fondacionet e Shoqërisë së Hapur – Ballkani Perëndimor në kuadër të projektit "Perceptimet e kompromisit në procesin e normalizimit të marrëdhënieve Kosovë-Serbi: Pyetje të vështira në të ardhmën" dhe me përkrahjen institucionale të programit të Fondacionit Kosovar për Shoqëri Civile (KCSF) 'EJA Kosovë', bashkëfinancuar nga Agjencia Zvicerane për Zhvillim dhe Bashkëpunim (SDC) dhe Suedia. Përmbajtja e këtij dokumenti është përgjegjësi e vetme e OJQ-së CASA dhe nuk përfaqëson domosdoshmërisht pikëpamjet e OSF-WB, KCSF, SDC ose Suedisë.

Viti i publikimit: 2025

Përmbajtja

Hyrje	4
Si i shohin shqiptarët e Kosovës marrëdhëniet me Serbinë, dialogun e normalizimit të udhëhequr nga BE-ja, zgjidhjet e kompromisit dhe rolin e BE-së dhe SHBA-ve?.....	7
Përmbledhje kryesore.....	7
Hyrje.....	9
Qëndrimet ndaj marrëdhënieve me Serbinë dhe dialogut për normalizim	10
Qëndrimet ndaj opsioneve të kompromisit në dialogun e normalizimit	18
Qëndrimet ndaj BE-së dhe Shteteve të Bashkuara në Dialogun e Normalizimit	28
Përfundimi.....	32
Qëndrimet dhe perceptimet e komunitetit serb rreth kornizës institucionale dhe ligjore të Kosovës.....	33
Gjetjet kryesore	33
Hyrje.....	34
Metodologjia dhe Dizajni i Hulumtimit	36
Përshkrimi i mostrës	37
Vërejtjet mbi të dhënat demografike.....	39
Rezultatet e hulumtimit.....	40
Diskutim	45
Qëndrimet ndaj institucioneve dhe kornizës ligjore të Kosovës.....	46
Diskutim	58
Tërheqja nga institucionet dhe perspektivat e kthimit.....	59
Diskutim	66
Konsideratat përfundimtare	67
Konkluzione të përgjithshme	70
Rekomandimet.....	71
Rekomandim i gatshëm për përdorim:	75

Hyrje

Konteksti

Dialogu i lehtësuar nga Brukseli mes Kosovës dhe Serbisë, i nisur në mars të vitit 2011 nën ndërmjetësimin e BE-së, mbetet procesi qendror politik për normalizimin e marrëdhënieve mes dy palëve. I dalur nga një sfond konflikti të thellë mes serbëve dhe shqiptarëve në Kosovë, dialogu ka dhënë disa rezultate të dukshme, me rreth 38 marrëveshje të arritura, shumë prej të cilave janë zbatuar plotësisht ose pjesërisht. Me kalimin e kohës, ai ndihmoi në adresimin e disa prej çështjeve më të ndjeshme, veçanërisht në fushat e policimit, drejtësisë dhe qeverisjes lokale, dhe hodhi themelet për integrimin e komunave me shumicë serbe në veri të Kosovës në kornizën ligjore dhe institucionale të Kosovës. Ndërsa procesi shpesh është përballur me kritika dhe rezistencë politike nga të dyja palët, ai megjithatë ka provuar të jetë një platformë produktive dhe funksionale, një platformë që i ka mbajtur palët të angazhuara, ka prodhuar kompromise konkrete dhe gradualisht por në mënyrë të qëndrueshme e ka çuar përpara procesin e normalizimit.

Për një kohë të gjatë, Dialogu i Brukselit ka ngecur i bllokuar, as duke përparuar dhe as duke u braktisur zyrtarisht. Palët negociuese vazhdojnë të fajësojnë njëra-tjetrën për vonesat dhe mungesën e angazhimit, ndërsa komentuesit tregojnë dështimin e Bashkimit Evropian për të ushtruar presion të vazhdueshëm ose për të shkuar përtej strategjisë së tij të vjetër të "paqartësisë konstruktive", e cila i ka lejuar secilës palë të interpretojë marrëveshjet në kushtet e tyre, sipas rregullit, kontradiktore. Erozioni i procesit përkoi me shfaqjen e idesë kontraverse të shkëmbimit të territoreve, e cila për një kohë dukej të ishte e vetmja alternativë serioze ndaj vizionit të BE-së për normalizim. Hezitimi i BE-së në atë kohë për ta hedhur poshtë qartë atë propozim joortodoks ekspozoi një mungesë të vendosmërisë, duke dobësuar aftësinë e saj për të zbatuar atë për qka janë dakorduar tashmë. Cilado qofshin arsyet, fakti mbetet se shumë kohë pas arritjes në kulmin e tij, Dialogu i Brukselit ekziston më shumë si një mbetje e asaj që dikur ishte një rrugë diplomatike produktive, e mbajtur në sipërfaqe kryesisht nga inercia e institucioneve të BE-së sesa nga ndonjë vullnet apo vizion i vërtetë politik se si ta çojë atë në një konkludim kuptimplotë.

Momentumi i ri

Peizazhi gjeopolitik në ndryshim, duke përfshirë luftën në Ukrainë dhe paqëndrueshmërinë në rritje në Lindjen e Mesme, ka rritur rëndësinë e stabilitetit të brendshëm brenda Bashkimit Evropian, i cili varet gjithnjë e më shumë nga stabiliteti përgjatë kufijve të tij të menjëhershëm. Si rezultat, Ballkani Perëndimor, i konsideruar prej kohësh si një rajon i brishtë në prapën e BE-së, ka rifituar rëndësi strategjike, me normalizimin e marrëdhënieve mes Serbisë dhe Kosovës që tani shihet si një faktor kyç për stabilitetin rajonal. Në një përpjekje për të rigjallëruar dialogun e ngecur dhe për të arritur zgjidhje të qëndrueshme, BE-ja, me mbështetjen e Shteteve të Bashkuara, prezantoi një plan të ri për normalizim në fillim të vitit 2023, i njohur si Plani Franko-Gjerman ose Plani BE-Ballkani Perëndimor.

Propozimi përcaktoi një hartë për zgjidhjen e mosmarrëveshjeve të pazgjidhura, duke përfshirë njohjen reciproke të dokumenteve zyrtare (pasaporta, targa, diploma), mbrojtjen e trashëgimisë fetare dhe kulturore, shkëmbimin e misionëve të përhershme dhe krijimin e një kornizëvetëmenaxhimi për komunitetin serb të Kosovës (AKS). Më 27 shkurt 2023, Kryeministri i Kosovës Albin Kurti dhe Presidenti serb Aleksandar Vučić e pranuan verbalisht planin në Bruksel dhe u dakorduan që ta formalizojnë atë përmes një marrëveshjeje teknike. Kjo marrëveshje, zyrtarisht e titulluar "Marrëveshja për rrugën drejt normalizimit mes Kosovës dhe Serbisë", u miratua në Ohër më 18 mars 2023. Zbatimi i saj është bërë gradualisht një kusht kyç që Serbia dhe Kosova të përparojnë në rrugën e tyre evropiane dhe të sigurojnë mbështetje të vazhdueshme politike dhe financiare nga BE-ja dhe Shtetet e Bashkuara. Megjithatë, pavarësisht rreziqeve të larta, kjo nuk ka qenë e mjaftueshme për të ndaluar rënien e vazhdueshme të Dialogut të Brukselit. Palët vazhdojnë të vonojnë, të shmangin dhe të zbatojnë në mënyrë selektive atë që është rënë dakord, ndërsa BE-ja dhe SHBA-ja hezitojnë përsëri të ushtrojnë nivelin e presionit të nevojshëm për ta mbajtur procesin në rrugën e duhur. Si rezultat, dialogu mbetet në bllokim. Thirrjet nga brenda administratës së re të BE-së për të rishikuar formatin dhe qasjen po bëhen gjithnjë e më të forta, por deri më tani nuk janë ofruar alternativa të vërteta. Ndërkohë, veprimet e njëanshme të Prishtinës në veri, shpesh të paraqitura si hapa drejt pohimit të sovranitetit, nuk shihen nga bashkësia ndërkombëtare si ndonjë kontribut domethënës në normalizim, por më tepër si lëvizje që thellojnë përçarjen dhe e ndërlikojnë më tej rrugën përpara.

Pa alternative

Pavarësisht brishtësisë së procesit, i cili ekspozohet gjithnjë e më shumë nga dinamikat politike dhe gjeopolitike në ndryshim, plani i udhëhequr nga BE mbetet e vetmja kornizë e miratuar ndërkombëtarisht për normalizimin e marrëdhënieve mes Kosovës dhe Serbisë. Megjithatë, me kalimin e kohës, dialogu ka zbuluar një numër të metave strukturore. Një nga mangësitë më kritike ka qenë mungesa e një qëndrimi koherent dhe të koordinuar mes aleatëve perëndimorë në lidhje me zbatimin e presionit të vazhdueshëm mbi palët. Procesi është treguar gjithashtu shumë i ndjeshëm ndaj ndryshimeve në qeveri, veçanërisht në Kosovë, ku administrata e ardhshme e udhëhequr nga Vetëvendosja u distancua hapur nga marrëveshjet e arritura nga paraardhësit e saj. Ndodh që një përmbysje e ngjashme ka ndodhur edhe në Serbi, nëse nuk do të ishte nën kontrollin e centralizuar politik dhe vazhdimësinë autokratike nën udhëheqjen e Aleksandar Vučić. Stagnimit i shtohet edhe besueshmëria në rënie e politikës së zgjerimit të BE-së. Perspektiva e anëtarësimit u paraqit prej kohësh si nxitja kryesore për të dyja palët, klima më e gjerë politike brenda BE-së, e shënuar nga krizat e brendshme, pasiguria ekonomike dhe dobësi i konsensusit politik, e ka zvogëluar ndjeshëm tërheqjen dhe efektivitetin e atij premtimi. Në fakt, dialogu ka mbetur pa ndikimin e tij më të fortë.

Megjithatë, rreziqet mbeten të larta për të gjithë të përfshirët, Kosovën, Serbinë dhe Bashkimin Evropian. Në kontekstin e sfidave në rritje të sigurisë globale dhe rajonale, veçanërisht përgjatë vijave të frontit lindor dhe jugor të BE-së, sigurimi i stabilitetit në Ballkanin Perëndimor ka rifituar urgjencën strategjike. Për Bashkimin Evropian, ky rajon nuk

është vetëm një çështje e zgjerimit të papërfunduar, por edhe një zonë e rëndësishme mbrojtëse, stabiliteti i të cilit mbron rrugët më të gjera ekonomike dhe përforcon besueshmërinë në BE si një forcë për paqe dhe progres.

Ndërkohë, Serbia po përballlet me një krizë të brendshme politike që po thellohet, një krizë që rrezikon përshkallëzim të mëtejshëm nëse tensionet në Kosovë vazhdojnë të rriten pa kontroll. Për komunitetin serb të Kosovës, pasojat janë tashmë të prekshme. Kriza e vazhdueshme ka përshpejtuar migrimin jashtë vendit, duke kontribuar në një varfërim serioz të kapitalit njerëzor dhe duke dobësuar strukturat lokale tashmë të cenueshme. Në të njëjtën kohë, veprimet agresive të Kosovës në veri, edhe pse janë duartrokitur brenda vendit, kanë dhënë pak rezultate në nivel ndërkombëtar. Kosova nuk mbetet më afër anëtarësimit në organizatat kryesore globale ose avancimit në rrugën euroatlantike. Me pesë shtete anëtare të BE-së që ende nuk e njohin, progresi i mëtejshëm shihet gjerësisht si i varur nga një marrëveshje e miratuar nga Beogradi, diçka që do t'u lejonte këtyre shteteve të adresonin shqetësimet e tyre të brendshme në lidhje me secesionin dhe integritetin territorial.

Përkundër këtij sfondi, nevoja për kompromis është më e dukshme se kurrë. Të gjitha palët kanë diçka për të fituar nga një zgjidhje e negociuar që sjell stabilitet dhe hap hapësirë për progres. Por, procesi ende mbetet i bllokuar. Zotimi për kompromis, dikur një gur themeli i dialogut të Brukselit, është zbehur. Si Prishtina ashtu edhe Beogradi janë tërhequr në qëndrime të ngurta politike, të nxitura më shumë nga presionet e brendshme sesa nga vizioni strategjik. Elitat politike në të dyja anët vazhdojnë të formësojnë diskursin publik kundër çdo forme kompromisi, duke thelluar më tej ndarjet etnike dhe duke e bërë pajtimin më të pakapshëm.

Ky studim synon të kuptojë pikërisht atë dinamikë, se si vetë komunitetet e perceptojnë nocionin e kompromisit brenda procesit të normalizimit. Në vend që të përqendrohet në atë që secila palë pret të fitojë, ai e zhvendos këndvështrimin drejt asaj që secila palë beson se duhet të heqë dorë. Është një bisedë e vështirë për të dyja komunitetet, pasi lëshimet rrallë shihen si akte të pavarura, por më tepër si transaksione që duhet të përputhen me reciprocitet të dukshëm. Hulumtimi ofron një pasqyrë unike se si publiku i percepton dispozitat kryesore të Planit të BE-së, si ato të deklaruara qartë ashtu edhe ato të lëna të nënkuptuara. Disa nga gjetjet mund të jenë të pakëndshme kundrejt asaj që miratohet si narrativë e pranueshme kombëtare nga të dyja palët, por kjo pasqyron vetëm realitete të rrënjësura thellë që nuk duhet injoruar.

Këto njohuri mund të shërbejnë për një qëllim të dyfishtë. Për BE-në dhe Shtetet e Bashkuara, ato ofrojnë një bazë për të rimenduar se si është hartuar dhe komunikuar procesi i normalizimit. Për aktorët e shoqërisë civile, ato nxjerrin në pah nevojën urgjente për programim që adreson keqkuptimet, kundërshton stereotipet e rrënjësura dhe ndihmon në krijimin e një hapësire publike më të informuar dhe të hapur, një hapësirë në të cilën kompromisi nuk shihet si dorëzim, por si një investim i përbashkët për një të ardhme më stabile.

Si i shohin shqiptarët e Kosovës marrëdhëniet me Serbinë, dialogun e normalizimit të udhëhequr nga BE-ja, zgjidhjet e kompromisit dhe rolin e BE-së dhe SHBA-ve?

Ramadan Ilazi

Përmbledhje kryesore

Lidhur me qëndrimet e shqiptarëve të Kosovës ndaj Serbisë dhe dialogut për normalizim, marrëdhënia me Serbinë perceptohet gjerësisht si e tensionuar, dhe shqiptarët e Kosovës ia atribuojnë këtë veprimeve të Serbisë. Nga ana tjetër, **mbështetja për marrëdhëniet miqësore me Serbinë mes shqiptarëve të Kosovës është e pranishme; megjithatë, ajo është e kushtëzuar kryesisht nga njohja e pavarësisë së Kosovës nga Serbia.** Pothuajse gjysma e mostrës thotë se Kosova duhet të kultivojë marrëdhënie miqësore me Serbinë vetëm nëse Serbia e njeh pavarësinë e Kosovës. Blloku i madh kushtëzues tregon se ka hapësirë për pragmatizëm dhe për një hapje: Shqiptarët e Kosovës duan ulje të tensioneve dhe bashkëpunim me Serbinë, por këmbëngulin në mbrojtje të sovranitetit dhe integritetit të Kosovës. Shqiptarët e Kosovës janë jashtëzakonisht pesimistë në lidhje me dialogun e normalizimit **dhe shumica e tyre nuk mendojnë se Kosova dhe Serbia po ecin drejt normalizimit.** Dialogu i normalizimit nuk shihet si prioritet kryesor i brendshëm i Kosovës **tek shqiptarët e Kosovës.** Një përqindje e vogël, megjithëse e konsiderueshme, e shqiptarëve të Kosovës besojnë se dialogu i normalizimit duhet të jetë detyra kryesore e qeverisë. Në të njëjtën kohë, shumica i rendit çështjet e brendshme, siç janë ekonomia, korrupsioni dhe shërbimet sociale, të jenë mbi dialogun e normalizimit. Kjo hierarki e prioriteteve ndoshta pasqyron një nivel të lodhjes me dialogun e normalizimit tek shqiptarët e Kosovës, pas më shumë se një dekade të mungesës së marrëveshjes vendimtare. **Nga perspektiva e shqiptarëve të Kosovës, zbatimi i marrëveshjeve të arritura në dialogun e normalizimit të udhëhequr nga BE-ja dhe gatishmëria e tyre për të pranuar zgjidhje kompromisi gjykohej përmes këndvështrimit të reciprocitetit.** Kur shqiptarët e Kosovës u pyetën nëse marrëveshjet ekzistuese nga dialogu i normalizimit duhet të zbatohen, kushti i tretë për veprim zbatues nga qeveria e Kosovës, së bashku me hapat reciprokë të Serbisë, ishte i njëjti refuzim i plotë i dialogut. Kujdes i ngjashëm shihet edhe në lidhje me "kompromisin": shoqëria ndahet në pjesë pothuajse të barabarta, duke e quajtur atë një domosdoshmëri të paqes, një rrezik për sovranitetin ose një konstrukt të paqartë (26.9%). Emëruesi i përbashkët është reciprociteti: Shqiptarët e Kosovës do të toleronin lëshime vetëm nëse zotimet serbe janë të verifikueshme dhe të barabarta. **Shqiptarët e Kosovës janë shumë të shqetësuar për ngecjen në dialogun e normalizimit; një shqetësim i përqendruar në sigurinë si dhe në pasojat për procesin e integritetit evropian.** Një shumicë dërrmuese e shqiptarëve të Kosovës janë "shumë" ose "deri diku" të shqetësuar për dështimin e normalizimit të marrëdhënieve me Serbinë. Shqetësimet më serioze në lidhje me dështimin e normalizimit të

marrëdhënieve lidhen me tensionin e ripërtërirë ndëretnik, rënien ekonomike dhe bllokimin e pranimit në BE. **Shumica e shqiptarëve të Kosovës kanë frikë nga pasojat e normalizimit të dështuar me Serbinë, por gjithashtu nuk do ta mbështesnin normalizimin me çdo kusht.** Të dhënat e anketës mes shqiptarëve të Kosovës tregojnë se, edhe pse shumica dërrmuese shprehën shqetësim për pasojat e mundshme të një normalizimi të dështuar, ky shqetësim megjithatë nuk përkthehet në mbështetje të pakushtëzuar për ndonjë zgjidhje.

Lidhur me zgjidhjet e kompromisit, komuniteti shqiptar i Kosovës AKS-në e sheh kryesisht si një rrezik për sovranitetin dhe jo si një mjet për vetëmenaxhim ose administrim publik për serbët e Kosovës. Kur u pyetën që të artikulojnë se çfarë “përfaqëson AKS”, të anketuarit anuan drejt perceptimeve të kërcënimit. Pothuajse katër në dhjetë e quajnë atë hapur si “një kërcënim për sovranitetin dhe integritetin territorial të Kosovës”. Të marra së bashku, shtatë në dhjetë shqiptarë të Kosovës e interpretojnë AKS-në përmes një këndvështrimi të sigurisë dhe jo përmes një këndvështrimi të të drejtave të pakicave. **Shumica e shqiptarëve të Kosovës janë të përgatitur ta mbështesin AKS-në, por vetëm nëse plotësohen disa kushte.** Miratimi pa kushte i AKS-së është i ulët, por një përqindje relativisht e fortë është në kolonën “po, por me kusht”. Kjo tregon njëfarë pragmatizmi dhe jo një qëndrim dogmatik ndaj AKS-së mes shqiptarëve të Kosovës. AKS-ja bëhet e pranueshme kur paraqitet ose mbështillet me garanci që fuqizojnë pozicionin e Kosovës si në procesin e integrimit evropian ashtu edhe në marrëdhëniet me Serbinë. Kryesorja ndër këto është njohja nga Serbia. **Modeli i kompetencave minimale për AKS-në rrit mbështetjen publike për këtë mekanizëm si një kompromis.** AKS-ja e kufizuar në një rol koordinues dhe menaxhimi i projekteve në arsim, shëndetësi dhe kulturë në komunat me shumicë serbe ka njëfarë tërheqjeje, por prapëseprapë, shqiptarët e Kosovës janë ambivalentë. **Shkëmbimi i territoreve refuzohet nga shumica dërrmuese, duke e çimentuar potencialisht AKS-në si kompromisin e vetëm të mundshëm (ndonëse jopopullor mes shqiptarëve të Kosovës).** Kur të vihet në provë alternativa e një shkëmbimi të territoreve (domethënë, veriun e Kosovës për Luginën e Preshevës të Serbisë), shumica dërrmuese paralajmërojnë se kjo do të “krijonte tensione dhe paqëndrueshmëri të reja”. Në të njëjtën kohë, një pakicë e sheh atë si një zgjidhje për paqen afatgjatë. **Nëse AKS-ja dhe iniciativat e shkëmbimit të territoreve dështojnë, shqiptarët e Kosovës ka të ngjarë të orientohen drejt konsolidimit ndërkombëtar.** Të supozojmë se Kosova refuzon si AKS-në ashtu edhe një propozim të pambështetur, por të mundshëm për shkëmbim të territoreve (nëse ai rishfaqet) - çka pastaj? Pothuajse gjysma e të anketuarve i japin përparësi “fuqizimit të pozicionit të Kosovës përmes aleancave ndërkombëtare dhe integrimit më të thellë në BE”. Megjithatë, shanset e suksesit në këtë strategji pa normalizimin e marrëdhënieve me Serbinë nuk janë të qarta. **Paraqitja e AKS-së si "e keqja më e vogël" nuk arrin të ndryshojë mendimin tek shqiptarët e Kosovës.** Të ftosh të anketuarit ta shohin Bashkësinë/Asociacionin e Komunave me Shumicë Serbe (AKS) si një mbrojtje kundër ndarjes territoriale ose shkëmbimit të territoreve nuk bën shumë për të ndryshuar mendjen e shqiptarëve të Kosovës. Me fjalë të tjera, paraqitja e AKS-së si çmimi i mbajtjes së kufijve të Kosovës të paprekur bind mezi një qytetar në gjashtë; për shumicën, sovraniteti kërcënohet si nga shkëmbimi i territoreve ashtu edhe nga krijimi i AKS, sepse ata i shohin të dyja idetë si të lidhura thellësisht me Serbinë. Të dhënat e anketës sugjerojnë që shqiptarët e Kosovës nuk i vlerësojnë zgjidhjet e kompromisit përgjatë një boshti të vetëm

"territori kundrejt vetëqeverisjes". Në vend të kësaj, ata e zbatojnë këndvështrimin e sovranitetit për çdo gjë që del nga dialogu i normalizimit i udhëhequr nga BE-ja.

Lidhur me perceptimet e shqiptarëve të Kosovës në lidhje me BE-në, edhe Kombet e Bashkuara janë të përfshira në dialogun e normalizimit. **Kredibiliteti i BE-së në mesin e komunitetit shqiptar të Kosovës varet nga zbatimi efektiv dhe jo nga nënshkrimi i marrëveshjeve të reja.** Pakënaqësia publike me Brukselin ka më pak të bëjë me praninë e tij sesa me pasivitetin e perceptuar të tij në mesin e shqiptarëve të Kosovës. Një pjesë e konsiderueshme e shqiptarëve të Kosovës duket se besojnë se, ndërsa BE-ja ka mandatin e duhur, asaj i mungon vullneti për të zbatuar procesin e normalizimit, përkatësisht, zbatimin e marrëveshjeve. Këta "besimtarë të kushtëzuar" përbëjnë elektoratin e lëkundur. Ata nuk po bëjnë thirrje që BE-ja të tërhiqet, por po kërkojnë pasoja të dukshme për angazhimet dhe premtimet jo të përmbushura. **Uashingtoni mban një rezervë të besimit dhe është i ftuar që ta përdorë atë.** Ky vlerësim pozitiv i Shteteve të Bashkuara nuk është një surprizë në mesin e shqiptarëve të Kosovës, dhe ky perceptim i besueshmërisë për SHBA-në përkthehet në një mandat të qartë: gati katër në pesë shqiptarë të Kosovës mbështesin një rol të shtuar të SHBA-së. **Sanksionet si pasoja për dështimin e normalizimit të marrëdhënieve janë të pranueshme për shqiptarët e Kosovës, për sa kohë që Serbia është në anën marrëse.** Pak më shumë se gjysma e të anketuarve mbështesin konceptin e sanksioneve për moszbatim, por shpërndarja e kësaj mbështetjeje anon shumë drejt ndëshkimeve që synojnë Beogradin. **Një "mes i bindshëm" prej 16–28% mund të riformësojë ende hartën e legjitimitetit në Kosovë mes komunitetit shqiptar.** Në të gjitha pikat, shfaqet një bllok i qëndrueshëm neutral/i pasigurt, dhe ky grup nuk është një opozitë e rrënjosur; përkundrazi, ofron boshllëqe të informacionit ose lodhje procedurale. Për BE-në, si lehtësues, ky është një frut lehtësisht i arritshëm. Tabelat transparente të rezultateve mbi zbatimin e marrëveshjes, informimet publike që lidhin pajtueshmërinë me përfitimet konkrete nga BE dhe shpjegime më të sakta të shqiptarëve të sanksioneve mund të shndërrojnë një pjesë të konsiderueshme të personave neutral në persona mbështetës.

Hyrje

Për më shumë se një dekadë, që nga fillimi i tij në mars të vitit 2011, dialogu i lehtësuar nga BE-ja ka qenë procesi kryesor për adresimin e çështjeve të pazgjidhura mes Kosovës dhe Serbisë, dhe aktualisht është në një ngecje. Ky raport analizon se si komuniteti shqiptar i Kosovës e sheh dialogun e normalizimit, gjendjen e marrëdhënieve me Serbinë, gamën e kompromiseve të mundshme dhe performancën e BE-së si lehtësues dhe aktorë të tjerë. Ky raport diskuton për perceptimet e komunitetit shqiptar të Kosovës në lidhje me dialogun e normalizimit, gjendjen e marrëdhënieve me Serbinë, gamën e kompromiseve të mundshme dhe performancën e ndërmjetësve. Politikanët shpesh përdorin "opinionin publik" për të justifikuar vijat e kuqe ose lëshimet, por të dhënat komplekse kanë qenë të pakta. Anketa e paraqitur këtu e mbush këtë boshllëk.

Vetëm një në njëzet shqiptarë të Kosovës beson se Kosova dhe Serbia aktualisht po ecin drejt normalizimit. Pavarësisht kësaj diagnoze të ashpër, shqiptarët e Kosovës nuk e mbyllin

derën për angazhim dhe bashkëpunim. Kur përmendet termi "kompromis", shoqëria ndahet pothuajse në mënyrë të barabartë mes atyre që e shohin atë si një hap të domosdoshëm dhe të tjerëve si një lëshim të papranueshëm. Kur pyeten se çfarë "përfaqëson" Bashkësia/Asociacioni i Komunave me Shumicë Serbe (AKS), përqindjet më të konsiderueshme e etiketojnë atë si "një kërcënim për sovranitetin dhe integritetin territorial të Kosovës". Pavarësisht këtij skepticizmi, ideja nuk hidhet poshtë plotësisht, duke krijuar kështu hapësirë për shpresë. Të marra së bashku, shtatë në dhjetë shqiptarë të Kosovës e interpretojnë AKS-në përmes një këndvështrimi të sigurisë, jo përmes një këndvështrimi të drejtave të pakicave.

Lidhur me të dhënat demografike, ndarja është afërsisht 50 përqind meshkuj dhe 49 përqind femra të anketuar. Mostra anon drejt grupmoshave më të reja, me 44% të moshës 18-29 vjeç, 30% të moshës 30-45 vjeç, 21.53% të moshës 46-65 vjeç dhe vetëm 4.43% të moshës 66 vjeç e lart. Kjo shpërndarje sugjeron që gjetjet mund të pasqyrojnë kryesisht pikëpamjet e brezave të rinj, të cilët janë më aktivë në mediat sociale ose janë të angazhuar në mënyrë dixhitale. Shumica e të anketuarve (59.15%) kanë përfunduar arsim në nivel fakulteti (duke përfshirë diploma bachelor, master ose doktoraturë), ndërsa 33.20% kanë përfunduar shkollën e mesme dhe 7.65% raportuan arsimin fillor si nivelin e tyre më të lartë. Kjo tregon një mostër relativisht të arsimuar mirë, e cila mund të ndikojë në perspektivat mbi çështjet politike dhe institucionale. Lidhur me statusin e punësimit, 46.68% e të anketuarve janë të punësuar, 25.96% janë studentë, 21.73% janë të papunë dhe 5.63% janë në pension. Përqindja e lartë e të anketuarve të punësuar dhe studentë përputhet më tej me profilin më të ri dhe më të arsimuar të mostrës.

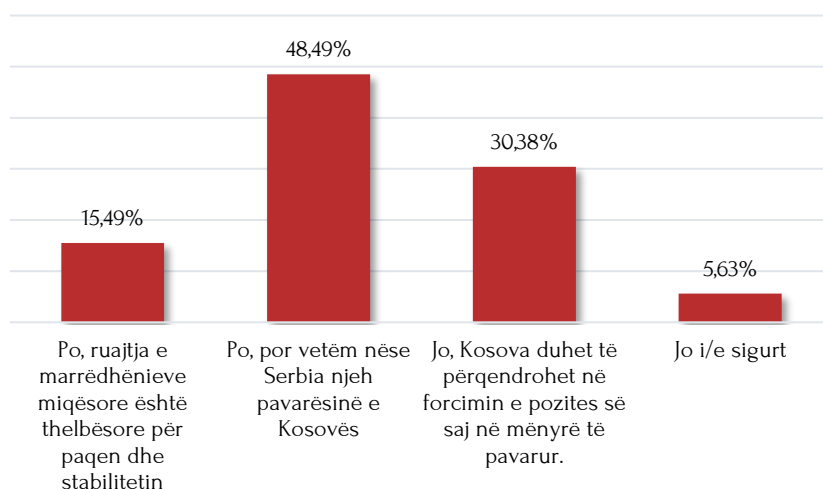
Kjo analizë është e organizuar në pesë pjesë. Seksioni i parë shqyrton perceptimet e shqiptarëve të Kosovës në lidhje me marrëdhëniet e tyre me Serbinë dhe vetë dialogun. Seksioni i dytë shqyrton qëndrimet ndaj zgjidhjeve të mundshme kryesore të kompromisit që janë propozuar. Seksioni i tretë përshkruan pikëpamjet mbi lehtësuesit kryesorë, kryesisht BE-në dhe Shtetet e Bashkuara. Seksioni i katërt analizon rezultatet e anketës, duke diskutuar atë që ato zbulojnë në lidhje me qëndrimet e shqiptarëve të Kosovës mbi këto çështje. Seksioni i pestë ofron disa mendime përfundimtare mbi atë që është e mundur në dialogun e normalizimit, duke marrë parasysh atë që duket e pranueshme për shqiptarët e Kosovës. Analiza në këtë raport është një analizë vëzhguese e bazuar në të dhënat e anketës dhe nuk përfaqëson një pozicion apo qëndrim analitik të autorit.

Qëndrimet ndaj marrëdhënieve me Serbinë dhe dialogut për normalizim

Ky seksion shqyrton se si shqiptarët e Kosovës e perceptojnë gjendjen e marrëdhënieve me Serbinë dhe dialogun e lehtësuar nga BE-ja që synon normalizimin e marrëdhënieve mes dy vendeve, bazuar në një sërë pyetjesh që u janë bërë atyre në anketë. Të dhënat nga anketa sugjerojnë se shqiptarët e Kosovës janë të kujdesshëm ndaj dialogut të normalizimit, duke e parë atë kryesisht përmes këndvështrimit të kushtëzimit, mosbesimit dhe asimetrisë. Ndërsa ekziston një njohje e rëndësisë së dialogut të normalizimit, veçanërisht për stabilitetin dhe integritetin e Kosovës në BE, pikëpamja mbizotëruese është se procesit i

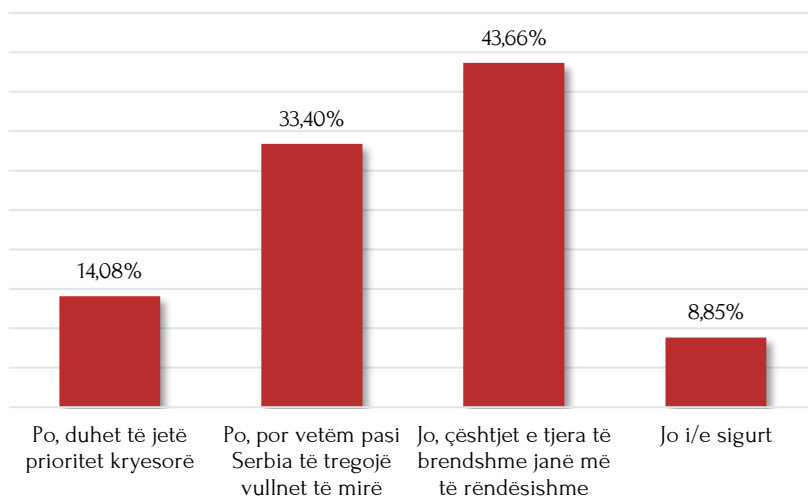
mungon besueshmëria dhe nuk arrin të pasqyrojë interesat e Kosovës në një bazë të barabartë, dhe se BE-ja e favorizon Serbinë në këtë proces.

A duhet Kosova të synojë që të ketë marrëdhënie miqësore me Serbinë?

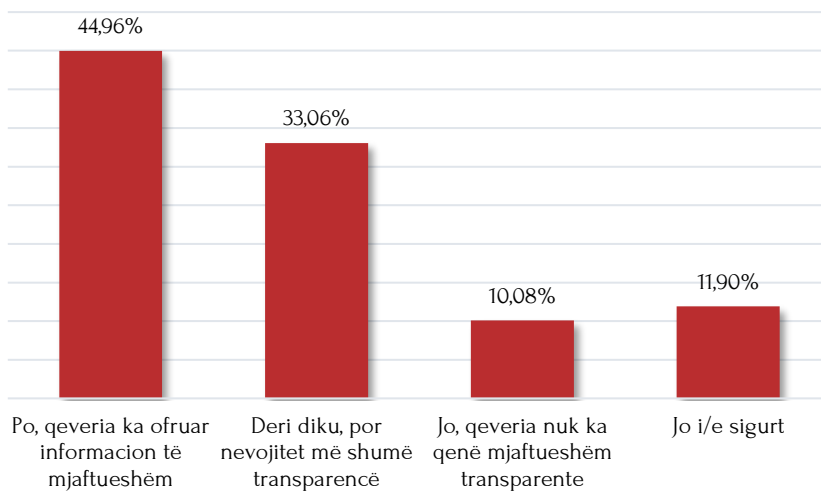
Të dhënat e anketës tregojnë se shumica e shqiptarëve të Kosovës (48.49%) dëshirojnë marrëdhënie miqësore, por vetëm me kusht që Serbia ta njohë pavarësinë e Kosovës. Një pjesë më e vogël (15.49%) mbështet ruajtjen e marrëdhënieve miqësore pa kushte, duke e parë këtë si thelbësore për paqen dhe stabilitetin. Ndërkohë, 30.38% kundërshtojnë ndjekjen e marrëdhënieve miqësore në tërësi, duke zgjedhur që Kosova të forcojë pozicionin e saj në mënyrë të pavarur. Një segment i vogël (5.63%) mbetet i pasigurt. Të dhënat pasqyrojnë një hapje të kushtëzuar ndaj normalizimit, me njohjen si parakusht kryesor.

A duhet të jetë normalizimi i marrëdhënieve mes Kosovës dhe Serbisë prioritet për qeverinë e Kosovës?

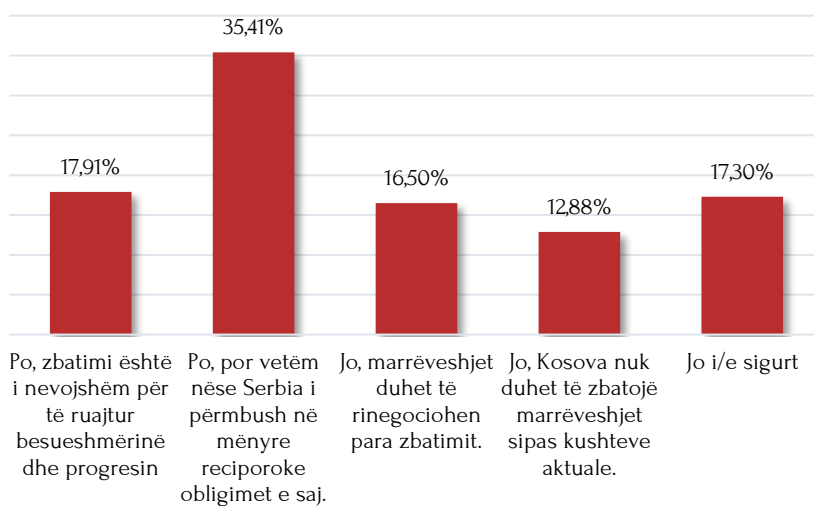
Kur u pyetën nëse normalizimi i marrëdhënieve duhet të jetë prioritet kryesor për qeverinë e Kosovës, vetëm 14.08% besojnë se duhet të jetë. Një pjesë më e madhe (33.40%) mbështet prioritetimin e normalizimit, por vetëm nëse Serbia tregon vullnet të mirë, duke treguar përsëri parakushtin e veprimit reciprok. Të dhënat tregojnë se shumica e të anketuarve (43.66%) besojnë se çështje të tjera të brendshme janë më kritike, duke sugjeruar se ndoshta për komunitetin shqiptar të Kosovës, dialogu nuk shihet më si ofrim i përfitimeve të reja.

A besoni se qeveria e Kosovës ka qenë transparente në lidhje me dialogun e normalizimit?

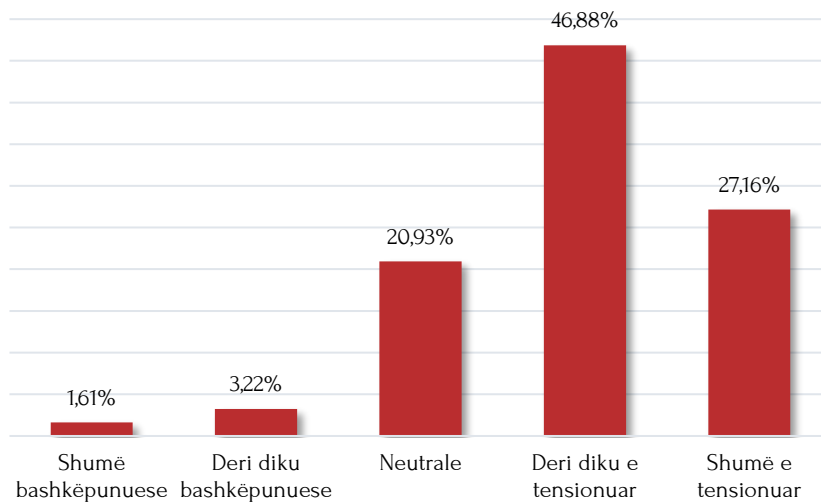
Sipas të dhënave, 44.96% e të anketuarve besojnë se qeveria e Kosovës ka ofruar informacion të mjaftueshëm në lidhje me dialogun, duke treguar besim relativ në komunikimin e qeverisë. Megjithatë, një pjesë e konsiderueshme (33.06%) gjithashtu mendon se nevojitet më shumë transparencë. Vetëm 10.08% thonë se qeveria nuk ka qenë mjaftueshëm transparente, dhe 11.90% nuk janë të sigurt.

A duhet qeveria e Kosovës të zbatojë marrëveshjet e arritura në dialogun e normalizimit në Bruksel?

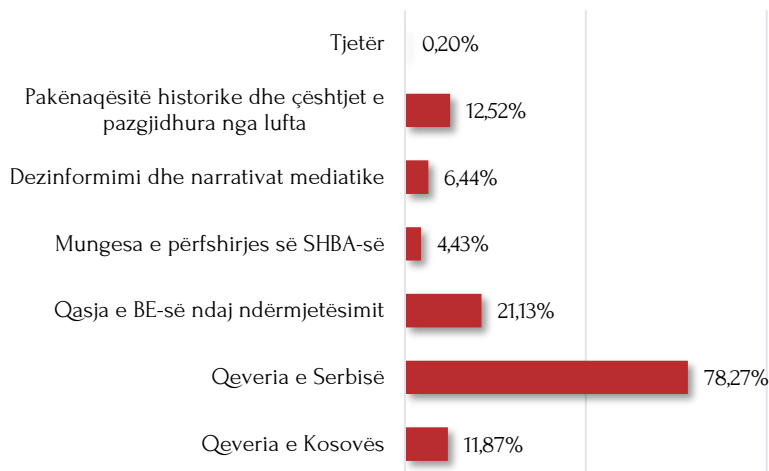
Kur u pyetën nëse qeveria e Kosovës duhet të zbatojë marrëveshjet e arritura në Bruksel, vetëm 17.91% mbështesin zbatimin duke ruajtur kredibilitetin dhe progresin. Në të kundërt, pjesa më e madhe, me 35.41%, favorizon zbatimin vetëm nëse Serbia përmbush obligimet e saj. Një total prej 29.38% (16.50% + 12.88%) shprehin kundërshtim ndaj zbatimit të marrëveshjeve sipas kushteve aktuale, ose sepse besojnë se rinegociimi është i nevojshëm ose e refuzojnë plotësisht zbatimin. Ndërkohë, 17.30% mbeten të pasigurt, duke sugjeruar se një segment thelbësor i popullsisë mund të mos ndiejë se ka informacionin e nevojshëm për të vlerësuar këtë çështje. Të dhënat tregojnë se, nga një perspektivë politike, qeveria e Kosovës nuk po merret me një publik që vlerëson ose e sheh si të rëndësishëm ose të dobishëm zbatimin e njëanshëm të marrëveshjeve nga dialogu i lehtësuar nga BE-ja, edhe pse një qasje e tillë mund të sjellë përfitime për procesin e integritimit evropian të Kosovës, pra anëtarësimin në Këshillin e Evropës (KE).

**Si do ta përshkruanit gjendjen aktuale
të marrëdhënieve mes Kosovës dhe Serbisë?**

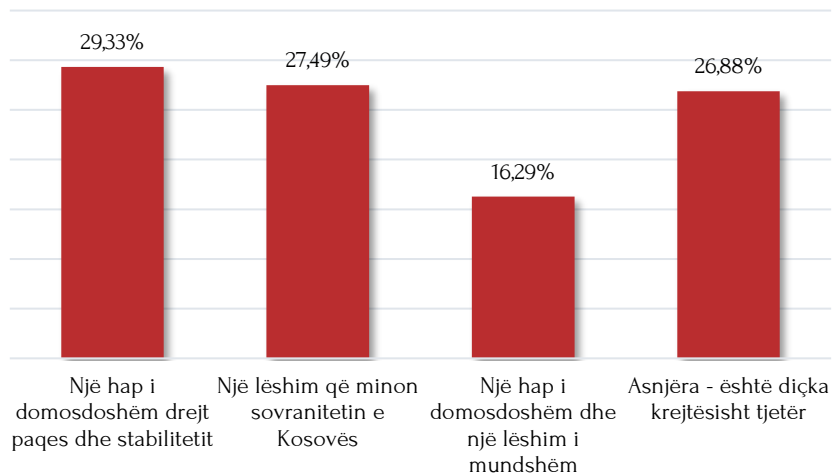
Të dhënat nga ky grafik ofrojnë kontekstin për të kuptuar ndjenjën mes shqiptarëve të Kosovës ndaj normalizimit të marrëdhënieve me Serbinë. Ai tregon se shqiptarët e Kosovës në masë dërmuese i perceptojnë lidhjet aktuale me Serbinë si të pafavorshme. Një total prej 74.04% i përshkruajnë marrëdhëniet si deri diku të tensionuara (46.88%) ose të tendosura (27.16%), ndërsa vetëm një përqindje e vogël prej 4.83% i shohin ato si deri diku ose shumë bashkëpunuese. Rreth një e pesta (20.93%) mbajnë një pikëpamje neutrale. Këto perceptime ndihmojnë në shpjegimin e qëndrimeve të kujdesshme dhe të kushtëzuara të vërejtura në pyetjet e mëparshme ndaj dialogut të normalizimit. Për shumicën e shqiptarëve të Kosovës, dialogu i normalizimit vuan nga një problem serioz i asimetrisë.

**Pyetje pasuese (nëse zgjidhet 'Deri diku e tensionuar' ose 'Shumë e tensionuar'):
Kush mendoni se është kryesisht përgjegjës për tensionet aktuale në
marrëdhëniet Kosovë-Serbi?**

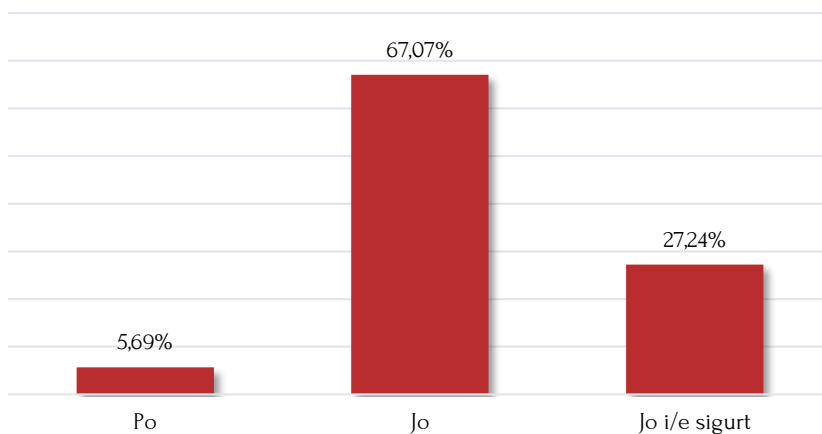
Kur u pyetën se kush është kryesisht përgjegjës për tensionet aktuale në marrëdhëniet Kosovë-Serbi, në mes të atyre që e përshkruan marrëdhënien si deri diku të tensionuar ose shumë të tensionuar, një shumicë dërrmuese (78.27%) identifikuan qeverinë serbe si burimin kryesor të tensionit. Ky atribuum i fortë i fajit nënvizon mosbesimin e thellë ndaj Serbisë tek shqiptarët e Kosovës. Kjo mund të shpjegojë këmbënguljen e përhapur për reciprocitet dhe kushtëzimin në procesin e normalizimit, të vërejtur në përgjigjet e mëparshme. Aktorë të tjerë perceptohen si shumë më pak përgjegjës. 21.13% vunë në dukje qasjen e BE-së ndaj lehtësimit, duke reflektuar zhgënjimin me joefektivitetin ose paragjykimin e perceptuar të Brukselit. Vetëm 11.87% fajësuan qeverinë e Kosovës, duke sugjeruar që publiku në thelb i shfajëson institucionet vendase për nxitjen e tensioneve. Ndërkohë, 12.52% përmendin çështje të pazgjidhura nga lufta, ndërsa një pjesë shumë më e vogël përmend dezinformimin dhe narrativat mediatike (6.44%) ose mungesën e përfshirjes së SHBA-së (4.43%).

Kompromisi shpesh shihet si i domosdoshëm për arritjen e paqes dhe bashkëpunimit, por mund të shihet edhe si bërje e lëshimeve që mund të ndikojnë në interesat kombëtare. Si e interpretoni personalisht konceptin e 'kompromisit' në kontekstin e konfliktit

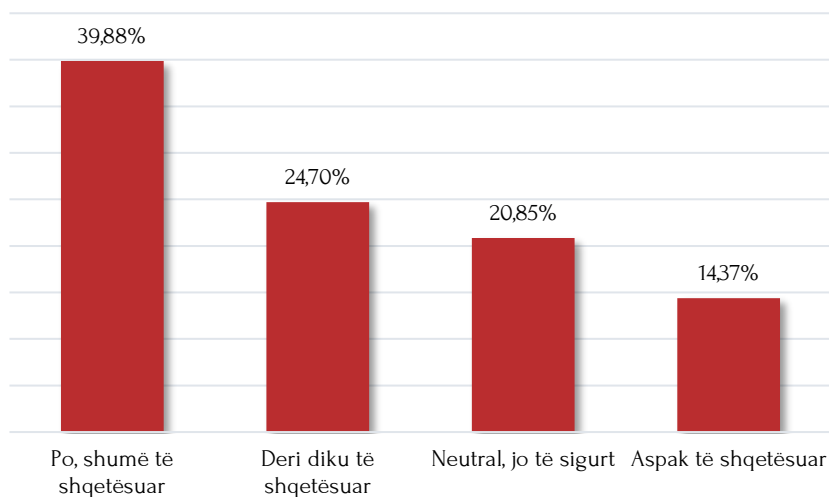
Të anketuarit shprehën pikëpamje shumë të ndara kur u pyetën se si e interpretojnë konceptin e kompromisit në kontekstin e marrëdhënieve Kosovë-Serbi. Një shumicë e vogël (29.33%) e sheh kompromisin si një hap të domosdoshëm drejt paqes dhe stabilitetit, ndërsa pothuajse po aq (27.49%) e perceptojnë atë si një lëshim që dëmton sovranitetin e Kosovës. Një tjetër 26.88% i hedhin poshtë të dy interpretimet, duke treguar se e shohin kompromisin si diçka krejtësisht tjetër, dhe 16.29% e pranojnë atë si një hap të domosdoshëm dhe një lëshim të mundshëm. Këto rezultate zbulojnë njëfarë ambivalence në qëndrimet publike, pasi ndërsa shumë e njohin vlerën pragmatike të kompromisit për paqen, mbetet një shqetësim i thellë se ai mund të vijë me koston e sovranitetit të Kosovës.

A po shkojnë Serbia dhe Kosova drejt normalizimit të marrëdhënieve të tyre?

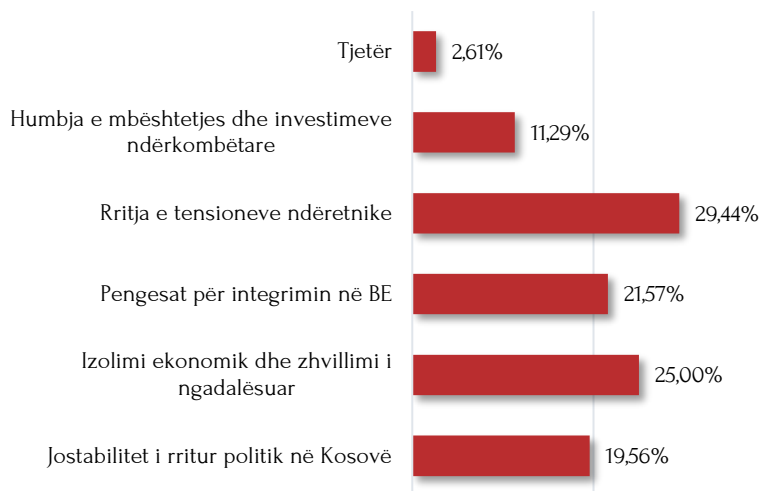
Kur u pyetën nëse Serbia dhe Kosova po ecin drejt normalizimit të marrëdhënieve të tyre, 67.07% e të anketuarve thanë jo, ndërsa vetëm 5.69% besojnë se procesi po përparon. 27.24% të tjerë mbeten të pasigurt, duke sugjeruar një mungesë të qartësisë ose të bindjes në lidhje me trajektoren aktuale.

A jeni të shqetësuar për pasojat e mundshme nëse Kosova dhe Serbia dështojnë të normalizojnë marrëdhëniet?

Kur u pyetën nëse janë të shqetësuar për pasojat e mundshme nëse Kosova dhe Serbia dështojnë të normalizojnë marrëdhëniet, një shumicë e qartë e të anketuarve shprehën shkallë të ndryshme të shqetësimit. 39.88% thanë se janë shumë të shqetësuar, dhe një 24.70% shtesë janë deri diku të shqetësuar, duke bërë që një total prej 64.58% e popullsisë të shohë rrezikun në ngecje ose përkeqësimin e vazhdueshëm të marrëdhënieve me Serbinë. Megjithatë, ky rezultat është gjithashtu i habitshëm kur merren në konsideratë rezultatet e kompromisit dhe mënyra se si komuniteti shqiptar i Kosovës i sheh zgjidhjet e ndryshme të kompromisit më vonë në këtë raport. Këto rezultate tregojnë se, pavarësisht pasojave, qeveria e Kosovës nuk duhet të krijojë Bashkësinë/Asociacionin e Komunave me shumicë serbe për një pjesë të konsiderueshme të komunitetit shqiptar të Kosovës. 14.37% thanë se nuk janë të shqetësuar, ndërsa 20.85% mbeten neutralë ose të pasigurt.

Pyetje pasuese (nëse zgjidhet 'I shqetësuar'): Cilat pasoja specifike ju shqetësojnë më shumë?

Kur u pyetën për pasojat nga të cilat të anketuarit kanë më shumë frikë nëse Kosova dhe Serbia nuk i normalizojnë marrëdhëniet, tensionet ndëretnike në rritje kryesojnë listën me 29.44%. Kjo sugjeron një ndjeshmëri të fortë publike ndaj rrezikut të dhunës së mundshme ndëretnike. Shqetësime të tjera të rëndësishme përfshijnë izolimin ekonomik dhe zhvillimin më të ngadaltë (25.00%), si dhe pengesat ndaj integritit evropian (21.57%). Nga ana tjetër, 19.56% e të anketuarve vunë në dukje rritjen e paqëndrueshmërisë politike brenda Kosovës, dhe 11.29% përmendën humbjen e mundshme të mbështetjes dhe investimeve ndërkombëtare.

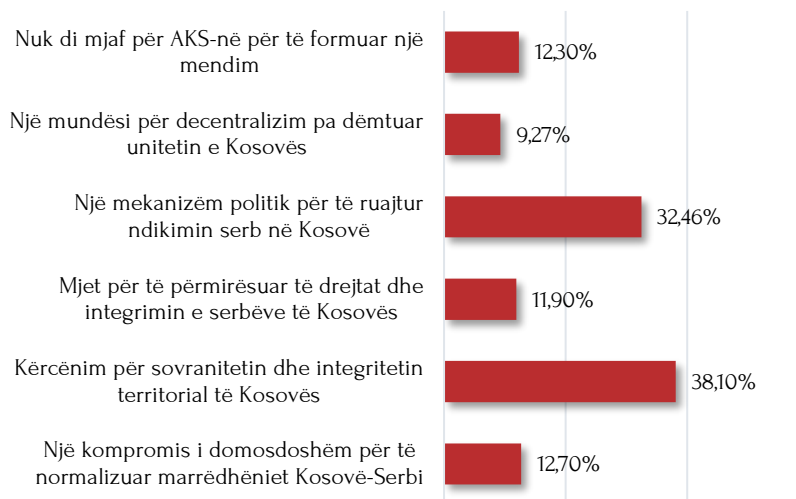
Por, nëse publiku e kupton rëndësinë e dialogut të normalizimit për stabilitetin, marrëdhëniet ndëretnike dhe integrimin në BE, atëherë rezultatet duhet të pasqyrojnë një publik më mbështetës ndaj zgjidhjeve të ndryshme të kompromisit, gjë që në përgjithësi nuk është e vërtetë, siç tregon seksioni tjetër.

Qëndrimet ndaj opsioneve të kompromisit në dialogun e normalizimit

Ky seksion shqyrton perceptimet publike të shqiptarëve të Kosovës ndaj zgjidhjeve të kompromisit në dialogun e normalizimit me Serbinë të udhëhequr nga BE-ja, duke u përqendruar në çështje të tilla si Komuniteti/Asociacioni i Komunave me Shumicë Serbe (AKS) dhe ideja kontraverse e një shkëmbimi të territoreve ndërmjet Kosovës dhe Serbisë. Të dhënat tregojnë një publik që nuk e kundërshton kompromisin në parim, por vendos kufij të qartë të përcaktuar nga sovraniteti dhe reciprociteti. Ndërsa ka njëfarë hapjeje ndaj zgjidhjeve të negociuara, propozime të tilla si ASM dhe shkëmbimi i territoreve priten me dyshim të thellë, kryesisht për shkak të rreziqeve të perceptuara të destabilizimit të

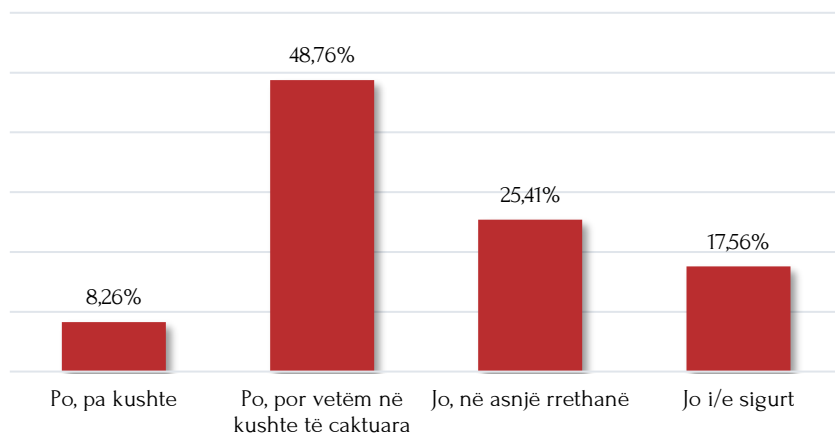
brendshëm dhe sepse, në perceptimet e shqiptarëve të Kosovës, ata mendojnë se zgjidhje të tilla pasqyrojnë preferencat e Serbisë.

Çfarë përfaqëson për ju Asociacioni i Komunave me Shumicë Serbe (AKS)?

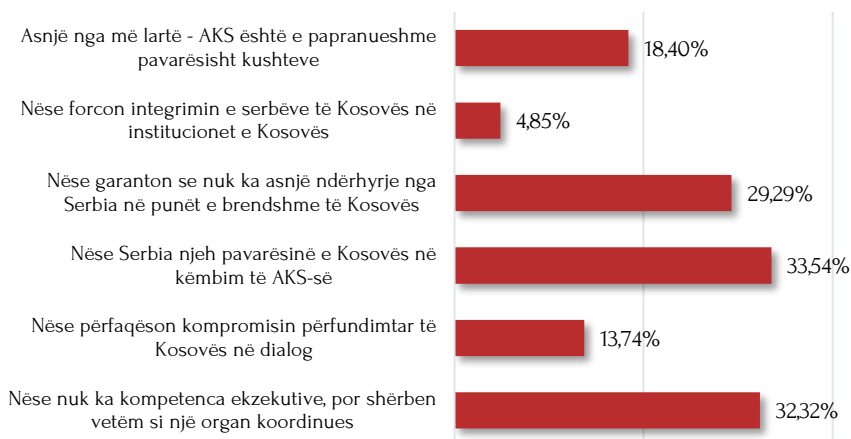
Kur u pyetën se çfarë përfaqëson Bashkësia/Asociacioni i Komunave me Shumicë Serbe (AKS), shqiptarët e Kosovës shprehën skepticizëm dhe shqetësim të fortë, me 38.10% që e shohin atë si një kërcënim për sovranitetin dhe integritetin territorial të Kosovës. Një tjetër 32.46% e shohin AKS-në si një mekanizëm politik për të ruajtur ndikimin serb në Kosovë, gjë që përforcon perceptimin mbizotërues mes shqiptarëve të Kosovës se AKS-ja nuk është një mekanizëm neutral për të rritur integritimin e serbëve të Kosovës, por më tepër një instrument i kontrollit të jashtëm. Vetëm 11.90% e shohin AKS-në si një mjet për të avancuar të drejtat dhe integritimin e serbëve të Kosovës, dhe 9.27% e shohin atë si një mundësi për decentralizim pa e dëmtuar unitetin e Kosovës. Një pjesë e vogël, megjithëse jo e parëndësishme (12.70%), e paraqesin atë si një kompromis të nevojshëm për të normalizuar marrëdhëniet Kosovë-Serbi, ndërsa 12.30% raportojnë se nuk dinë mjaftueshëm për të formuar një mendim.

A duhet ta pranojë Kosova krijimin e AKS-së si pjesë të dialogut të normalizimit?

Kur u pyetën nëse Kosova duhet ta pranojë krijimin e Asociacionit të Komunave me Shumicë Serbe (AKS) si pjesë e dialogut të normalizimit, pothuajse gjysma e të anketuarve (48.76%) e mbështetën këtë vetëm në kushte të caktuara, gjë që ilustron një qëndrim mbizotërues mes shqiptarëve të Kosovës në lidhje me AKS-në dhe dialogun e normalizimit, një qëndrim pragmatizmi të kujdesshëm dhe të hapur për kompromis, por jo në kurriz të interesave themelore të Kosovës. Nga ana tjetër, 25.41% thanë se Kosova duhet ta refuzojë AKS-në pavarësisht rrethanave, dhe vetëm 8.26% mbështetën pranimin e saj të pakushtëzuar. Një pjesë kritike (17.56%) mbetet e pasigurt, duke treguar konfuzion ose informacion të paqartë në lidhje me rolin dhe implikimet e AKS-së. Këto rezultate përputhen me grafikun e mëparshëm, i cili tregoi se një shumicë e madhe e perceptonte AKS-në ose si një kërcënim për sovranitetin ose si një mjet për ndikimin serb.

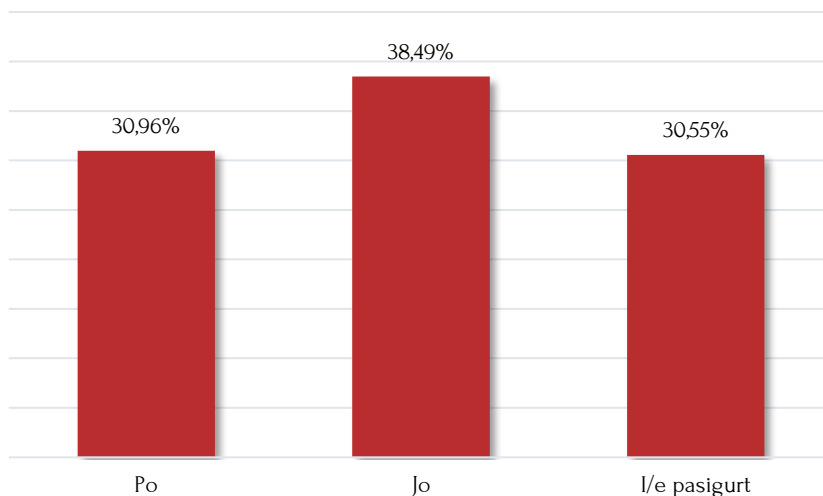
A do ta merrnit në konsideratë mbështetjen e AKS-së në kushte të caktuara, siç janë?

Kur u pyetën se në çfarë kushte do të merrnin në konsideratë mbështetjen e krijimit të Bashkësisë/Asociacionit të Komunave me Shumicë Serbe (AKS), shqiptarët e Kosovës identifikuan disa vija të kuqe dhe kushtëzime kryesore të përqendruara në sovranitet, reciprocitet dhe kompetenca të kufizuara. Kushti më i mbështetur (33.54%) është nëse Serbia njeh pavarësinë e Kosovës në këmbim të AKS-së. Kjo pasohet nga afër nga mbështetja (32.32%) për AKS-në vetëm nëse nuk ka kompetenca ekzekutive dhe shërben vetëm si një organ koordinues. Në të njëjtën kohë, 29.29% do ta mbështesnin AKS-në nëse ajo garanton asnjë ndërhyrje nga Serbia në punët e brendshme të Kosovës. Këto rezultate sugjerojnë një strategji ose taktikë të mundshme për promovimin e AKS-së, e cila përfshin nxjerrjen në pah të rolit të saj si një mekanizëm i projektuar për të lehtësuar koordinimin mes anëtarëve të saj pa kompetenca ekzekutive. Vetëm 4.85% e konsiderojnë mbështetjen nëse ajo forcon integrimin e serbëve të Kosovës në institucione, duke sugjeruar se vetëm integrimi etnik nuk është justifikim i mjaftueshëm në sytë e shumicës. Një qëndrim minoritar, por jo i parëndësishëm, 18.40% hedh poshtë të gjitha kushtet e propozuara, duke mbajtur qëndrimin se AKS-ja është e papranueshme në asnjë rrethanë, dhe 13.74% do ta pranonin atë vetëm nëse përfaqëson kompromisin përfundimtar të Kosovës në dialog.

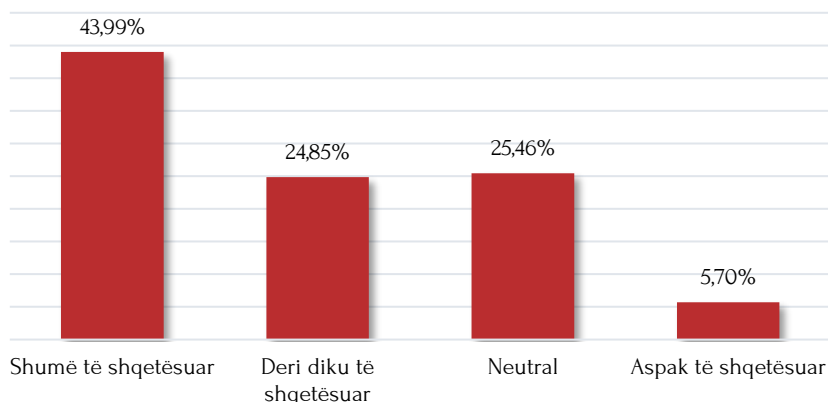
Këto rezultate tregojnë se mbështetja publike për AKS-në varet nga kushte që janë kryesisht mbrojtëse për shqiptarët e Kosovës. Nga këto rezultate, shumica dërrmuese e shqiptarëve të Kosovës do të mbështesin krijimin e AKS-së nëse ajo nuk ka kompetenca ekzekutive, nëse siguron që Serbia nuk do të ndërhyjë në Kosovë, nëse është një mekanizëm koordinimi, nëse ndihmon integrimin e serbëve të Kosovës dhe nëse paraqet kompromisin përfundimtar.

A do ta mbështesnit një AKS që ndihmon komunat me shumicë serbe të koordinojnë punën e tyre në fusha siç janë arsimi, kujdesi shëndetësor dhe aktivitetet kulturore pa kompetenca ekzekutive?

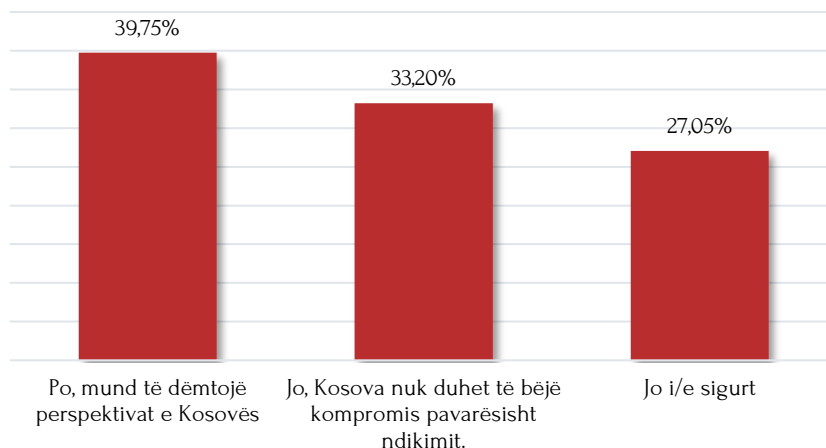
Kur u pyetën nëse do të mbështesnin një AKS që ndihmon komunat me shumicë serbe të koordinohen në fusha si arsimi, kujdesi shëndetësor dhe aktivitetet kulturore pa kompetenca ekzekutive, përgjigjet u ndanë pothuajse në mënyrë të barabartë, me një shumicë të vogël kundër. 38.49% thanë jo, duke e hedhur poshtë idenë edhe në formën e saj më të kufizuar. Në krahasim, 30.96% shprehën mbështetje për një model të tillë, dhe 30.55% nuk ishin të sigurt, që është një përqindje shumë e lartë, që ilustron konfuzion dhe mungesë qartësie ose besimi, që rrjedh si nga fushatat dezinformuese që synojnë AKS-në ashtu edhe nga mungesa e informacionit të duhur nga qeveria rreth asaj që është AKS dhe çfarë nuk është AKS. Ky rezultat gjithashtu nxjerr në pah ndjeshmërinë e vazhdueshme politike të AKS-së, edhe kur paraqitet si një mekanizëm thjesht koordinues pa kompetenca ekzekutive. Pavarësisht indikacioneve të mëparshme se kufizimi i kompetencave të AKS-së mund ta bënte atë më të pranueshme (siç shihet në grafikun e mëparshëm), kjo pyetje zbulon skepticizëm të vazhdueshëm. Shpërndarja e përgjigjeve sugjeron që themelimi i AKS-së ndikohet kryesisht nga dizajni institucional dhe konteksti më i gjerë politik, si dhe nga mungesa e besimit në rolin potencial të Serbisë dhe frika nga precedenti. Me fjalë të tjera, konteksti dhe mënyra se si paketohet AKS do të ndikojë ndjeshëm në procesin e krijimit të saj.

Sa të shqetësuar jeni se pranimi i AKS-së mund të çojë në rritjen e autonomisë për zonat me shumicë serbe, duke destabilizuar potencialisht Kosovën?

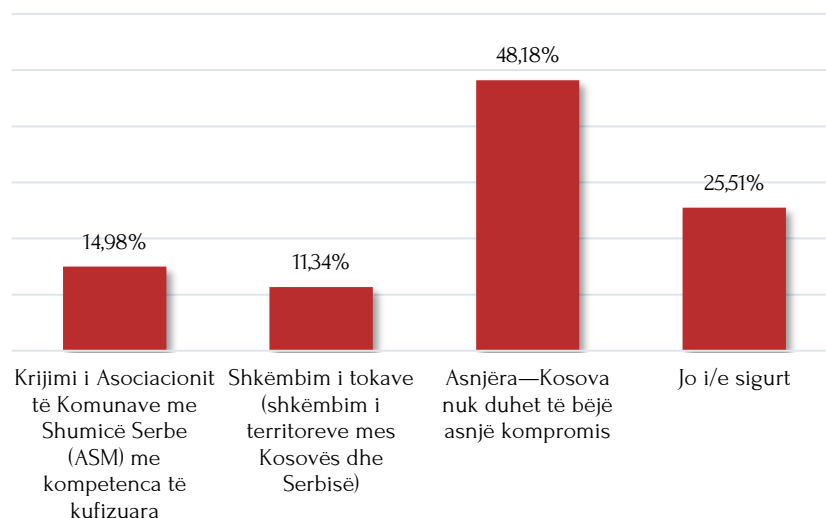
Kur u pyetën se sa të shqetësuar janë se pranimi i AKS-së mund të çojë në rritjen e autonomisë për zonat me shumicë serbe dhe potencialisht të destabilizojë Kosovën, një shumicë e qartë e të anketuarve shprehën shqetësim. 43.99% thanë se janë shumë të shqetësuar dhe një 24.85% shtesë janë deri diku të shqetësuar, duke arritur në një total prej gati 69% që e shohin AKS-në si një rrezik potencial për stabilitetin e vendit. Në të kundërt, 25.46% janë neutralë dhe vetëm 5.70% thanë se nuk janë aspak të shqetësuar. Ky nivel shqetësimi ndihmon në shpjegimin pse mbështetja për AKS-në varet nga kushtet dhe kundërshtimi ndaj pushteteve ekzekutive, siç shihet në përgjigjet e mëparshme. Ai gjithashtu përforcon perceptimin e përhapur të AKS-së jo vetëm si një çështje teknike ose administrative, por si një simbol i ngarkuar politikisht i fragmentimit të mundshëm të vendit dhe ndërhyrjes nga Serbia. Rezistenca publike ndaj AKS-së, siç vërehet mes shqiptarëve të Kosovës në këto të dhëna, duket se buron nga frika e destabilizimit të brendshëm.

A mendoni se refuzimi i AKS-së mund të ndikojë negativisht në përpjekjet e Kosovës për integrim në BE dhe njohje ndërkombëtare?

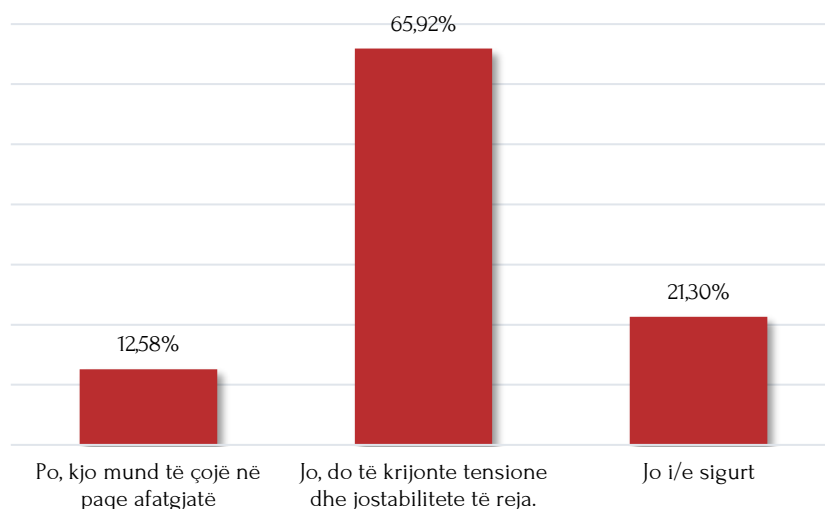
Kur u pyetën nëse refuzimi i AKS-së mund të ndikonte negativisht në përpjekjet e Kosovës drejt integritimit evropian dhe njohjes më të gjerë ndërkombëtare, 39.75% e të anketuarve u pajtuan. Megjithatë, 33.20% besojnë se Kosova nuk duhet të bëjë kompromis, pavarësisht pasojave të mundshme. 27.05% nuk ishin të sigurt. Këto rezultate nënvizojnë një dilemë kyçe në opinionin publik të shqiptarëve të Kosovës: ndërsa një shumicë pranon kostot e mundshme të refuzimit të ASM-së, një pjesë e konsiderueshme e shqiptarëve të Kosovës i jep përparësi sovranitetit dhe rezistencës ndaj presionit të perceptuar të jashtëm mbi llogaritjet e pasojave për Kosovën.

Nëse do të duhej të zgjidhnit mes opsioneve të mëposhtme, cilën do të preferonit si kompromis në dialogun e normalizimit të marrëdhënieve Kosovë-Serbi?

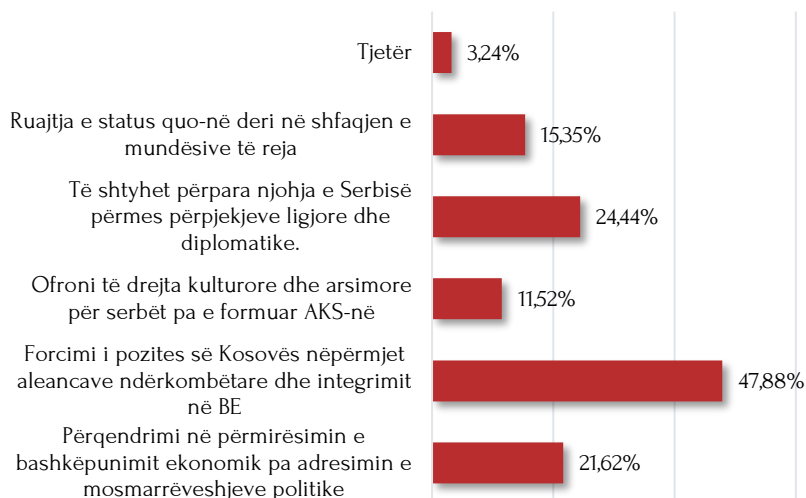
Kur u pyetën të zgjidhnin mes opsioneve specifike të kompromisit në dialogun për normalizimin e marrëdhënieve Kosovë-Serbi, përkatësisht mes krijimit të AKS-së me kompetenca të kufizuara ose shkëmbimit të territoreve, pothuajse gjysma e të anketuarve (48.18%) i hodhën poshtë të dyja: 14.98% thanë se do të mbështesnin krijimin e AKS-së me kompetenca të kufizuara, dhe edhe më pak (11.34%) favorizuan një shkëmbim të territoreve që përfshin shkëmbim të territoreve me Serbinë. Nga ana tjetër, 25.51% nuk ishin të sigurt, që është një përqindje shumë e lartë, që ilustron pasiguri të përhapur, mungesë besimi në ndonjë nga opsionet e paraqitura, mungesë informacioni ose faktorë të tjerë.

A mendoni se një shkëmbim i territoreve (p.sh., shkëmbimi i Veriut të Kosovës me Luginën e Preshevës të Serbisë) do të zgjidhte tensionet mes Kosovës dhe Serbisë?

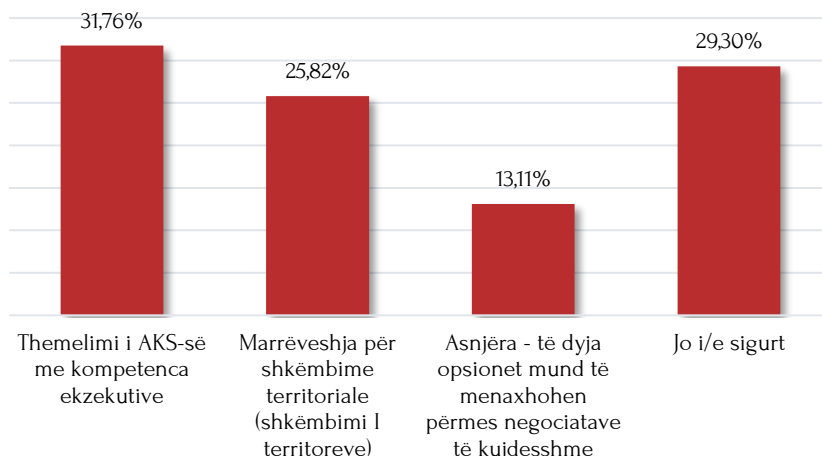
Kur u pyetën nëse një shkëmbim i territoreve - siç është shkëmbimi i veriut të Kosovës me luginën e Preshevës në Serbi - do të zgjidhte tensionet mes Kosovës dhe Serbisë, një shumicë e konsiderueshme e të anketuarve (65.92%) e hodhën poshtë idenë, duke deklaruar se kjo do të krijonte tensione dhe paqëndrueshmëri të reja. Vetëm 12.58% e mbështetën idenë, duke besuar se mund të çonte në paqe afatgjatë, ndërsa 21.30% nuk ishin të sigurt. Ky kundërshtim dërrmues konfirmon se koncepti i shkëmbimit të tokës nuk ka legjitimitet publik dhe perceptohet gjerësisht si një zgjidhje destabilizuese dhe jo si një rrugë e qëndrueshme drejt paqes. Rezultati gjithashtu përforcon gjetjet e mëparshme ku shkëmbim i territoreve shënoi rezultatin më të ulët mes opsioneve të kompromisit të propozuara, duke reflektuar shqetësime si praktike ashtu edhe simbolike mbi shkëmbimin territorial.

Nëse Kosova refuzon si propozimet për AKS ashtu edhe ato për shkëmbim të territoreve, cilat qasje alternative duhet të ndjekë Kosova për të normalizuar marrëdhëniet me Serbinë?

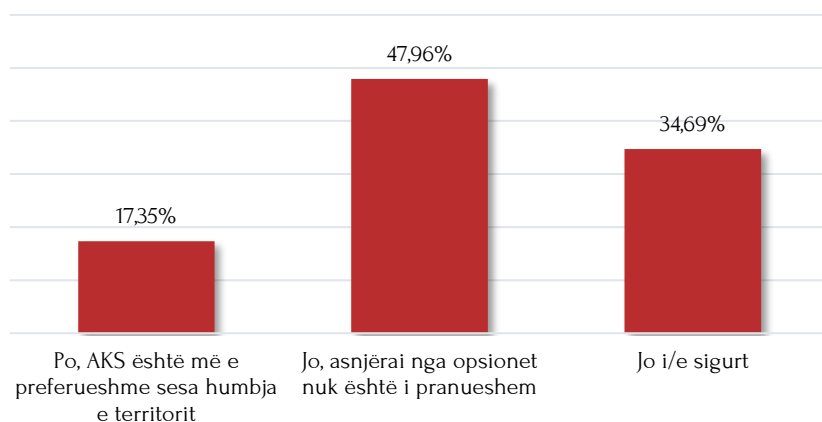
Kur u pyetën se cilat qasje alternative duhet të ndjekë Kosova për të normalizuar marrëdhëniet me Serbinë nëse refuzohen si propozimet për AKS-në ashtu edhe ato për shkëmbim të territoreve, pjesa më e madhe e të anketuarve (47.88%) mbështetën strategjinë e forcimit të pozicionit të Kosovës përmes aleancave ndërkombëtare dhe integritit në BE. Kjo pasqyron një vizion përpara dhe që afirmon sovranitetin, i cili i jep përparësi pozicionit global të Kosovës mbi koncesionet në negociatat dypalëshe. Një pjesë tjetër e konsiderueshme (24.44%) favorizoi ndjekjen e njohjes së Serbisë përmes përpjekjeve ligjore dhe diplomatike, ndërsa 21.62% mbështetën rritjen e bashkëpunimit ekonomik pa adresuar mosmarrëveshjet politike - një qasje pragmatike që ndan bashkëpunimin teknik nga çështjet politike të diskutueshme. Vetëm 11.52% favorizuan ofrimin e të drejtave kulturore dhe arsimore për serbët e Kosovës pa formuar AKS-në, duke treguar një oreks të kufizuar publik për koncesione edhe simbolike. Ndërkohë, 15.35% do të preferonin të ruanin status quo-në derisa të lindin mundësi të reja, dhe 3.24% zgjodhën "Tjetër".

Cila nga të mëposhtmet mendoni se përbën një rrezik më të madh për sovranitetin e Kosovës?

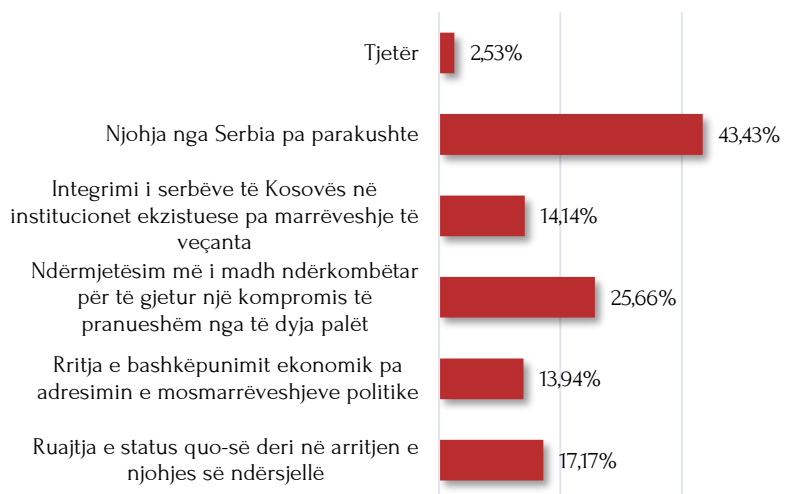
Kur u pyetën se cili propozim përbën një rrezik më të madh për sovranitetin e Kosovës, një shumicë e të anketuarve (31.76%) identifikuan krijimin e Asociacionit të Komunave me Shumicë Serbe (AKS) me kompetenca ekzekutive. Kjo sugjeron që, për shumë njerëz, AKS shihet si një sfidë më e drejtpërdrejtë dhe e menjëhershme për kohezionin dhe qeverisjen e brendshme të Kosovës. Një pjesë pak më e vogël (25.82%) tregoi shkëmbimet territoriale (shkëmbimi i territoreve) si kërcënimin më të madh, ndërsa 13.11% besonin se asnjëri opsion nuk përbën domosdoshmërisht rrezik nëse negociohet me kujdes. Veçanërisht, 29.30% ishin të pasigurt, duke treguar pasiguri të lartë ose mungesë besimi në asnjërin propozim. Kjo shpërndarje përforcon gjetjet e mëparshme se AKS, veçanërisht nëse është e pajisur me kompetenca ekzekutive, shihet me dyshim të thellë, madje edhe më shumë sesa shkëmbimi i territoreve, të cilat refuzohen nga shumicë dërrmuese.

A do të ishit më të gatshëm ta mbështesnit AKS-në nëse kjo parandalon nevojën për shkëmbime territoriale (shkëmbim të territoreve)?

Kur u pyetën nëse do të ishin më të gatshëm të mbështesnin Asociacionin e Komunave me Shumicë Serbe (AKS) nëse kjo do të parandalonte shkëmbimet territoriale (shkëmbim të territoreve), pothuajse gjysma e të anketuarve (47.96%) i hodhën poshtë të dyja opsionet, duke deklaruar se asnjëra nuk është e pranueshme. Vetëm 17.35% shprehën gatishmëri për ta pranuar AKS-në si të preferueshme ndaj humbjes së territorit, ndërsa një pjesë e konsiderueshme prej 34.69% nuk ishin të sigurt. Ky rezultat përforcon skepticizmin e thellë dhe rezistencën parimore brenda publikut ndaj të dy modeleve të kompromisit. Edhe kur përkufizohet si më e vogla nga dy të këqijat, AKS-ja nuk fiton mbështetje të konsiderueshme, duke sugjeruar se kundërshtimi ndaj saj nuk ka të bëjë vetëm me strukturën ose kompetencat e saj, por edhe me mosbesim më të gjerë ndaj vetë procesit të normalizimit.

Nëse nuk e mbështesni krijimin e Asociacionit të Komunave me Shumicë Serbe (AKS) ose shkëmbimet territoriale (shkëmbim të territoreve), cila mendoni se duhet të jetë rruga alternative për marrëdhëniet Kosovë-Serbi?

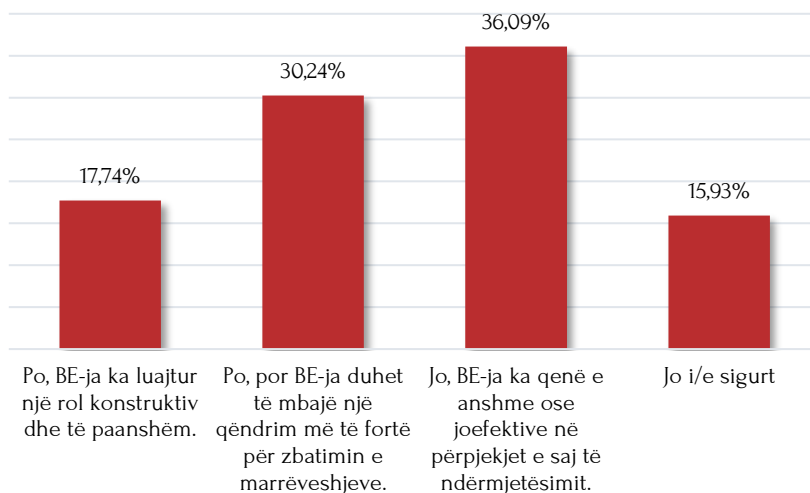
Kur u pyetën se çfarë rruge alternative duhet të ndjekin marrëdhëniet Kosovë-Serbi nëse përjashtohen si Asociacioni i Komunave me Shumicë Serbe (AKS) ashtu edhe shkëmbimi i territoreve, një shumicë e të anketuarve (43.43%) favorizuan njohjen nga Serbia pa parakushte. Kjo përgjigje nënvizon një preferencë të fortë për një qasje parimore, me sovranitet të parë, në të cilën pavarësia e Kosovës pohohet pa lëshime shtesë. Një pjesë tjetër e konsiderueshme (25.66%) mbështeti ndërmjetësimin më të madh ndërkombëtar për të gjetur një kompromis reciprokisht të pranueshëm, duke treguar një besim të vazhdueshëm në rolin e aktorëve të jashtëm, veçanërisht BE-së dhe SHBA-së, në lehtësimin e një rezultati të ekuilibruar. Pjesë më të vogla mbështetën ruajtjen e status quo-së deri në arritjen e njohjes reciproke (17.17%) dhe integrimin e serbëve të Kosovës në institucionet ekzistuese pa marrëveshje të veçanta (14.14%). Ndërkohë, 13.94% preferuan bashkëpunimin e shtuar ekonomik pa adresuar mosmarrëveshjet politike, ndërsa vetëm 2.53% zgjodhën 'Tjetër'.

Pasi u diskutuan perceptimet mes shqiptarëve të Kosovës për dialogun dhe kompromiset e normalizimit, seksioni që pason

Qëndrimet ndaj BE-së dhe Shteteve të Bashkuara në Dialogun e Normalizimit

Ky seksion shqyrton se si shqiptarët e Kosovës e perceptojnë rolin e Bashkimit Evropian (BE) dhe Shteteve të Bashkuara në dialogun e normalizimit Kosovë-Serbi - të dhënat tregojnë një divergjencë të qartë. Ndërsa besimi në BE duket se po venitet, Shtetet e Bashkuara gëzojnë besueshmëri të gjerë dhe shihen si një aktor më i besueshëm. Nga ky seksion rrjedhin tre tema kryesore. Së pari, BE-ja vuan nga një deficit i legjitimitetit në sytë e shqiptarëve të Kosovës. Shumë të anketuar e shohin rolin lehtësues të BE-së si joefektiv ose të anshëm. Ndërsa një pjesë mbështet një qëndrim më të fortë të BE-së për zbatimin e marrëveshjeve, vetëm 17.74% e shohin BE-në si të paanshme. Ky skepticizëm rrjedh nga çekuilibrat e perceptuara në mënyrën se si trajtohen Serbia dhe Kosova, si dhe frustrimet për dështimin e BE-së për të zbatuar pajtueshmërinë me marrëveshjet, veçanërisht për Serbinë. Pozicioni i BE-së si lehtësues shihet si gjithnjë e më jo bindës nëse nuk kalon nga lehtësimi procedural në qasje të vendosura dhe të orientuara drejt rezultateve. Së dyti, Shtetet e Bashkuara janë të besuara gjerësisht dhe shihen si një kundërpeshë e nevojshme. Mbi 63% e të anketuarve e shohin rolin e SHBA-së si efektiv, dhe 78.38% duan përfshirje më të madhe amerikane në rajon. Së treti, mbështetja për sanksione për mosrespektimin e dialogut të normalizimit ndikohet nga perceptimet e drejtësisë.

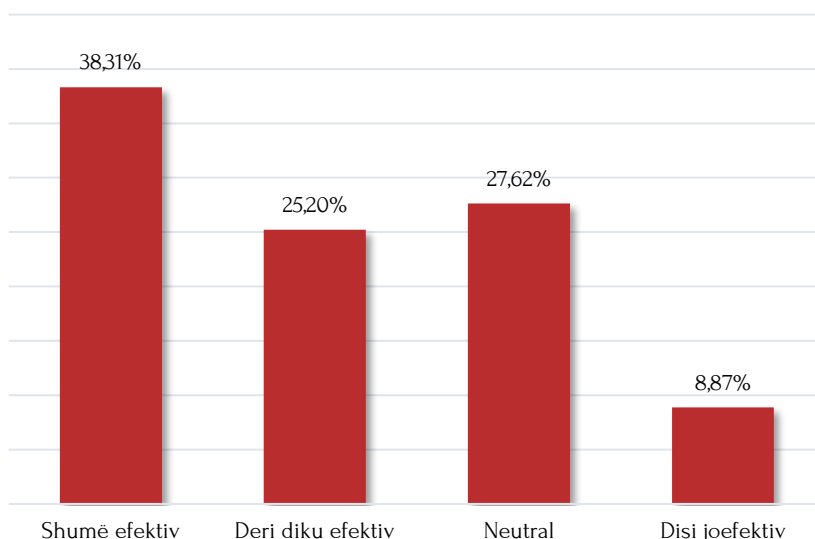
A po e ndihmon BE-ja në mënyrë efektive Kosovën dhe Serbinë në normalizimin e marrëdhënieve?

Kur u pyetën nëse Bashkimi Evropian po i ndihmon në mënyrë efektive Kosovën dhe Serbinë të normalizojnë marrëdhëniet, opinioni publik mes shqiptarëve të Kosovës është i

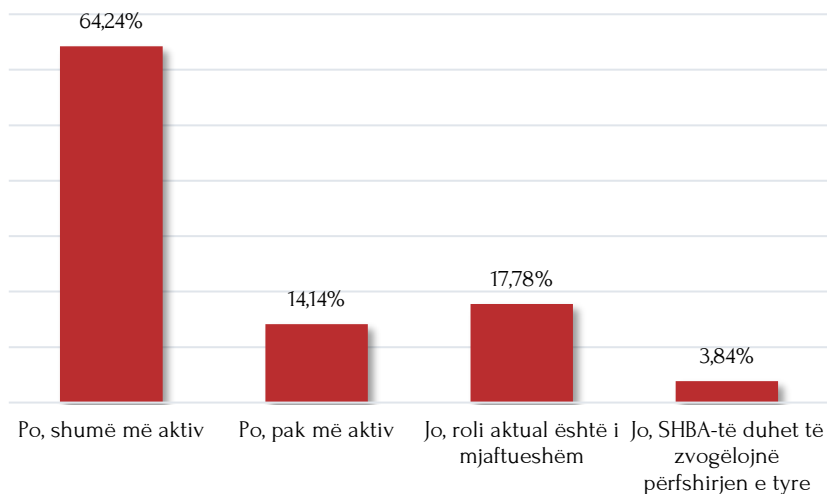
përzier, por anon drejt pesimizmit. Pjesa më e madhe e të anketuarve (36.09%) thanë jo, duke e parë BE-në si të anshme ose joefektive në përpjekjet e saj të ndërmjetësimit. Kjo sugjeron një frustrim në rritje me rolin e BE-së, që ka të ngjarë të pasqyrojë perceptimet e standardeve të dyfishta, zbatimin e dobët ose një çekuilibër në mënyrën se si trajtohen Serbia dhe Kosova. 30.24% shprehën mbështetje të kushtëzuar, duke deklaruar se ndërsa BE-ja ka luajtur një rol, ajo duhet të marrë një qëndrim më të vendosur për zbatimin e marrëveshjeve. Vetëm 17.74% besojnë se BE-ja ka luajtur një rol konstruktiv dhe të paanshëm, dhe 15.93% nuk janë të sigurt.

Si do ta vlerësonit rolin e SHBA-ve në mbështetjen e dialogut për normalizim?

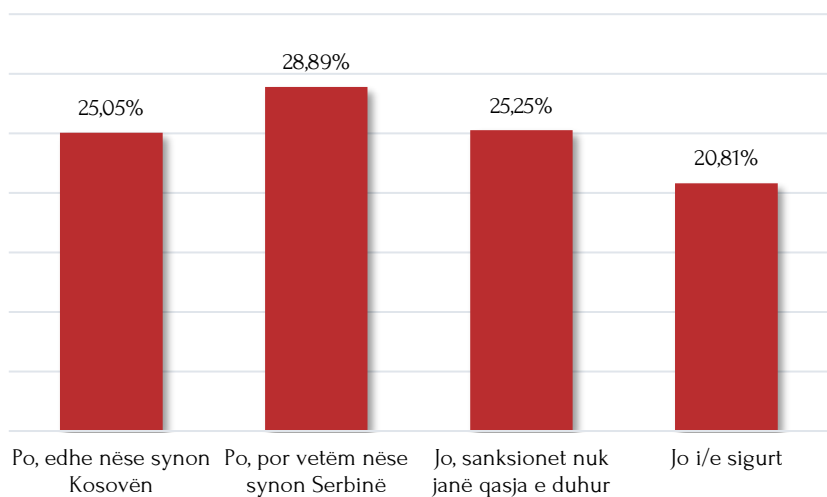
Kur u pyetën për të vlerësuar rolin e Shteteve të Bashkuara në mbështetjen e dialogut të normalizimit mes Kosovës dhe Serbisë, një shumicë e qartë e të anketuarve mbajtën një qëndrim pozitiv. 38.31% e vlerësuan rolin e SHBA-së si shumë efektiv, ndërsa 25.20% të tjerë e konsideruan atë deri diku efektiv, duke bërë që një total prej 63.51% të shprehnin pikëpamje pozitive. Në të kundërt, 27.62% ishin neutralë dhe vetëm 8.87% e shihnin SHBA-në si deri diku joefektive. Vlen të përmendet se nuk u zgjodh asnjë kategori për "shumë joefektive", duke sugjeruar një mosmiratim të kufizuar të hapur. Këto rezultate tregojnë nivelin relativisht të lartë të besimit që shqiptarët e Kosovës kanë në SHBA si një aktor kyç në procesin e normalizimit, veçanërisht kur krahasohet me BE-në, e cila ka marrë vlerësime më të përziera dhe kritike.

A dëshironi që SHBA-të të luajnë një rol më aktiv në procesin e normalizimit të marrëdhënieve Kosovë-Serbi?

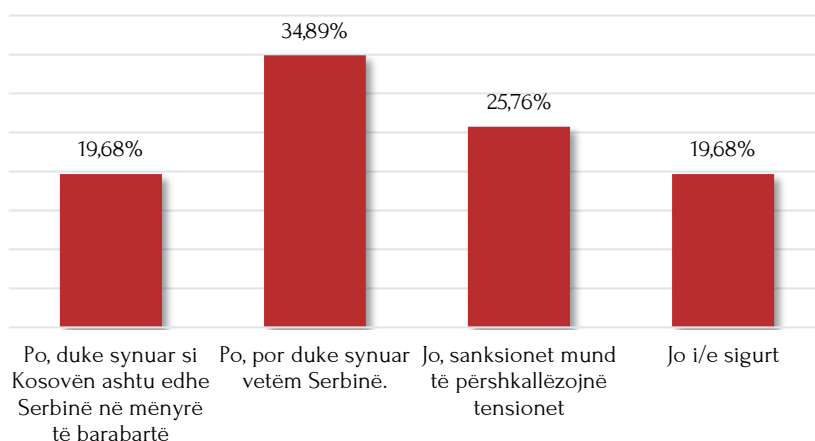
Kur u pyetën nëse do të donin që Shtetet e Bashkuara të luanin një rol më aktiv në procesin e normalizimit Kosovë-Serbi, një shumicë e qartë e të anketuarve (64.24%) u përgjigjën po, me një rol dukshëm më aktiv, dhe një 14.14% shtesë mbështetën një rol pak më aktiv. Së bashku, mbi tre të katërtat (78.38%) e të anketuarve shprehën dëshirën për një përfshirje më të madhe të SHBA-së. Në të kundërt, 17.78% menduan se roli aktual është i mjaftueshëm, dhe vetëm 3.84% thanë se SHBA-të duhet ta zvogëlojnë përfshirjen e tyre. Të dhënat sinjalizojnë një mandat të qartë publik për Uashingtonin për të luajtur një rol më të vendosur dhe më të angazhuar në ndihmën për formësimin e procesit të normalizimit.

A duhet BE-ja të marrë një qëndrim më të ashpër duke vendosur sanksione ose penalizime për moszbatimin e marrëveshjeve në dialog?

Opinionimi publik u nda dukshëm kur u pyet nëse BE-ja duhet të mbajë një qëndrim më të ashpër duke vendosur sanksione ose penalitete për moszbatimin e marrëveshjeve në dialog. Pjesa më e madhe e të anketuarve (28.89%) mbështetën sanksionet vetëm nëse ato synojnë Serbinë, duke reflektuar perceptimin e përhapur se Serbia është pengesa kryesore për përparim. Ndërkohë, 25.05% ishin të gatshëm të pranonin një qasje më sfiduese të BE-së edhe nëse ajo synon Kosovën, duke sugjeruar që një segment i popullsisë i jep përparësi llogaridhënies dhe zbatimit të ligjit mbi favorizimin politik. Një përqindje e ngjashme (25.25%) kundërshtoi përdorimin e sanksioneve në tërësi, duke argumentuar se sanksionet nuk janë qasja e duhur, dhe 20.81% nuk ishin të sigurt.

A duhet që SHBA-të të shqyrtojnë edhe sanksione ekonomike ose politike për të ushtruar presion mbi të dyja palët drejt normalizimit?

Kur u pyetën nëse Shtetet e Bashkuara duhet të marrin në konsideratë sanksione ekonomike apo politike për të ushtruar presion mbi të dyja palët drejt normalizimit, një shumicë e të anketuarve (34.89%) mbështetën sanksionet që synojnë vetëm Serbinë, duke reflektuar bindjen mbizotëruese se Serbia është kryesisht përgjegjëse për pengimin e dialogut. Një pjesë më e vogël (19.68%) favorizuan sanksionet që synojnë në mënyrë të barabartë Kosovën dhe Serbinë, ndërsa 25.76% i kundërshtuan ato tërësisht, duke argumentuar se ato mund të përshkallëzonin tensionet. Një tjetër 19.68% nuk ishin të sigurt. Këto gjetje përputhen me qëndrimet e mëparshme ndaj sanksioneve të BE-së, duke treguar se ndërsa ekziston njëfarë oreksi për presion ndërkombëtar, mbështetja është shumë e kushtëzuar dhe e formuar nga perceptimet e drejtësisë dhe përgjegjësisë.

Përfundimi

Opinionimi publik i shqiptarëve të Kosovës përcjell një mesazh të ekuilibruar: normalizimi i marrëdhënieve me Serbinë është i dëshirueshëm, njohja nga Serbia është thelbësore dhe zbatimi i marrëveshjes po vonohet. Shqiptarët e Kosovës në masë dërmuese i karakterizojnë lidhjet e tyre me Serbinë si të tensionuara, duke fajësuar kryesisht qeverinë serbe për këtë. Megjithatë, pothuajse dy të tretat janë të gatshëm të ndjekin marrëdhënie më miqësore sapo Serbia të respektojë sovranitetin e Kosovës. Megjithatë, kjo hapje pragmatike është rreptësisht e kushtëzuar.

Prioritetet e brendshme e mprehin këtë llogaritje. Shqiptarët e Kosovës do ta mbajnë dialogun e normalizimit në krye të agjendës së tyre vetëm nëse negociatat sjellin dividendë të dukshëm, siç janë arritjet e anëtarësimit në BE, investimet e reja dhe garancitë e besueshme të sigurisë. Prandaj, një refleks reciprociteti përshkon çdo çështje: AKS-ja është e negociueshme, por vetëm si një organ pa mandat, i shoqëruar nga klauzola e mosndërhyrjes dhe nga njohja formale serbe; idetë e shkëmbimit të territoreve refuzohen menjëherë nga dy të tretat e të anketuarve. Nëse bisedimet ngecin, elektorati do të përqendrohet në konsolidimin e jashtëm, duke ndjekur integrimin në BE dhe presionin diplomatik për njohje nga Serbia.

Bashkimi Evropian (BE) mbetet një aktor kyç në Kosovë. Megjithatë, vetëm një në gjashtë shqiptarë të Kosovës e vlerëson lehtësimin e tij si të paanshëm dhe efektiv. Ajo që i mungon Brukselit nuk është legjitimiteti i qëllimit të tij, por legjitimiteti i rezultatit të tij. Shtetet e Bashkuara ruajnë një premium të jashtëzakonshëm të besimit mes shqiptarëve të Kosovës, pasi dy të tretat e konsiderojnë rolin e SHBA-ve të përshtatshëm, dhe katër të pestat duan që SHBA-të të luajnë një rol më të rëndësishëm në rajon.

Në praktikë, pika më e mirë për një kompromis në lidhje me krijimin e AKS-së që do të ishte i pranueshëm për komunitetin shqiptar të Kosovës është që ai të paraqitet si diçka e përqendruar në njohjen reciproke, duke ofruar disa garanci për sovranitetin e Kosovës dhe duke përfshirë një pako AKS të shpërblyer nga BE-ja.

Rezultatet e anketës, në përfundim (Summa summarum), tregojnë një korridor të ngushtë, por të sinjalizuar, në të cilin një kompromis mund të fitojë legjitimitet të shumicës tek shqiptarët e Kosovës nëse paketohet dhe paraqitet saktë. Sidoqoftë, çdo përpjekje e BE-së për të nxitur një zgjidhje kompromisi, qoftë zbatimi i AKS-së apo çështje të tjera, duhet të marrë në konsideratë faktorin e dezinformimit, pasi çdo shtytje ka të ngjarë të bëhet subjekt i fushatave të konsiderueshme të dezinformimit jashtë dhe online nga aktorë të brendshëm dhe të jashtëm.

Qëndrimet dhe perceptimet e komunitetit serb rreth kornizës institucionale dhe ligjore të Kosovës

Ognjen Gogić

Gjetjet kryesore

- Pozicioni i përgjithshëm i komunitetit perceptohet si shumë negativ.

Plot 79.19% e të anketuarve e vlerësojnë pozicionin aktual të komunitetit serb në Kosovë si të keq ose shumë të keq, ndërsa vetëm 7.17% japin një vlerësim pozitiv. Të anketuarit nga Veriu i Kosovës shprehin pikëpamje më negative.

- Shumica besojnë se pozicioni i komunitetit serb është përkeqësuar dhe do të vazhdojë të përkeqësohet.

82.65% e të anketuarve besojnë se pozicioni i komunitetit është përkeqësuar në vitet e fundit, ndërsa 68.36% presin përkeqësim të mëtejshëm në të ardhmen. Të anketuarit nga Kosova e Veriut shprehin më shpesh besimin se situata do të vazhdojë të përkeqësohet, duke konfirmuar një trend të pritjeve më pesimiste në atë rajon.

- Emigrimi identifikohet si sfida më e madhe.

61.90% e të anketuarve e shohin largimin e popullsisë si problemin kryesor, ndjekur nga situata e sigurisë (55.44%) dhe pasiguria ekonomike (43.54%).

- Mosbesimi ndaj institucioneve të Kosovës është i përhapur, por pjesëmarrja shihet si e domosdoshme.

76.87% e të anketuarve nuk besojnë se institucionet e Kosovës veprojnë në interes të të gjithë qytetarëve, përfshirë edhe serbët. Megjithatë, 56.46% e konsiderojnë pjesëmarrjen e serbëve në institucione të rëndësishme për përmirësimin e cilësisë së jetës.

- Pjesëmarrja institucionale nuk shihet si njohje e sovranitetit të Kosovës.

65.99% e të anketuarve besojnë se pjesëmarrja në institucionet e Kosovës nuk nënkupton domosdoshmërisht njohjen e sovranitetit të Kosovës.

- Pjesëmarrja shihet si një mjet për të mbrojtur interesat e komunitetit, ndërsa situata aktuale shihet si e paqëndrueshme.

52.04% besojnë se pjesëmarrja e serbëve në institucione do të lejonte ndikimin mbi vendimmarrjen dhe mbrojtjen e interesave të komunitetit. Përveç kësaj, 53.40% e konsiderojnë situatën aktuale ku serbët në veri të Kosovës nuk janë pjesë e institucioneve të Kosovës si të paqëndrueshme.

- Ideja e një statusi të veçantë për serbët brenda sistemit të Kosovës gëzon mbështetje të gjerë.

63.57% e të anketuarve mbështesin idenë që serbët duhet të kenë një status të veçantë brenda sistemit të Kosovës.

- Mungesa e besimit në institucionet e Kosovës mbetet pengesa kryesore për integrimin.

76.45% e të anketuarve besojnë se arsyeja kryesore pse serbët refuzojnë të marrin pjesë në institucione është mungesa e besimit në punën e tyre.

- Tërheqja e serbëve në veri të Kosovës nga institucionet vlerësohet si e arsyeshme por pranohet se ka pasur pasoja negative.

51.36% e shohin vendimin për t'u tërhequr nga institucionet si të arsyeshme. Megjithatë, 94.22% besojnë se pozicioni i komunitetit është përkeqësuar më pas. Qëndrimet në lidhje me arsyetimin e tërheqjeve të serbëve nga institucionet e Kosovës ndryshojnë ndjeshëm në varësi të vendit të banimit. Të anketuarit nga Veriu i Kosovës e konsiderojnë vendimin të justifikuar në një masë më të madhe krahasuar me të anketuarit në jug të lbrtit.

- Pranimi i kornizës ligjore të Kosovës është i kushtëzuar nga garancitë për zbatim të qëndrueshëm.

43.54% e të anketuarve besojnë se serbët duhet ta pranojnë kornizën ligjore të Kosovës vetëm nëse garantohet zbatimi konsistent i ligjit. 31.74% theksojnë se kjo do të justifikohet vetëm nëse serbët marrin pjesë në hartimin e ligjeve dhe marrjen e vendimeve.

Hyrje

Komuniteti serb në Kosovë po përballet me dilema të mëdha politike. Në dritën e procesit të normalizimit të marrëdhënieve mes Kosovës dhe Serbisë, pritet të marrë një sërë "vendime të vështira". Zbatimi i planit evropian nga viti 2023 në praktikë do të thotë që

komuniteti serb në Kosovë duhet të pranojë realitetin e funksionimit të institucioneve dhe kornizës ligjore të Kosovës. Në kuptimin politik dhe ligjor, kjo shpesh interpretohet si pranim i sovranitetit të Kosovës, gjë që shkakton shqetësim dhe rezistencë të thellë brenda komunitetit. Për serbët në Kosovë, të cilët janë ende të lidhur me Serbinë politikisht dhe administrativisht, kjo hap një sërë dilemash - si simbolike ashtu edhe praktike. Duke pasur parasysh këto rrethana, lind një pyetje kyçe: a janë të gatshëm serbët në Kosovë të pranojnë institucionet dhe kornizën ligjore të Kosovës dhe në çfarë kushte?

Hulumtimi, rezultatet e të cilit prezantohen në këtë raport, u krye pikërisht për t'iu përgjigjur kësaj pyetjeje. Detyra e hulumtimit ishte që të ofronte një bazë empirike për të kuptuar pikëpamjet e anëtarëve të komunitetit serb në Kosovë mbi çështjet komplekse politike, ligjore dhe institucionale që rrjedhin nga procesi i zbatimit të zotimeve të marra përsipër.

Duke anketuar 300 të anketuar nga komuniteti serb në Kosovë, u ekzaminuan qëndrimet e tyre në lidhje me pozicionin e përgjithshëm të komunitetit, besimin në institucionet e Kosovës dhe rendin ligjor, perceptimin e tërheqjes së serbëve nga institucionet në veri të Kosovës në vitin 2022, si dhe kushtet për një kthim dhe pjesëmarrje të mundshme në institucione.

Gjetjet e hulumtimit tregojnë një ambivalencë të theksuar në qëndrimet e pjesëtarëve të komunitetit serb ndaj institucioneve dhe kornizës ligjore të Kosovës. Mosbesimi ndaj institucioneve është i përhapur. Pothuajse 77% e të anketuarve nuk besojnë se institucionet e Kosovës funksionojnë në interes të të gjithë qytetarëve, përfshirë edhe serbët. Megjithatë, gjetjet tregojnë se në të njëjtën kohë ka vend për një qasje rationale dhe praktike. Pranimi i institucioneve dhe kornizës ligjore të Kosovës nuk perceptohet si një njohje politike e sovranitetit, por si një mekanizëm për mbrojtjen e të drejtave të komunitetit dhe përmirësimin e kushteve të jetës së përditshme. Më shumë se gjysma e të anketuarve pajtohen me pohimin se pjesëmarrja e serbëve në institucione është e rëndësishme për përmirësimin e kushteve të jetesës, ndërsa plot 66% besojnë se një pjesëmarrje e tillë nuk do të thotë domosdoshmërisht pranim të sovranitetit të Kosovës. Përveç kësaj, 52% besojnë se pjesëmarrja e serbëve në institucione do të mundësonte ndikim më të madh në vendime dhe mbrojtje të interesave të komunitetit, ndërsa 53% besojnë se situata aktuale në të cilën serbët në veri të Kosovës nuk janë pjesë e institucioneve nuk është e qëndrueshme. Fakti që pothuajse 66% e të anketuarve përmendin përmirësimin e jetës së përditshme si arsyen kryesore për pjesëmarrje në institucione thekson më tej qasjen pragmatike ndaj çështjes.

Mbështetja për pjesëmarrjen në institucione, megjithatë, është pothuajse tërësisht e lidhur me kushte politike dhe ligjore të përcaktuara qartë që duhet të përmbushen paraprakisht. Mes tyre, më të spikaturat janë: formimi i Bashkësisë së Komunave Serbe, arritja e një marrëveshjeje politike mes Beogradit dhe Prishtinës, garancitë ndërkombëtare, zbatimi i barabartë i ligjeve dhe respektimi i të drejtave të komuniteteve. Në këtë drejtim, 43.54% e të anketuarve shprehin gatishmërinë e tyre për të pranuar kornizën ligjore të Kosovës nëse garantohet zbatimi konsistent i ligjit, ndërsa 31.74% e kushtëzojnë atë me pjesëmarrjen e drejtpërdrejtë të serbëve në hartimin e ligjeve dhe marrjen e vendimeve. Në të njëjtën kohë,

më shumë se 63% mbështesin idenë që serbët duhet të kenë një status të veçantë brenda sistemit të Kosovës, gjë që tregon nevojën për mekanizma shtesë institucionale për mbrojtje. Nga ana tjetër, deri në 94% e të anketuarve besojnë se tërheqja e serbëve në veri të Kosovës nga institucionet e Kosovës pati një ndikim negativ në pozicionin e komunitetit, gjë që konfirmon më tej se ekziston një vetëdije për pasojat praktike të izolimit institucional dhe një gatishmëri e mundshme për të rishikuar atë qëndrim nëse përbushen parakushtet kryesore.

Për të identifikuar ndryshimet e brendshme brenda komunitetit serb në Kosovë, janë zbatuar teste statistikore shtesë (testi χ^2 dhe korrelacioni linear) për të shqyrtuar marrëdhënien mes qëndrimeve dhe karakteristikave sociodemografike të të anketuarve. Edhe pse në shumicën e rasteve rezultatet treguan një strukturë uniforme të përgjigjeve pa dallime statistike të rëndësishme, në disa fusha (siç është justifikimi i tërheqjes nga institucionet dhe perceptimi i përkeqësimit të pozicionit të komunitetit), janë gjetur variacione të rëndësishme bazuar në vendbanimin. Të anketuarit nga veriu i Kosovës shprehin qëndrime më negative në lidhje me besimin në institucionet e Kosovës dhe një nivel më të ulët të mbështetjes për pjesëmarrjen në punën e tyre krahasuar me ata në jug të lbrit.

Raporti fillon me një kapitull mbi metodologjinë e hulumtimit, i ndjekur nga një prezantim i karakteristikave demografike të të anketuarve. Pjesa qendrore e dokumentit ofron një analizë të rezultateve të hulumtimit përmes tre seksioneve tematike: perceptimi i pozicionit të komunitetit dhe sfidave kryesore, qëndrimi ndaj institucioneve dhe kornizës ligjore të Kosovës, dhe pikëpamjet mbi tërheqjen nga institucionet në veri të Kosovës dhe potencialin për kthim dhe pjesëmarrje në punën e tyre. Pjesa e fundit e raportit përmbledh përfundimet kryesore dhe tregon rrugën për reflektim në të ardhmen mbi "vendimet e vështira" që i presin.

Metodologjia dhe Dizajni i Hulumtimit

Hulumtimi është kryer duke përdorur metodën e anketës në terren "ballë për ballë". Mbledhja e të dhënave është kryer në periudhën nga 1 deri më 25 mars 2025.

Instrumenti i hulumtimit ishte një pyetësor i strukturuar i përbërë nga 20 pyetje të mbyllura me përgjigje të parapropozuara. Pyetjet u formuluan në mënyrën që mundëson një analizë përshkruese dhe krahasuese të qëndrimeve, si dhe përcaktimin e një lidhjeje të mundshme mes karakteristikave të ndryshme demografike të të anketuarve dhe bindjeve të tyre.

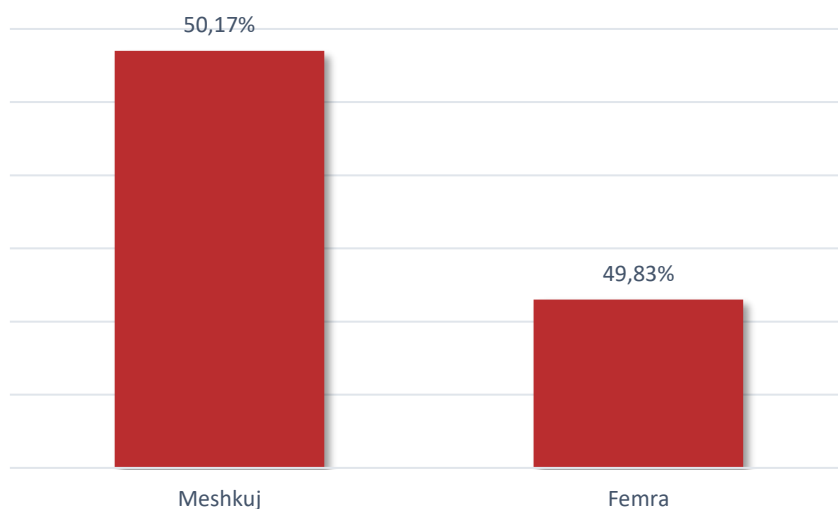
Mostra përfshinte gjithsej 300 të anketuar nga komuniteti serb në Kosovë, nga të cilët 155 të anketuar ishin nga veriu i Kosovës dhe 145 të anketuar ishin nga zonat serbe në jug të lumit Ibër. Mostra u formua me anë të mostrës së rastësishme. Duke pasur parasysh mungesën e të dhënave demografike të azhurnuara mbi komunitetin serb në Kosovë, nuk ishte e mundur të kryhej mostër e stratifikuar sipas parametrave të caktuar. Është siguruar një ekuilibër relativ sipas gjinisë së të anketuarve.

Në analizë u përfshinë vetëm përgjigje të vlefshme dhe të plota. Përveç analizës përshkruese të të dhënave, janë kryer edhe testet statistikore bazë. Për të identifikuar ndryshimet në qëndrime në lidhje me karakteristikat demografike të të anketuarve, u përdor testi i pavarësisë χ^2 i Pearson-it. Analiza e korrelacionit e Pearson-it u përdor për të shqyrtuar marrëdhënien mes përgjigjeve ndaj pyetjeve të shprehura në një shkallë Likert. Rezultatet e testeve treguan disa marrëdhënie statistike të rëndësishme, të cilat u komentuan shtesë në analizë. Gjetjet e hollësishme statistikore janë të disponueshme sipas kërkesës.

Përshkrimi i mostrës

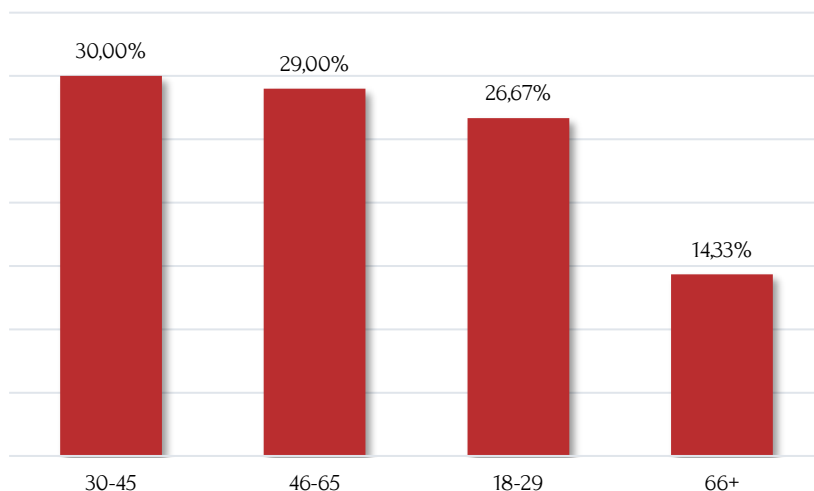
Në këtë pjesë, paraqiten karakteristikat themelore demografike të të anketuarve. Janë përfshirë të dhënat mbi gjininë, moshën, nivelin arsimor dhe statusin e punës së të anketuarve. Këto të dhëna mundësojnë një kuptim më të mirë të strukturës së mostrës, duke krijuar kështu kushtet për identifikimin e modeleve të mundshme në formimin e qëndrimeve në varësi të faktorëve gjenerativë, arsimorë dhe socio-ekonomikë brenda komunitetit serb në Kosovë.

Struktura e mostrës sipas gjinisë

Struktura gjinore tregon një shpërndarje pothuajse të barabartë të mostrës, me 50.17% të të anketuarve që janë burra dhe 49.83% që janë gra. Kjo shpërndarje kontribuon në ekuilibrin e mostrës dhe lejon interpretimin e rezultateve pa paragjykime të rëndësishme bazuar në dallimet gjinore.

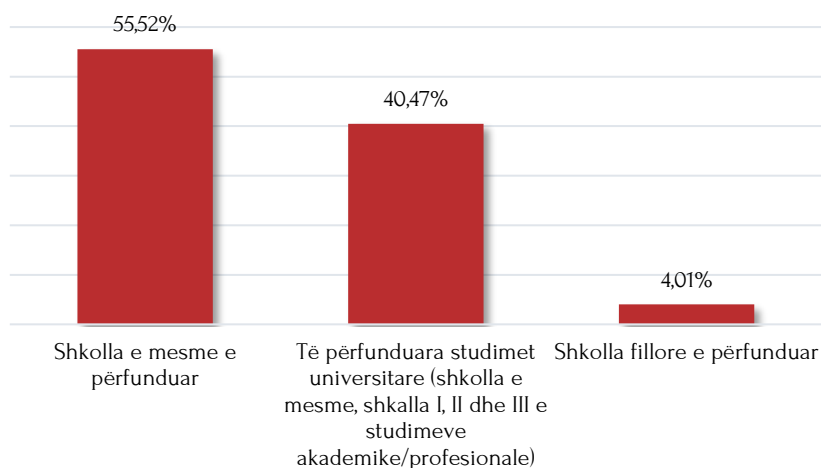
Struktura e mostrës sipas moshës

Struktura moshore e mostrës tregon se të anketuarit janë përqendruar kryesisht në kategoritë ekonomikisht aktive. Përfaqësimi më i lartë është mes të anketuarve të moshës mes 30 dhe 45 vjeç (30.00%) dhe 46 deri në 65 vjeç (29.00%), ndërsa ata nën 30 vjeç përbëjnë 26.67% të mostrës. Të anketuarit mbi 66 vjeç janë më pak të përfaqësuar, me një përqindje prej 14.33%.

Kjo shpërndarje e mostrës sipas moshës së të anketuarve ofron njohuri mbi ndryshimet breznore në perceptimin e çështjeve politike dhe institucionale, me fokus në popullatën që është më shpesh aktive profesionalisht dhe shoqërisht.

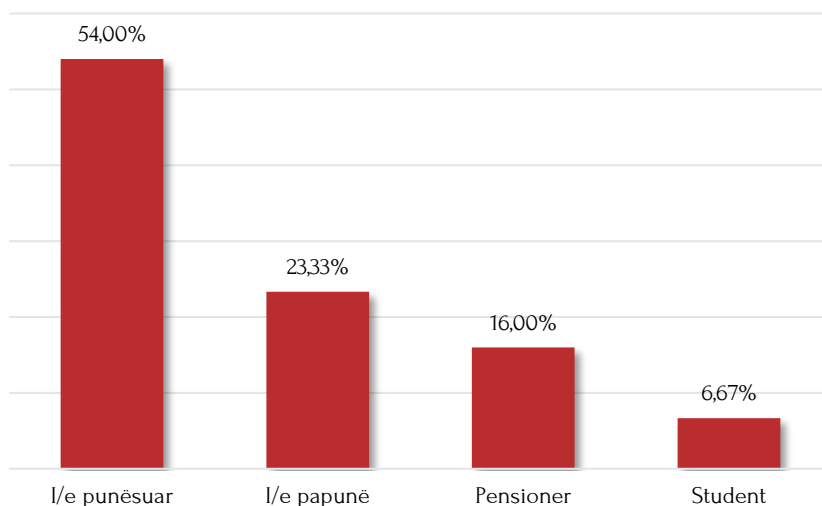
Struktura e mostrës sipas arsimit

Struktura arsimore e mostrës tregon se shumica (55.52%) janë të anketuar me shkollë të mesme të përfunduar, ndërsa të anketuarit me arsim të lartë, me studime të përfunduara në kolegji, universitare ose pasuniversitare, përbëjnë 40.47%. Të anketuarit që kanë përfunduar vetëm shkollën fillore përbëjnë 4.01% të mostrës.

Profili arsimor i të anketuarve tregon një pjesëmarrje dominuese të individëve me arsim të mesëm dhe të lartë, gjë që mund të kontribuojë në një artikulum më të mirë të qëndrimeve dhe një interes më të madh në çështjet politike dhe sociale.

Struktura e mostrës sipas statusit të punës së të anketuarve

Struktura e mostrës sipas statusit të punës tregon se të punësuarit janë grupi më i përfaqësuar, me 54.00% të numrit të përgjithshëm të të anketuarve. Të papunët përbëjnë 23.33%, pensionistët 16.00%, ndërsa studentët marrin pjesë me 6.67%.

Kjo shpërndarje tregon një prani të theksuar të popullsisë ekonomikisht aktive, por edhe një pjesë të konsiderueshme të të anketuarve që janë jashtë tregut të punës. Kjo mundëson një pasqyrë të qëndrimeve të formuara në rrethana të ndryshme socio-ekonomike.

Vërejtjet mbi të dhënat demografike

Profili demografik i mostrës tregon një përfaqësim të balancuar të gjinive, një gamë të gjerë grupmoshash, një numër dominues të të anketuarve me arsim të mesëm dhe të lartë, si dhe një prani të theksuar të popullsisë ekonomikisht aktive. Kjo shpërndarje e të anketuarve mundëson analizën e perceptimeve dhe qëndrimeve nga perspektiva të ndryshme socio-ekonomike, gjë që kontribuon në një kuptim më gjithëpërfshirës të rezultateve të hulumtimit, por gjithashtu ofron një bazë për krahasimin e ndryshimeve në qëndrime mes kategorive të ndryshme demografike.

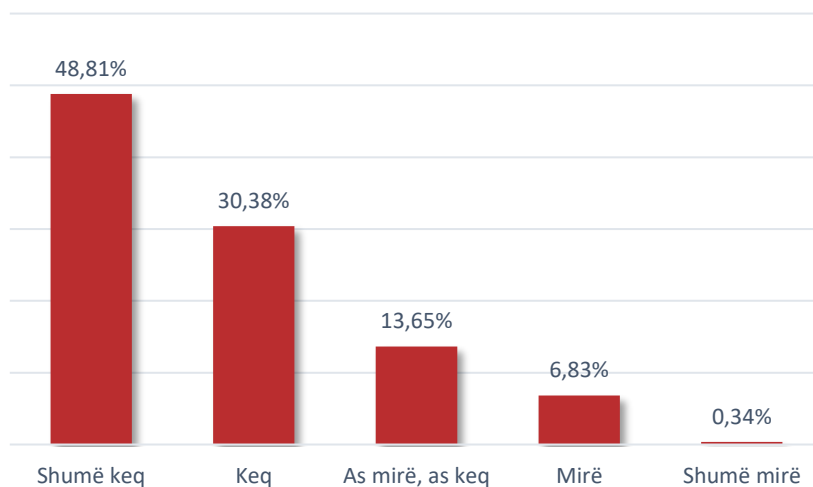
Rezultatet e hulumtimit

Në seksionet vijuese të raportit, paraqiten gjetjet kryesore të nxjerra përmes pyetësorit të anketës. Hulumtimi ka përfshirë pikëpamjet e anëtarëve të komunitetit serb në Kosovë mbi pozicionin e përgjithshëm të komunitetit, besimin në institucionet e Kosovës, gatishmërinë për të marrë pjesë në institucione dhe qëndrimin ndaj rendit ligjor dhe sovranitetit të Kosovës. Rezultatet janë grupuar tematikisht në mënyrë që të formojnë seksionet e mëposhtme: pozicioni i përgjithshëm i komunitetit, perceptimi i kushteve të jetesës dhe sfidat me të cilat përballet komuniteti; lidhja me institucionet dhe kornizën ligjore të Kosovës; tërheqja nga institucionet e Kosovës nga ana e serbëve në veri të Kosovës në vitin 2022 dhe perspektivat e kthimit.

Pozicioni i përgjithshëm i komunitetit

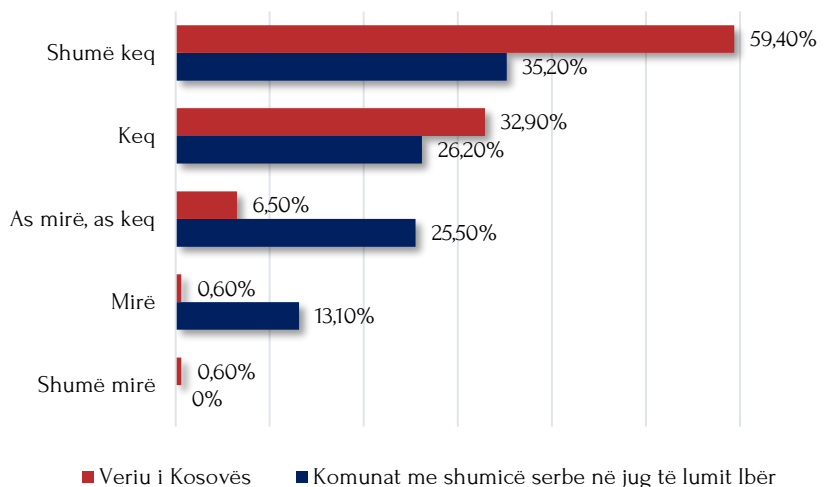
Grupi i parë i pyetjeve synonte të hulumtonte se si serbët në Kosovë i perceptojnë rrethanat e përgjithshme dhe kushtet e jetesës së komunitetit të tyre. U shqyrtua se si e vlerësojnë ata pozicionin aktual të komunitetit, çfarë ndryshimesh kanë vërejtur në vitet e kaluara, cilat janë pritjet e tyre për të ardhmen dhe cilat janë sfidat më të mëdha me të cilat po përballet komuniteti.

Si do ta vlerësonit pozicionin aktual të komunitetit serb në Kosovë?

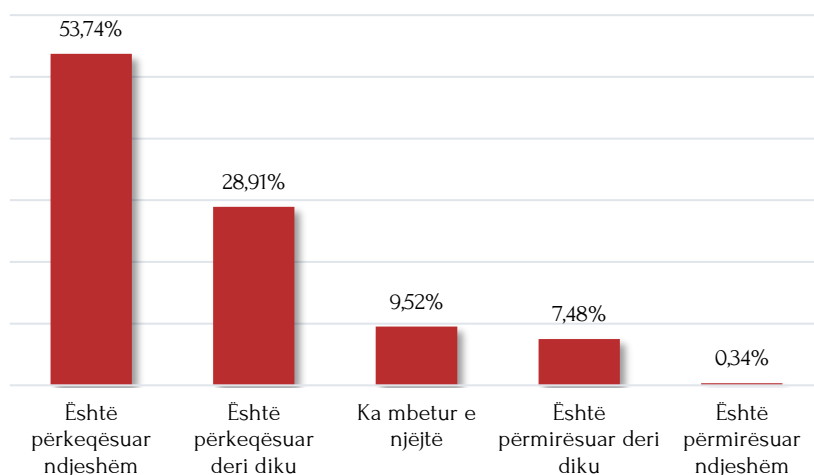

Kur u pyetën se si do ta vlerësonin pozicionin aktual të komunitetit serb në Kosovë, 79.19% e të anketuarve besojnë se ai është i keq. Pothuajse gjysma (48.81%) besojnë se pozicioni i komunitetit është shumë i keq, ndërsa 30.38% të tjerë e vlerësojnë atë si të keq. Një vlerësim neutral ("as i mirë as i keq") u dha nga 13.65% e të anketuarve, ndërsa një vlerësim pozitiv u dha nga vetëm 7.17%, nga të cilët 6.83% si të mirë dhe vetëm 0.34% si shumë të mirë.

Shpërndarja e përgjigjeve në këtë pyetje, sipas së cilës afërsisht 80% e të anketuarve shprehin pakënaqësi, tregon qartë një perceptim dominues negativ të situatës aktuale brenda komunitetit. Testet statistikore shtesë tregojnë një ndryshim statistikisht shumë të rëndësishëm në perceptim në varësi të vendbanimit. Të anketuarit nga veriu i Kosovës e vlerësojnë pozicionin si shumë të keq në një përqindje dukshëm më të lartë krahasuar me ata nga zonat në jug të lbrt (59.40% kundrejt 35.20%). Nga ana tjetër, të anketuarit nga zonat në jug të lbrt që më shpesh zgjedhin vlerësime neutrale (25.50 kundrejt 6.50%) ose paksa pozitive (13.10% kundrejt 0.60%).

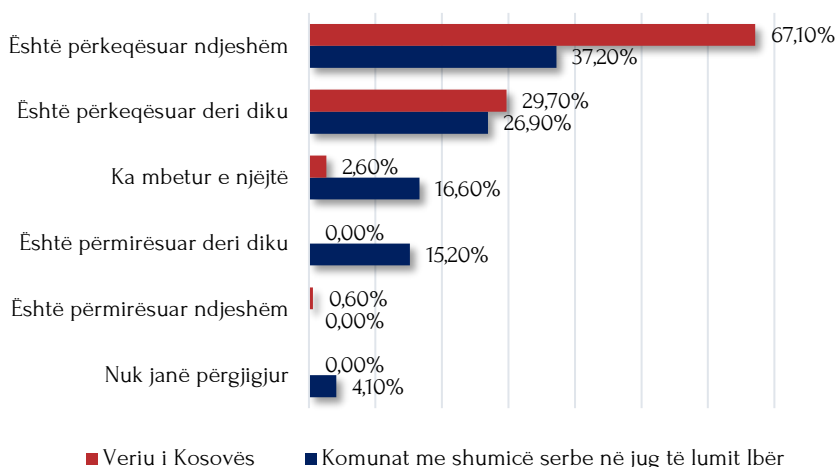

A mendoni se pozita e komunitetit serb në Kosovë është përkeqësuar apo është përmirësuar në vitet e fundit?

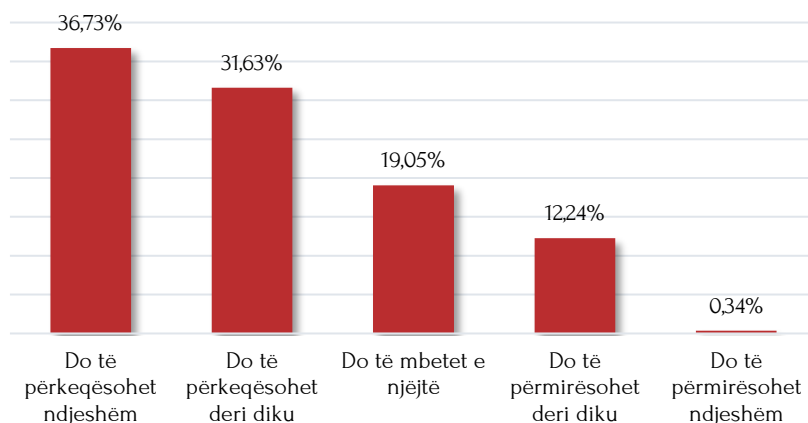

Kur u pyetën nëse besojnë se pozicioni i komunitetit serb në Kosovë është përkeqësuar ose është përmirësuar në vitet e fundit, më shumë se katër të pestat (82.65%) e të anketuarve shprehin mendimin se është përkeqësuar. Plot 53.74% konsiderojnë se situata është përkeqësuar shumë, ndërsa 28.91% të tjerë besojnë se është përkeqësuar deri diku. Mendimin se situata nuk ka ndryshuar e mbajnë 9.52% e të anketuarve, ndërsa vetëm 7.82% besojnë se ka pasur një përmirësim (7.48% deri diku, 0.34% shumë).

Gjetjet e mëparshme konfirmojnë ndjenjën e përhapur të përkeqësimit të pozicionit të komunitetit në periudhën e fundit. Në këtë drejtim, ekzistojnë edhe dallimet rajonale. Testet shtesë tregojnë ekzistencën e një marrëdhënieje statistikisht të rëndësishme mes vendbanimit dhe perceptimit të ndryshimit. Plot 67.10% e të anketuarve nga veriu i Kosovës besojnë se pozicioni i komunitetit është përkeqësuar, ndërsa ky qëndrim është i pranishëm në 37.20% të të anketuarve në jug të lbrit. Përkundrazi, pothuajse të gjitha përgjigjet që tregojnë një përmirësim të pozicionit vijnë nga zonat jugore. Pjesa e të anketuarve në jug që besojnë se situata është përmirësuar deri diku dhe është 15.20%, ndërsa asnjë i anketuar nga veriu nuk dha një vlerësim të tillë. Këto gjetje konfirmojnë qartë se perceptimi i ndryshimeve gjatë periudhës së kaluar varet nga konteksti lokal dhe kushtet e jetesës, dhe se të anketuarit nga veriu i Kosovës shprehin qëndrime dukshëm më negative krahasuar me ata në jug të lbrit.

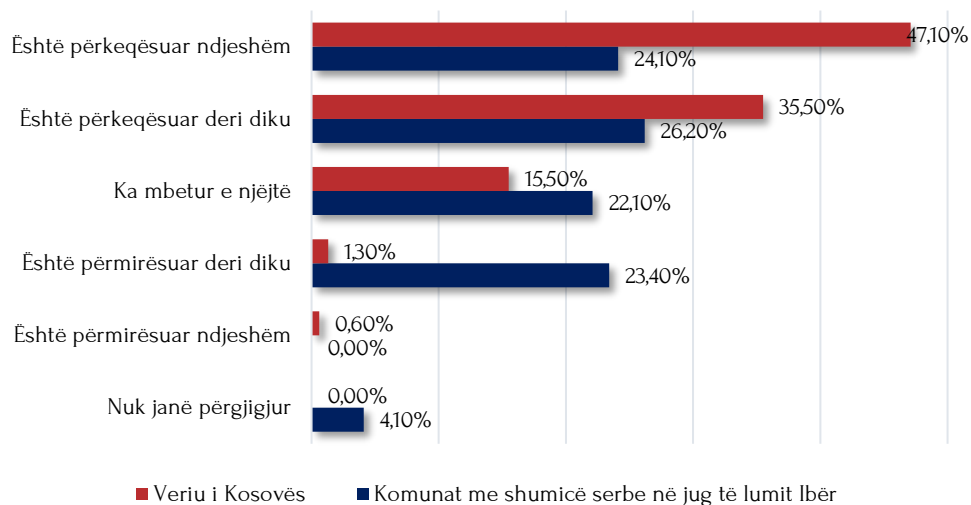

Si e shihni pozicionin e serbëve në Kosovë në të ardhmen?

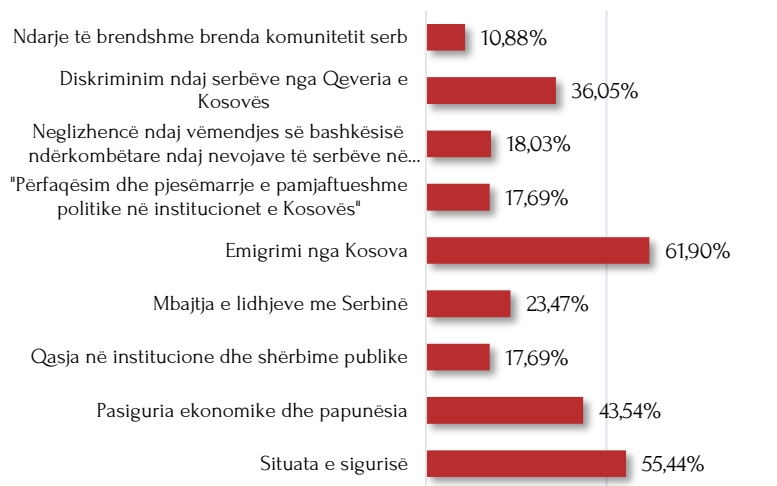

Kur u pyetën se si e shihni pozicionin e serbëve në Kosovë në të ardhmen, përgjigjet e të anketuarve tregojnë një projeksion dominues pesimist. Plot 36.73% presin që situata e komunitetit do të përkeqësohet ndjeshëm, ndërsa 31.63% besojnë se do të ketë një përkeqësim të lehtë. Mendimi se situata nuk do të ndryshojë mbahet nga 19.05% e të anketuarve. Optimizmi ndahet nga vetëm 12.58%, nga të cilët 12.24% presin një përmirësim të lehtë dhe vetëm 0.34% një përmirësim të konsiderueshëm.

Këto rezultate tregojnë një pesimizëm të theksuar të të anketuarve në lidhje me të ardhmen e komunitetit. Përveç kësaj, ekziston një ndryshim statistikisht i rëndësishëm në qëndrimet e të anketuarve në varësi të vendbanimit të tyre. Nga të anketuarit në veri të Kosovës, 47.10% presin që situata të përkeqësohet ndjeshëm, ndërsa kjo përqindje është më e ulët në mesin e të anketuarve në jug të lbrit, ku 24.10% e tyre ndajnë të njëjtin mendim. Nga ana tjetër, shumica e përgjigjeve që parashikojnë një përmirësim të situatës së komunitetit vijnë nga të anketuarit në jug të lbrit. Mes tyre, 23.40% shprehën optimizëm të moderuar, ndërsa në veri kjo përqindje është më pak se 2%. Këto rezultate konfirmojnë se idetë për të ardhmen ndryshojnë gjithashtu në varësi të kontekstit rajonal, me të anketuarit nga veriu i Kosovës që shprehin pritjet dukshëm më pesimiste krahasuar me të anketuarit në jug të lbrit.

Sipas mendimit tuaj, cilat janë sfidat më të mëdha me të cilat përballet komuniteti serb në Kosovë sot?

Kur u pyetën të zgjidhnin tre sfidat më të mëdha me të cilat përballet komuniteti serb në Kosovë sot, të anketuarit më shpesh theksuan problemet e mëposhtme: emigrimi (61.90%), situata e sigurisë (55.44%), pasiguria ekonomike dhe papunësia (43.54%) dhe diskriminimi nga autoritetet e Kosovës (36.05%). Shpeshësia e lartë e këtyre përgjigjeve tregon se të anketuarit i shohin sfidat më të mëdha në fushat e sigurisë personale, sigurisë ekonomike dhe qëndrimit të Qeverisë së Kosovës ndaj tyre, të cilat i perceptojnë si diskriminuese.

Diskutim

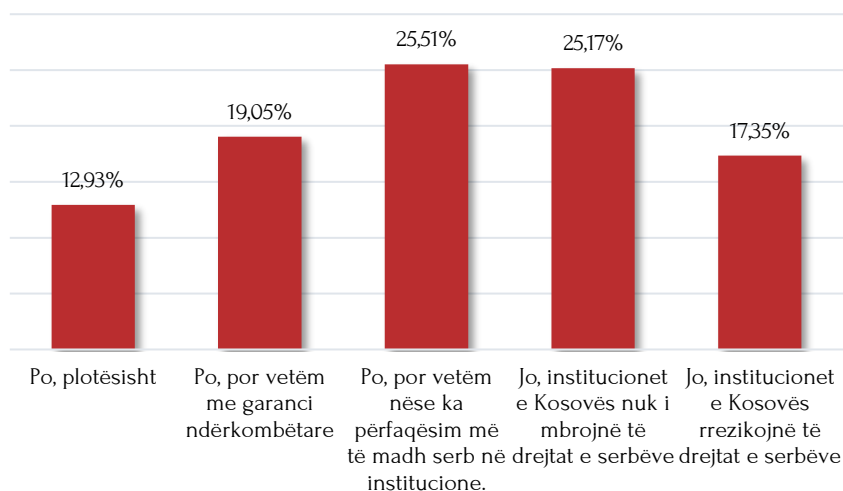
Gjetjet nga ky grup i pyetjeve tregojnë një perceptim qartësisht negativ të situatës së përgjithshme në të cilën ndodhet komuniteti serb në Kosovë. Shumica e të anketuarve e vlerësojnë situatën aktuale të komunitetit si të keqe, besojnë se situata është përkeqësuar në vitet e mëparshme dhe presin vazhdimin e trendit përkeqësues në të ardhmen. Emigrimi (si problemi më i identifikuar shpesh), pasiguria dhe paqëndrueshmëria ekonomike u theksuan si sfida kryesore. Këto rezultate pasqyrojnë një ndjenjë mbizotëruese të pasigurisë rreth jetës së përditshme dhe perspektivave të ardhshme.

Testet statistikore shtesë tregojnë se perceptimet ndryshojnë ndjeshëm në varësi të vendbanimit të të anketuarit. Kjo konfirmon se ekziston një dimension rajonal në vlerësimin e pozicionit të komunitetit. Të anketuarit nga veriu i Kosovës në një masë shumë më të madhe e vlerësojnë pozicionin e komunitetit si shumë të keq, shprehin bindjen se ajo është përkeqësuar ndjeshëm në vitet e fundit dhe më shpesh parashikojnë vazhdimin e trendeve negative në të ardhmen. Në të kundërt, të anketuarit në jug të lbrt japin më shpesh vlerësime neutrale ose paksa pozitive për situatën aktuale, perceptojnë më pak përkeqësim në periudhën e mëparshme dhe në një masë më të madhe shprehin optimizëm të moderuar kur bëhet fjalë për të ardhmen e komunitetit. Këto dallime janë statistikisht shumë të rëndësishme dhe konfirmojnë se konteksti lokal formëson fuqishëm pikëpamjen si për të kaluarën ashtu edhe për të tashmen, si dhe parashikimin e pozitën e ardhshme të komunitetit serb në Kosovë.

Qëndrimet ndaj institucioneve dhe kornizës ligjore të Kosovës

Grupi i dytë i pyetjeve i referohet qëndrimeve të anëtarëve të komunitetit serb ndaj institucioneve dhe kornizës ligjore të Kosovës, me fokus në aftësinë e tyre për të mbrojtur të drejtat e serbëve dhe për të mundur realizimin e interesave të tyre, si dhe kushtet në të cilat pjesëmarrja në ato institucione do të ishte e pranueshme. Vëmendje e veçantë i kushtohet mënyrës se si të anketuarit e perceptojnë pjesëmarrjen në institucione në kontekstin e pranimit të sovranitetit të Kosovës. Pyetjet gjithashtu shqyrtojnë motivet për pjesëmarrje në institucione, nivelin e besimit, si dhe mbështetjen e mundshme për kornizat alternative institucionale.

Sipas mendimit tuaj, a mund t'i mbrojnë institucionet e Kosovës të drejtat e serbëve në Kosovë?

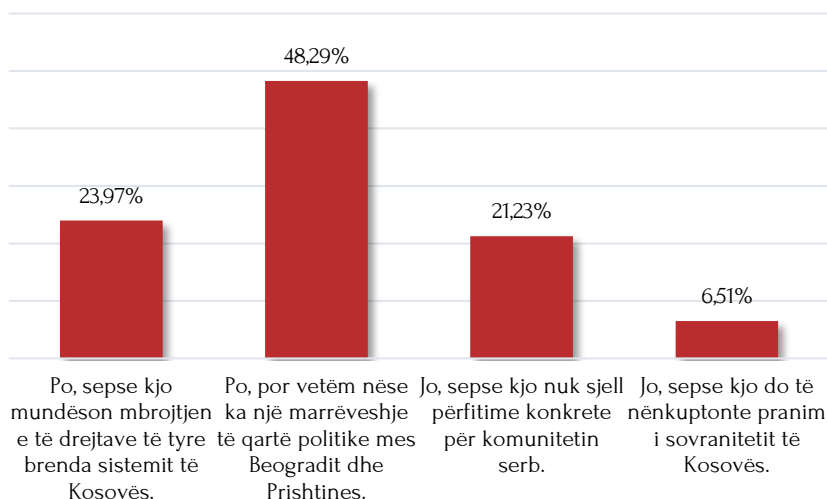

Kur u pyetën nëse institucionet e Kosovës mund të mbrojnë të drejtat e serbëve në Kosovë, numri më i madh i të anketuarve, një e katërta e tyre (25.51%), besojnë se mbrojtja e të drejtave do të ishte e mundur vetëm nëse serbët marrin pjesë në punën e këtyre institucioneve në numër më të madh. Një përqindje pothuajse identike (25.17%) beson se institucionet e Kosovës nuk i mbrojnë të drejtat e serbëve, ndërsa 17.35% besojnë se ato madje i rrezikojnë ato. Nga ana tjetër, 12.93% e të anketuarve besojnë se institucionet mund të sigurojnë plotësisht mbrojtjen e të drejtave, dhe 19.05% se kjo është e mundur, por vetëm me garanci ndërkombëtare.

Rezultatet tregojnë se shumica e të anketuarve shprehin një shkallë të caktuar rezerve kur bëhet fjalë për aftësinë e institucioneve të Kosovës për të mbrojtur të drejtat e serbëve.

Besimi, aty ku ekziston, kushtëzohet kryesisht nga një prani më e madhe institucionale e serbëve ose nga roli i aktorëve ndërkombëtarë.

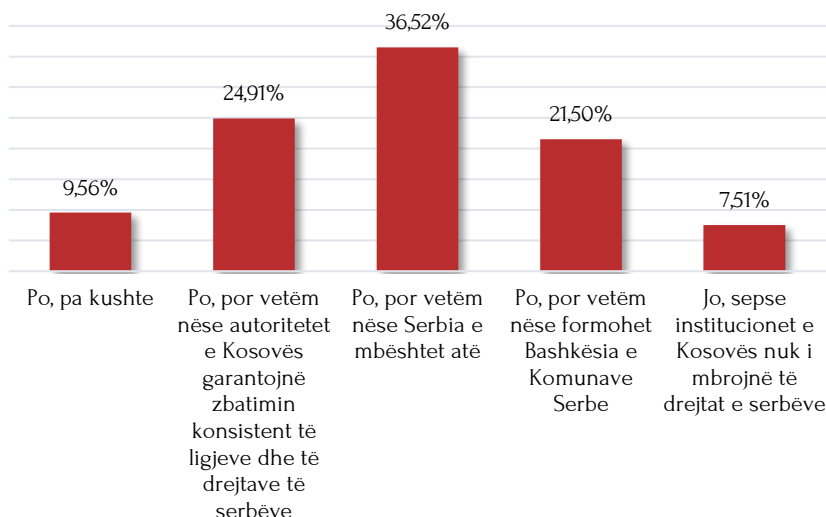
A mendoni se pjesëmarrja e serbëve në institucionet e Kosovës është në interes të komunitetit serb?

Kur u pyetën nëse pjesëmarrja e serbëve në institucionet e Kosovës është në interes të komunitetit serb, pothuajse gjysma e të anketuarve (48.29%) u përgjigjën se është, por vetëm nëse paraprihet nga një marrëveshje e qartë politike mes Beogradit dhe Prishtinës. 23.97% e të anketuarve shprehën mbështetje për pjesëmarrjen në institucione sepse kjo mundëson mbrojtjen e të drejtave brenda sistemit të Kosovës, ndërsa 21.23% besojnë se një pjesëmarrje e tillë nuk sjell përfitime konkrete për komunitetin. Numri më i vogël i të anketuarve (6.51%) e refuzojnë pjesëmarrjen sepse e interpretojnë atë si pranim të sovranitetit të Kosovës.

Përgjigjet në këto pyetje tregojnë se shumica e të anketuarve nuk e shohin pjesëmarrjen e serbëve në institucionet e Kosovës si në interes të komunitetit pavarësisht nga rrethanat e tjera. Në vend të kësaj, shumica e njej pjesëmarrjen si potencialisht të arsyeshme vetëm nëse paraprakisht përmbushen kushte të caktuara politike. Vlerësimi i përfitimeve të pjesëmarrjes së serbëve në institucionet e Kosovës shihet në kontekstin e një marrëveshjeje më të gjerë politike.

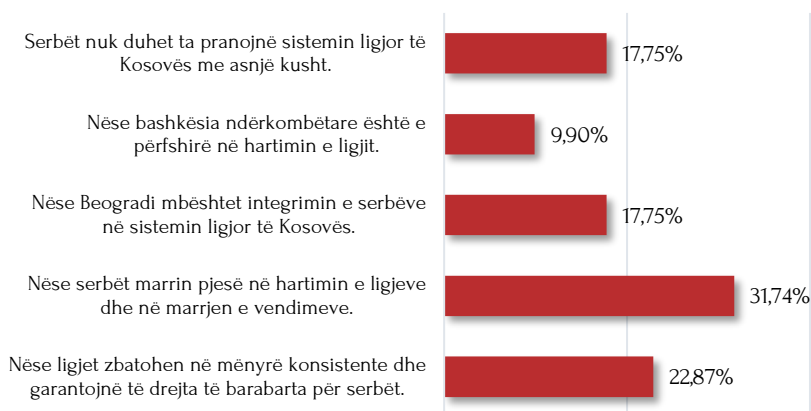
A mendoni se serbët duhet të marrin pjesë në punën e institucioneve të Kosovës?

Kur u pyetën nëse serbët duhet të marrin pjesë në punën e institucioneve të Kosovës, numri më i madh i të anketuarve (36.52%) besojnë se pjesëmarrja është e pranueshme nëse Serbia e mbështet atë. 24.91% shtesë të tyre e kushtëzojnë pjesëmarrjen me garancitë e autoriteteve të Kosovës për të respektuar të drejtat e serbëve, ndërsa 21.50% veçojnë formimin e Bashkësisë së Komunave Serbe si një parakusht kyç.

Shumica e të anketuarve i qasen çështjes së pjesëmarrjes në institucione me kujdes të shprehur, duke e kushtëzuar atë me garanci të qarta politike dhe ligjore. Mbështetja pa kushte për pjesëmarrje shprehet nga 9.56% e të anketuarve, ndërsa 7.51% e refuzojnë atë për shkak të mungesës së besimit në mbrojtjen e të drejtave të serbëve nga institucionet.

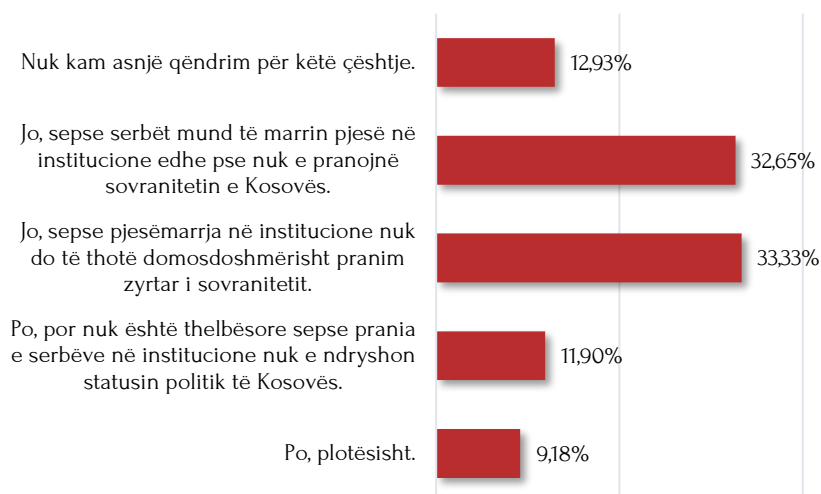
Nën çfarë kushte duhet ta pranojnë serbët kornizën ligjore të Kosovës?

Kur u pyetën se në çfarë kushte serbët duhet ta pranojnë kornizën ligjore të Kosovës, shumica e të anketuarve (31.74%) deklaruan se do të ishte e justifikuar nëse serbët do të merrnin pjesë në hartimin e ligjeve dhe në vendimmarrje. Pas tyre vijnë ata që theksojnë nevojën për zbatim të qëndrueshëm të ligjit dhe garantimin e të drejtave të barabarta për serbët (22.87%). 17.75% e të anketuarve besojnë se pranimi do të ishte i mundur nëse Beogradi mbështet integrimin, ndërsa i njëjti numër deklaroi se serbët nuk duhet ta pranojnë sistemin ligjor të Kosovës në asnjë kusht. 9.90% e të anketuarve deklaroi si kusht përfshirjen e bashkësisë ndërkombëtare në hartimin e ligjeve.

Përgjigjet e mëparshme tregojnë se gatishmëria e serbëve për të marrë pjesë në punën e institucioneve të Kosovës bazohet kryesisht në ekzistencën e garancive të qarta dhe nënkupton përbushjen paraprake të kushteve.

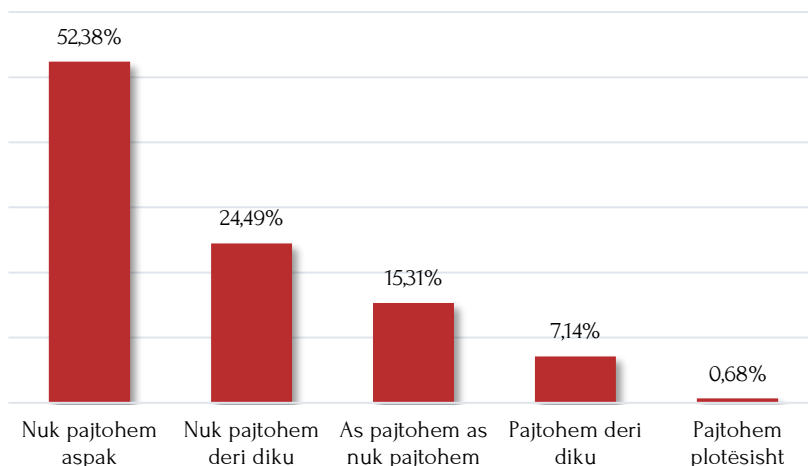
A mendoni se pjesëmarrja e serbëve në institucionet e Kosovës do të thotë pranim i sovranitetit të Kosovës?

Kur u pyetën nëse pjesëmarrja e serbëve në institucionet e Kosovës do të thotë pranim i sovranitetit të Kosovës, një e treta e të anketuarve (33.33%) besojnë se nuk duhet të ketë një kuptim të tillë, ndërsa 32.65% deklaroi se serbët mund të marrin pjesë në institucione pa pranuar sovranitetin. Një 11.90% shtesë konsiderojnë se çështja nuk është thelbësore sepse prania në institucione nuk e ndryshon statusin politik të Kosovës. Mendimi se pjesëmarrja në institucione nënkupton pranimin e sovranitetit të Kosovës ndahet nga 9.18% e të anketuarve. 12.93% janë të pavendosur.

Përgjigjet në pyetje tregojnë se shumica e të anketuarve nuk e barazojnë pjesëmarrjen në institucionet e Kosovës me pranimin e sovranitetit të Kosovës, por i shohin këto çështje si të ndara.

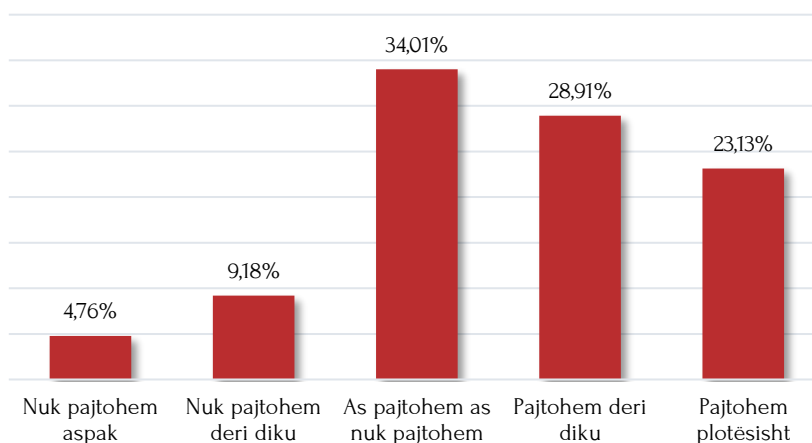
Institucionet e Kosovës funksionojnë në interes të gjithë qytetarëve, përfshirë edhe serbët.

Vetëm 7.82% e të anketuarve pajtohen me pohimin se institucionet e Kosovës funksionojnë në interes të të gjithë qytetarëve, përfshirë serbët (7.14% deri diku dhe 0.68% plotësisht). Më shumë se tre të katërtat (76.87%) e të anketuarve nuk pajtohen me këtë pohim. Më shumë se gjysma (52.38%) nuk pajtohen fare me pohimin, ndërsa 24.49% të tjerë shprehin mospajtim të pjesshëm. 15.31% mbajnë një qëndrim neutral.

Këto gjetje konfirmojnë një mosbesim të thellë në sistemin institucional të Kosovës. Më shumë se tre të katërtat e të anketuarve besojnë se institucionet e Kosovës nuk veprojnë në interes të të gjithë qytetarëve, domethënë se ato nuk mbrojnë interesat e komunitetit serb.

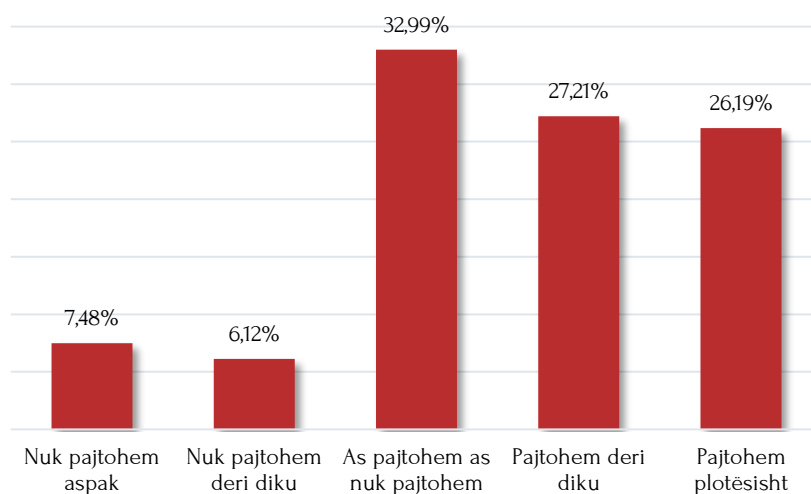
Serbët duhet të marrin pjesë në punën e institucioneve të Kosovës që të ndikojnë në vendimet që merren dhe të mbrojnë interesat e tyre.

Një total prej 52.04% e të anketuarve shprehën pajtimin e tyre (23.13% plotësisht dhe 28.91% deri diku) me deklaratën se serbët duhet të marrin pjesë në punën e institucioneve të Kosovës për të ndikuar në vendimet që merren dhe për të mbrojtur interesat e tyre. Një qëndrim neutral shprehet nga 34.01% e të anketuarve, ndërsa përqindja më e vogël (13.94%) nuk pajtohen.

Rezultatet tregojnë se një pjesë e konsiderueshme e të anketuarve e njeh nevojën praktike për të qenë të pranishëm në institucione për të mbrojtur interesat e tyre, por në të njëjtën kohë ka një shkallë të theksuar të rezervimit.

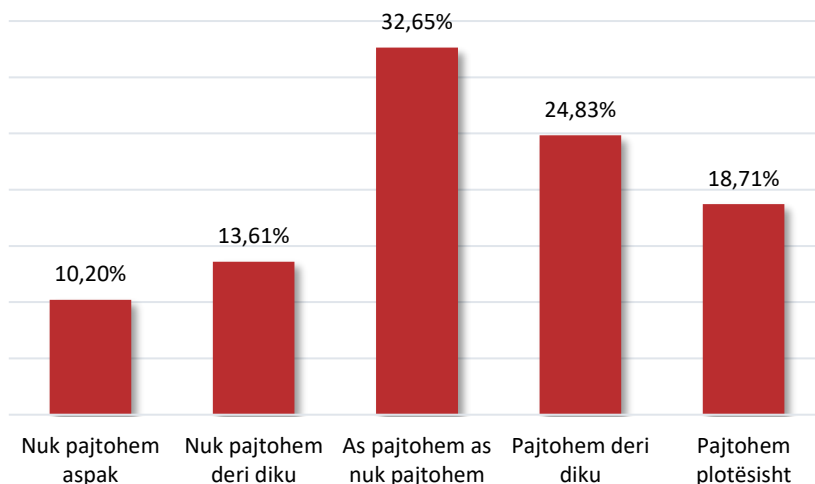
Situata aktuale në të cilën serbët në veri të Kosovës nuk janë pjesë e institucioneve nuk është e qëndrueshme në planin afatgjatë.

53.40% e të anketuarve pajtohen (27.21% deri diku, 26.19% plotësisht) me pohimin se situata aktuale në të cilën serbët në veri të Kosovës nuk janë pjesë e institucioneve nuk është e qëndrueshme në planin afatgjatë, ndërsa 32.99% janë neutralë. Mospajtim me pohimin shprehet vetëm nga 13.60%.

Pothuajse gjysma e të anketuarve pajtohen me pohimin se izolimi aktual institucional është i paqëndrueshëm, ndërsa një pjesë e konsiderueshme e të anketuarve mbeten neutralë. Kjo tregon praninë e vetëdijes për sfidat afatgjata me situatën ekzistuese në veri të Kosovës, megjithëse ka rezerva ndaj pranimi të pjesëmarrjes në institucione.

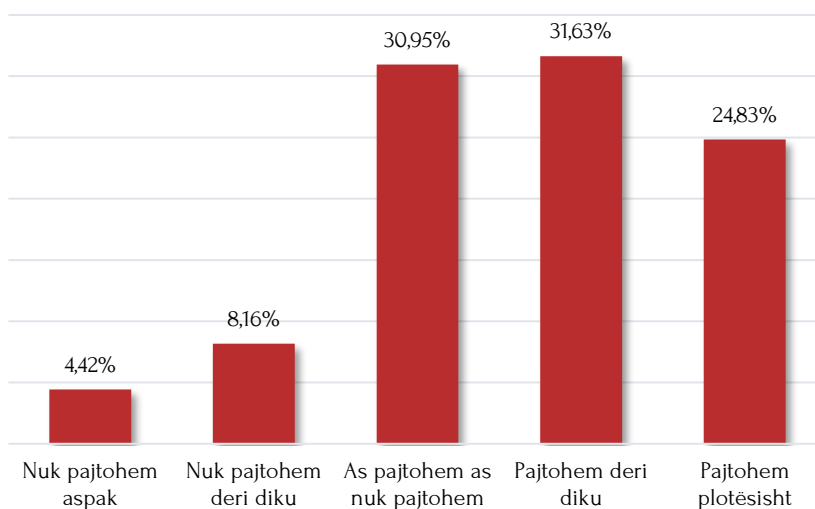
**Serbët duhet ta pranojnë kornizën ligjore të Kosovës,
por vetëm nëse garantohej zbatimi konsistent i ligjit.**

43.54% e të anketuarve shprehën pajtimin me deklaratën se serbët duhet ta pranojnë kornizën ligjore të Kosovës, por vetëm nëse garantohej zbatimi konsistent i ligjit, ndërsa 23.81% nuk ishin dakord. Pothuajse një e treta e të anketuarve mban një qëndrim neutral (32.65%).

Kjo shpërndarje e përgjigjeve tregon se ekziston potencial për pranimin e kornizës ligjore të Kosovës, por vetëm me kusht që të ketë zbatim të qëndrueshëm të ligjit. Përqindja e lartë e përgjigjeve neutrale sugjeron se ende ka hezitim të konsiderueshëm.

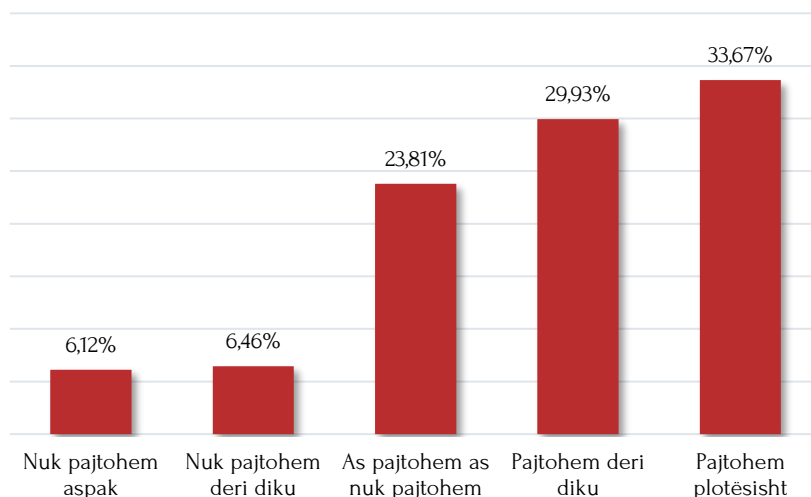
**Pjesëmarrja e serbëve në institucionet e Kosovës është e nevojshme për të
përmirësuar cilësinë e jetës në zonat serbe në Kosovë.**

Një total prej 56.46% e të anketuarve (31.63% deri diku, 24.83% plotësisht) pajtohen me pohimin se pjesëmarrja e serbëve në institucionet e Kosovës është e nevojshme për përmirësimin e cilësisë së jetës në zonat serbe në Kosovë. 30.95% mbajnë një qëndrim neutral, ndërsa vetëm 12.58% shprehin mospajtim.

Këto rezultate konfirmojnë se një pjesë e konsiderueshme e të anketuarve njohin një lidhje të drejtpërdrejtë mes pjesëmarrjes në institucione dhe efekteve në jetën e komunitetit. Më shumë se gjysma e të anketuarve e shohin pjesëmarrjen në institucione si një mjet për të përmirësuar kushtet e jetesës në zonat serbe.

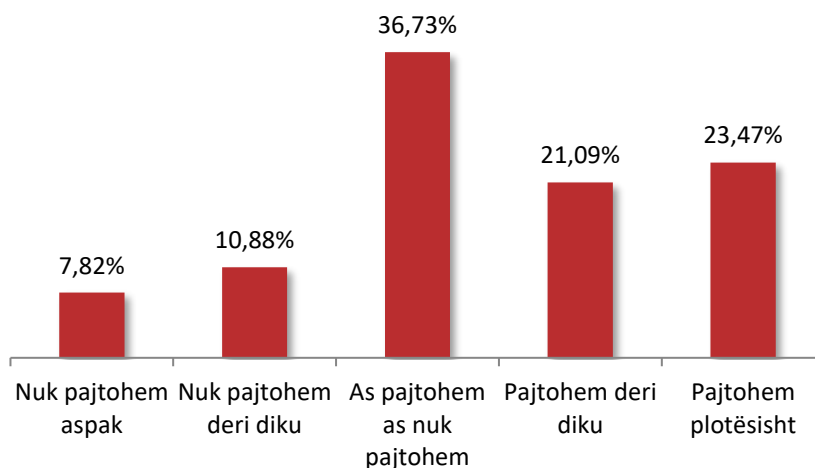
Serbët duhet të kenë një status të veçantë brenda sistemit të Kosovës.

Deklarata se serbët duhet të kenë një status të veçantë brenda sistemit të Kosovës gjen një nivel të lartë të pajtimit mes të anketuarve. 63.57% e tyre pajtohen me të (33.67% plotësisht dhe 29.93% deri diku). 23.81% e të anketuarve janë neutralë, ndërsa vetëm 12.58% shprehin mospajtim.

Këto gjetje tregojnë një bindje të përhapur se statusi i veçantë i komunitetit serb përfaqëson një mekanizëm mbrojtës të domosdoshëm brenda sistemit të Kosovës. Pothuajse dy të tretat e të anketuarve mbështesin idenë e një statusi të veçantë, gjë që tregon një bindje të thellë se barazia e vërtetë kërkon garanci institucionale shtesë.

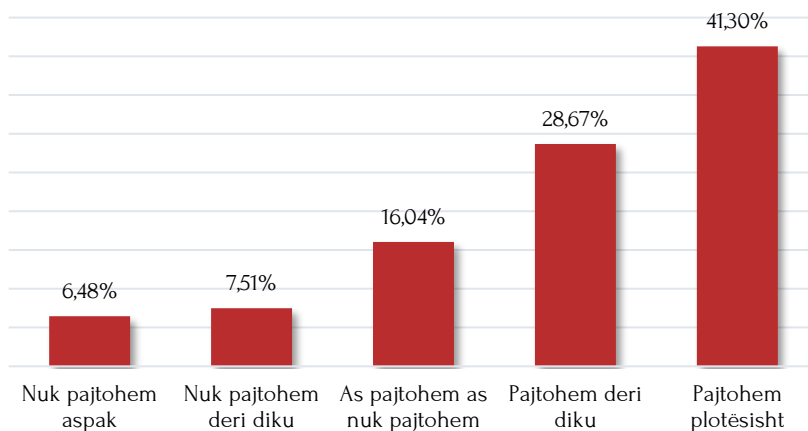
Pa mbështetjen e Beogradit, serbët nuk duhet të pranojnë pjesëmarrjen në institucionet e Kosovës.

Lidhur me pohimin se pa mbështetjen e Beogradit, serbët nuk duhet të pranojnë pjesëmarrjen në institucionet e Kosovës, numri më i madh i të anketuarve (36.73%) mban qëndrim neutral. Pak më pak se gjysma (44.56%) besojnë se serbët nuk duhet të marrin pjesë në institucionet e Kosovës pa mbështetjen e Beogradit. Më pak se një e pesta (18.7%) e të anketuarve besojnë se pjesëmarrja është e pranueshme edhe pa mbështetjen e Beogradit.

Kjo shpërndarje tregon ekzistencën e një mbështetjeje relative për qëndrimin se pa mbështetjen e Beogradit, serbët nuk duhet të marrin pjesë në institucionet e Kosovës, por edhe se ekziston një pavendosmëri e theksuar për këtë çështje brenda komunitetit.

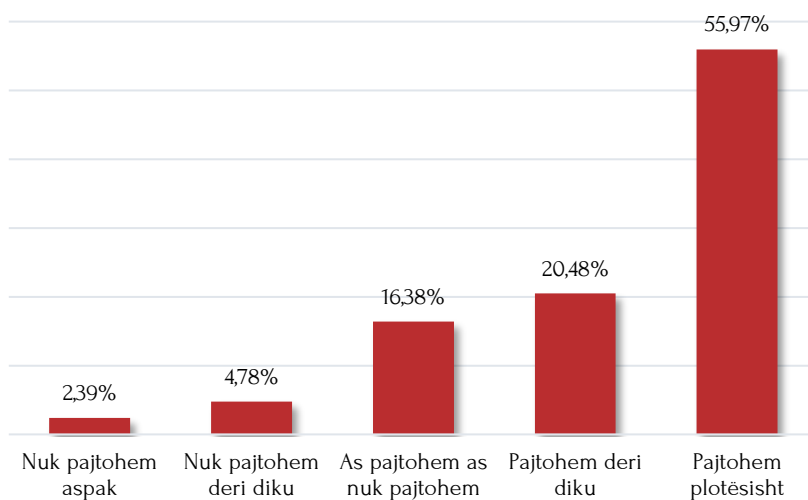
Komuniteti ndërkombëtar duhet të monitorojë zbatimin e ligjit për të mbrojtur të drejtat e serbëve.

Pothuajse 70% e të anketuarve, nga të cilët 41.30% plotësisht dhe 28.67% pjesërisht, pajtohen me pohimin se bashkësia ndërkombëtare duhet të mbikëqyrë zbatimin e ligjit me qëllim të mbrojtjes së të drejtave të serbëve. 16.04% janë neutralë, ndërsa 13.99% nuk pajtohen.

Mbështetja e fortë për monitorimin ndërkombëtar të zbatimit të ligjit tregon një mungesë të theksuar besimi në mekanizmat e Kosovës për mbrojtjen e të drejtave të komuniteteve, prandaj mbështetja kërkohet në garancitë ndërkombëtare.

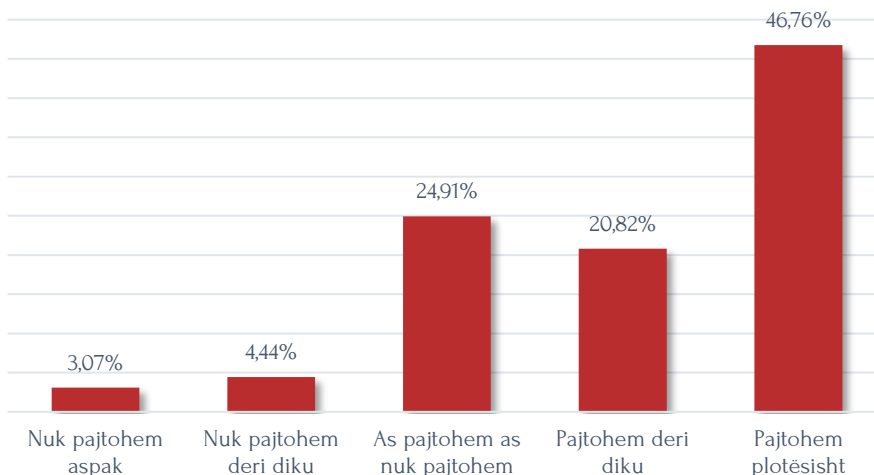
Serbët refuzojnë të pranojnë institucionet e Kosovës sepse nuk u besojnë atyre.

76.45% e të anketuarve pajtohen me pohimin se serbët refuzojnë të pranojnë institucionet e Kosovës sepse nuk u besojnë atyre (55.97% plotësisht dhe 20.48% pjesërisht). Një qëndrim neutral mbahet nga 16.38%, ndërsa vetëm 7.17% shprehin mospajtim.

Këto gjetje konfirmojnë se mosbesimi i thellë ndaj institucioneve të Kosovës është një pengesë kryesore për serbët që të marrin pjesë në punën e tyre. Shkalla e lartë e pajtueshmërisë me këtë deklaratë tregon se mosbesimi njihet si shkaku kryesor i ngurrimit të serbëve për të marrë pjesë në institucionet e Kosovës.

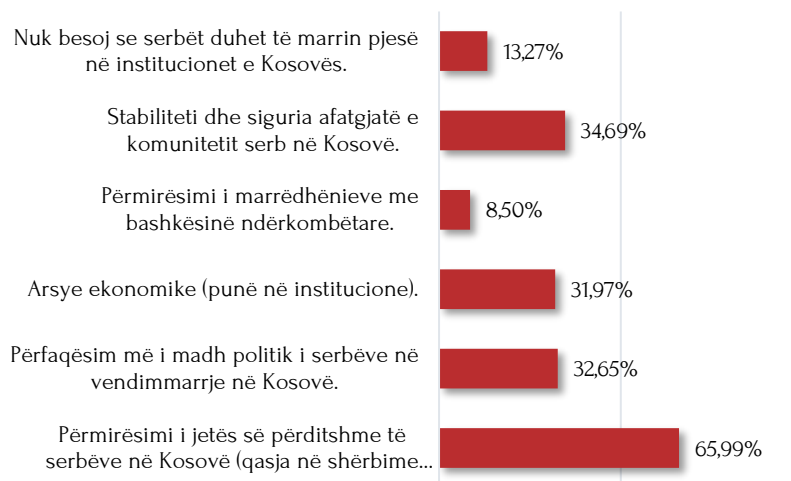
Serbët duhet të ndërtojnë mekanizmat e tyre për mbrojtjen e të drejtave në vend që të varen nga sistemi ligjor i Kosovës.

Një total prej 67.58% e të anketuarve (46.76% plotësisht, 20.82% deri diku) pajtohen me pohimin se serbët duhet të ndërtojnë mekanizmat e tyre për mbrojtjen e të drejtave në vend që të mbështeten në sistemin ligjor të Kosovës. 24.91% e të anketuarve janë neutralë, ndërsa vetëm 7.51% shprehin mospajtim.

Këto rezultate tregojnë mbështetje të konsiderueshme për modelet alternative të funksionimit institucional në të cilat komuniteti do të kishte më shumë besim sesa në kornizën ekzistuese institucionale.

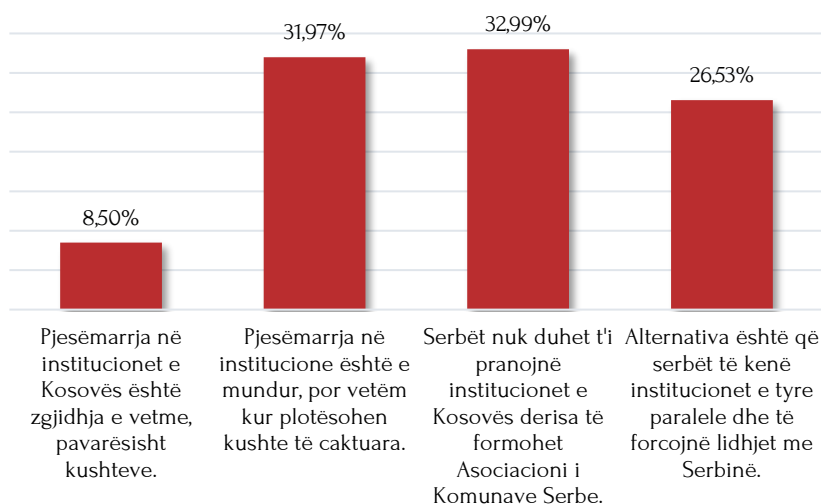
Sipas mendimit tuaj, cilat janë arsyt kryesore pse serbët duhet të marrin pjesë në punën e institucioneve të Kosovës?

Të pyetur të përmendin deri në 2 arsye se pse serbët duhet të marrin pjesë në punën e institucioneve të Kosovës, pothuajse dy të tretat e të anketuarve (65.99%) përmendin përmirësimin e jetës së përditshme të serbëve në Kosovë. Arsyet e tjera që përmenden më shpesh lidhen me stabilitetin dhe sigurinë afatgjatë të komunitetit (34.69%), përfaqësimin politik në vendimmarrje (32.65%) dhe arsyet ekonomike, siç janë vendet e punës në institucione (31.97%).

Kjo shpërndarje tregon se shumica e të anketuarve i shohin institucionet si një mjet për përmirësimin e kushteve të jetesës. Një pikëpamje pragmatike shprehet qartë, e cila mund të tregojë potencialin për pranimin e pjesëmarrjes në institucione nëse kjo lidhet me përfitime konkrete dhe të prekshme për komunitetin.

A mendoni se pjesëmarrja e serbëve në institucionet e Kosovës është zgjidhja e vetme apo ekziston ndonjë alternativë tjetër?

Kur u pyetën nëse pjesëmarrja e serbëve në institucionet e Kosovës është e vetmja zgjidhje apo nëse ekziston një alternativë tjetër, pothuajse një e treta (32.99%) e të anketuarve deklarojnë se serbët nuk duhet të pranojnë institucione pa formimin e Bashkësisë së Komunave Serbe (BKS). 31.97% shtesë theksojnë se pjesëmarrja është e mundur vetëm nëse plotësohen kushte të caktuara, ndërsa 26.53% mbështesin forcimin e institucioneve paralele dhe marrëdhënieve me Serbinë. Vetëm 8.50% besojnë se pjesëmarrja në institucionet e Kosovës është e vetmja zgjidhje.

Rezultatet tregojnë një shkallë të lartë kushtëzimi në lidhje me pjesëmarrjen në institucione dhe një rezervë të shprehur qartë ndaj integritit pa kushte. Mbështetja për pjesëmarrjen në institucione kushtëzohet nga arsye të shumta, ndër të cilat spikat formimi i BKS-së. Në të njëjtën kohë, përqindja e konsiderueshme e të anketuarve që besojnë në zgjidhje alternative tregon se një pjesë e komunitetit ende i sheh strukturat serbe si një formë të dëshirueshme

institucionale, gjë që e bën edhe më të vështirë pranimin e pjesëmarrjes në institucionet e Kosovës.

Diskutim

Gjetjet tregojnë një mosbesim të theksuar ndaj institucioneve dhe kornizës ligjore të Kosovës, por edhe ekzistencën e qëndrimeve pragmatike dhe të kushtëzuara në lidhje me mundësinë e pjesëmarrjes në to. Mosbesimi i përhapur nuk do të thotë një refuzim automatik për të marrë pjesë, por një nevojë të shprehur për të përmbushur parakushtet që do ta bënë një pjesëmarrje të tillë të pranueshme. Gatishmëria për të marrë në konsideratë pjesëmarrjen në institucione pothuajse gjithmonë varet nga përmbushja e kushteve specifike politike, ligjore dhe të sigurisë. Ndër kushtet më të përmendura janë garancitë ndërkombëtare, arritja e një marrëveshjeje politike, mbështetja nga Beogradi, zbatimi konsistent i ligjit dhe njohja e statusit të veçantë të komunitetit serb.

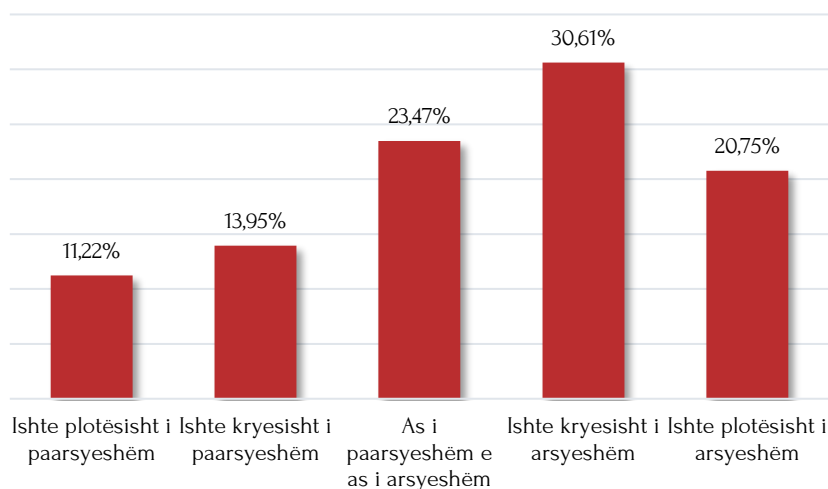
Pjesëmarrja në institucionet e Kosovës nuk perceptohet domosdoshmërisht si pranim i sovranitetit të Kosovës. Përkundrazi, kjo çështje shihet më shpesh në varësi të kontekstit më të gjerë politik. Në të njëjtën kohë, një numër i konsiderueshëm i të anketuarve shprehën mbështetje për zgjidhje alternative institucionale jashtë kornizës ekzistuese, gjë që tregon se pjesëmarrja në institucionet e Kosovës nuk u kuptua si një opsion i pakushtëzuar.

Këto gjetje konfirmojnë ekzistencën e modeleve komplekse, por të qëndrueshme të opinionit brenda komunitetit serb në lidhje me pranimin e institucioneve dhe kornizës ligjore të Kosovës, ku mbizotërojnë mosbesimi, kujdesi, kushtëzimi dhe nevoja për garanci shtesë.

Tërheqja nga institucionet dhe perspektivat e kthimit

Grupi i katërt i pyetjeve shqyrton qëndrimet e anëtarëve të komunitetit serb në Kosovë në lidhje me tërheqjen e serbëve nga institucionet e Kosovës në veri të Kosovës në nëntor 2022. Janë analizuar mendimet mbi justifikimin e vendimit, përgjegjësinë për marrjen e tij, pasojat e atij veprimi, si dhe gatishmërinë për një kthim të mundshëm në institucione. Fokus i veçantë i kushtohet kushteve nën të cilat kthimi do të ishte i pranueshëm, si dhe pengesave që kontribuojnë në ngurrim.

Si e vlerësoni vendimin për tërheqjen e serbëve në veri të Kosovës nga institucionet e Kosovës në vitin 2022?

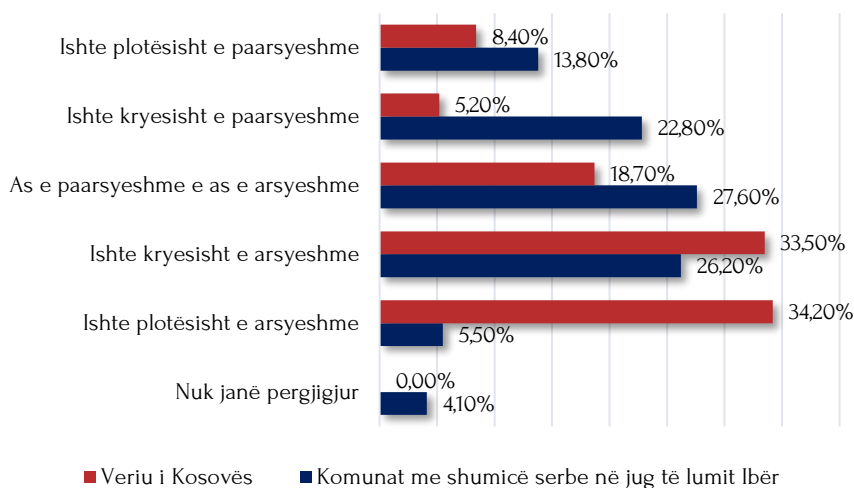

Kur u pyetën se si e vlerësojnë vendimin për tërheqjen e serbëve në veri të Kosovës nga institucionet e Kosovës në vitin 2022, shumica (51.36%) e të anketuarve besojnë se ai është i arsyeshëm. 30.61% e të anketuarve u përgjigjën se vendimi ishte kryesisht i arsyeshëm, ndërsa 20.75% vlerësuan se ishte plotësisht i arsyeshëm. Në të kundërt, 25.17% besojnë se ishte i paarsyeshëm, dhe 23.47% mbajnë një qëndrim neutral.

Rezultatet tregojnë mendime relativisht të ndara në mënyrë të barabartë - afërsisht gjysma e të anketuarve e vlerësojnë vendimin si të arsyeshëm, ndërsa gjysma tjetër shprehin një qëndrim neutral ose besojnë se vendimi ishte i paarsyeshëm. Për të kuptuar më mirë faktorët përcaktues që ndikojnë në qëndrimet rreth tërheqjes së serbëve në veri të Kosovës nga institucionet, janë kryer testet statistikore shtesë në lidhje me karakteristikat sociodemografike të të anketuarve, duke përfshirë gjininë, moshën, arsimin, statusin e punës dhe vendin e banimit. Rezultatet e testeve tregojnë se nuk ka dallime statistikisht të rëndësishme në përgjigje në lidhje me gjininë, moshën, arsimin dhe punësimin e të

anketuarve. Megjithatë, vendi i banimit të të anketuarve doli të jetë një përcaktues kyç i ndryshimit në qëndrime.

Pikëpamjet e të anketuarve mbi këto çështje ndryshojnë ndjeshëm në varësi të faktit nëse vijnë nga veriu i Kosovës apo nga zonat serbe në jug të lbrit. Ky ndryshim është statistikisht i rëndësishëm. Në veri të Kosovës, ku është zbatuar vendimi për t'u tërhequr nga institucionet, mbi dy të tretat e të anketuarve (68%) besojnë se ai ishte "kryesisht" ose "plotësisht i arsyeshëm". Për dallim me ta, mes të anketuarve në jug të lbrit, të cilët mbetën institucionalisht në sistemin e Kosovës, një e treta e të anketuarve besojnë se vendimi nuk ishte i arsyeshëm.

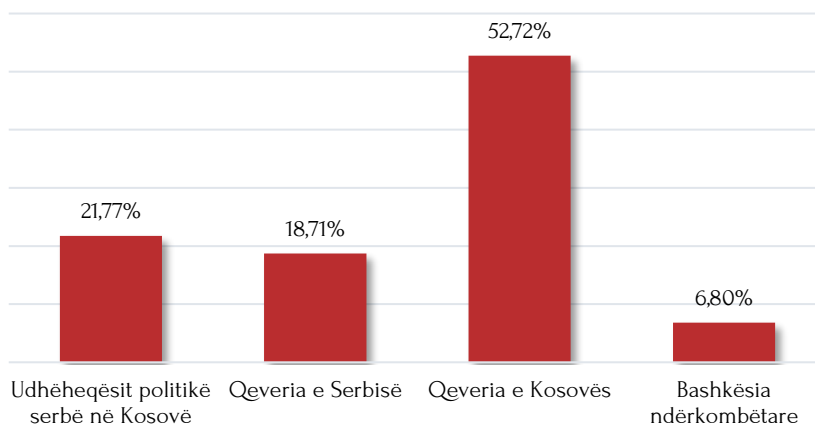

Për të shqyrtuar orientimet politike të të anketuarve që formojnë qëndrimet rreth tërheqjes nga institucionet e Kosovës, është kryer një analizë shtesë korrelacioni mes kësaj pyetjeje dhe disa pyetjeve të mëparshme që lidhen me besimin në institucione dhe pjesëmarrjen në to.

Rezultatet e testeve tregojnë se ata që besojnë se vendimi për t'u larguar nga institucionet ishte i arsyeshëm, më shpesh shprehin pajtimin e tyre me pohimin 10.9. "Serbët refuzojnë të pranojnë institucionet e Kosovës sepse nuk u besojnë atyre", si dhe me pohimin 10.7. "Pa mbështetjen e Beogradit, serbët nuk duhet të pranojnë pjesëmarrjen në institucionet e Kosovës". Këto korrelacione pozitive tregojnë se ata që e konsiderojnë vendimin për t'u tërhequr nga institucionet të arsyetuar gjithashtu besojnë se serbët nuk u besojnë institucioneve të Kosovës dhe se nuk duhet të marrin pjesë në to pa mbështetjen e Beogradit. Nga ana tjetër, korrelacionet negative janë regjistruar me pohimet 10.2. "Serbët duhet të marrin pjesë në punën e institucioneve të Kosovës për të ndikuar në vendimet që po merren dhe për të mbrojtur interesat e tyre" dhe 10.5. "Pjesëmarrja e serbëve në institucionet e Kosovës është e nevojshme për të përmirësuar cilësinë e jetës në zonat serbe në Kosovë". Kjo do të thotë se ata që nuk e konsiderojnë tërheqjen nga institucionet si të

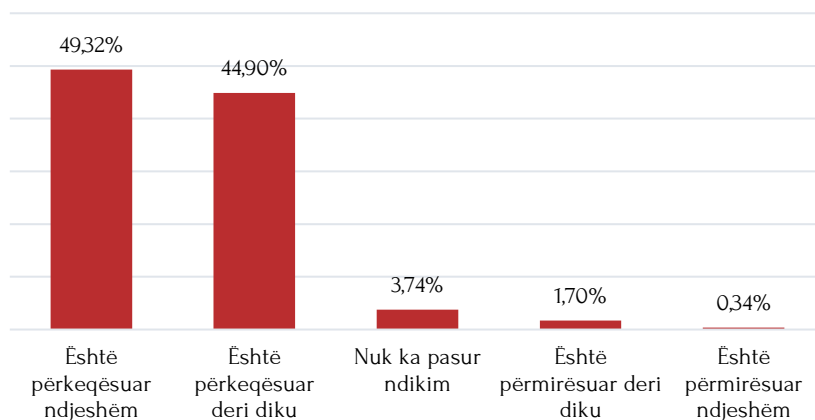
arsyeshëm janë më të prirur të besojnë në dobinë e pjesëmarrjes në institucione për të ndikuar në vendimmarrje dhe për të përmirësuar kushtet e jetesës.

Kush, sipas mendimit tuaj, mban përgjegjësinë më të madhe për tërheqjen e serbëve në veri të Kosovës nga institucionet e Kosovës?

Kur u pyetën se kush besojnë se mban përgjegjësinë më të madhe për tërheqjen e serbëve në veri të Kosovës nga institucionet e Kosovës, shumica (52.72%) e të anketuarve përmendin Qeverinë e Kosovës. Politika e Qeverisë së Kosovës shihet më shpesh si shkaku kryesor për tërheqjen nga institucionet. 21.77% i shohin politikanët serbë në Kosovë si përgjegjës, ndërsa 18.71% besojnë se Qeveria e Serbisë është përgjegjëse për këtë. Vetëm 6.80% fajësojnë bashkësinë ndërkombëtare.

A mendoni se pozita e komunitetit serb në Kosovë është përmirësuar apo është përkeqësuar pas tërheqjes së serbëve në veri të Kosovës nga institucionet e Kosovës?

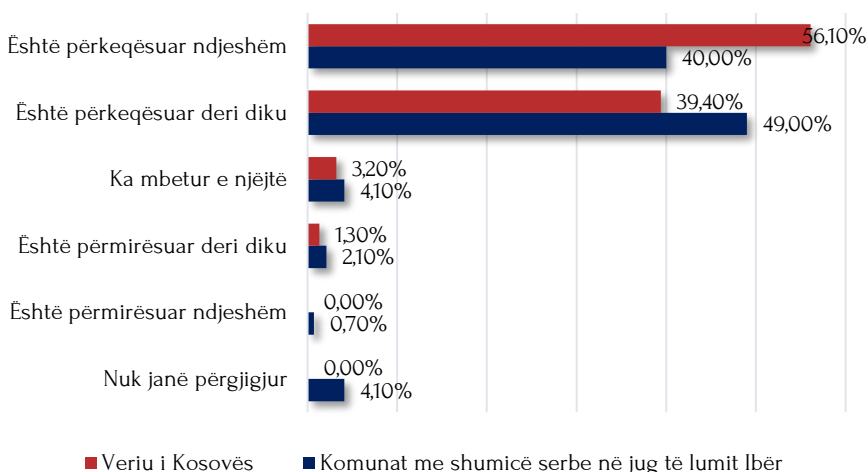

Kur u pyetën nëse besojnë se pozita e komunitetit serb në Kosovë është përmirësuar apo përkeqësuar pas tërheqjes së serbëve në veri të Kosovës nga institucionet e Kosovës, plot 94.22% e të anketuarve deklarojnë se ka pasur një përkeqësim. 49.32% e tyre besojnë se situata është përkeqësuar ndjeshëm, dhe 44.90% se është përkeqësuar deri diku. 3.74% kanë një qëndrim neutral, ndërsa vetëm 2.04% vërejnë ndonjë përmirësim.

Pavarësisht se si e vlerësuan fillimisht vendimin për t'u tërhequr nga institucionet e Kosovës (pyetja 13), shumica dërrmuese e të anketuarve ndajnë mendimin se ky vendim pati pasoja negative për komunitetin serb. Ky vlerësim pothuajse konsensual tregon ndryshimin mes justifikimit politik të vendimit dhe perceptimit të efekteve të tij konkrete.

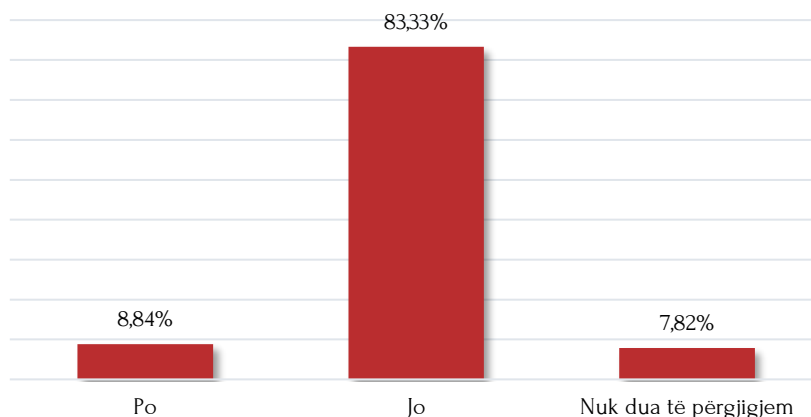
Analiza shitesë tregon se gjinia, mosha dhe statusi i punës nuk ndikojnë ndjeshëm në qëndrime. Vlerësimi negativ dominon në të gjitha grupet, gjë që konfirmon një shkallë të lartë homogjeniteti në perceptimin e pasojave.

Edhe pse nuk u gjet asnjë marrëdhënie statistikisht e rëndësishme mes përgjigjes në këtë pyetje dhe vendbanimit të të anketuarve, ekziston një tendencë që perceptimi i pasojave të vendimit për t'u tërhequr nga institucionet të ndryshojë sipas dallimeve rajonale. Në veri të Kosovës, ku është zbatuar vendimi dhe ku pasojat e tij ishin më të drejtpërdrejta, të anketuarit vlerësojnë më shpesh se situata e komunitetit është "përkeqësuar ndjeshëm". Për dallim, të anketuarit në jug të lbrt më shpesh zgjedhin vlerësimin më të butë se situata është "përkeqësuar deri diku". Ky model, megjithëse jo statistikisht i rëndësishëm, tregon ndryshime në intensitetin e perceptimit negativ në lidhje me vendbanimin e të anketuarit, gjë që është në përputhje me shkallën e ndryshme të ekspozimit ndaj pasojave të drejtpërdrejta të vendimit.

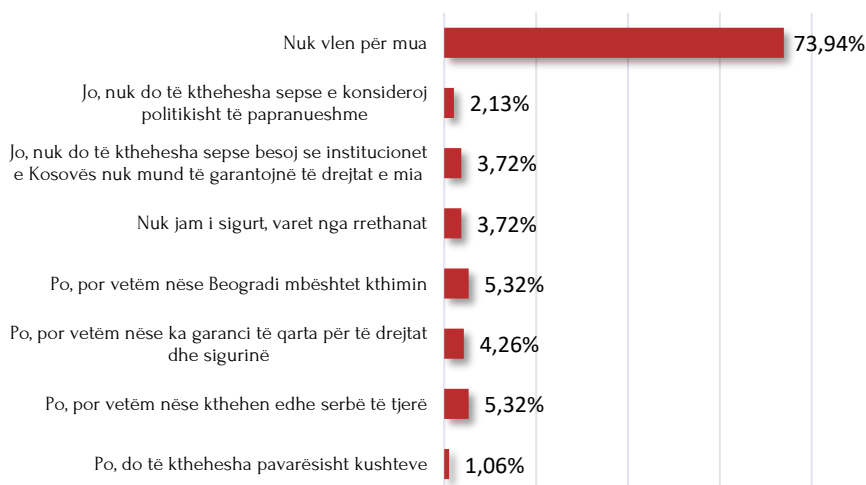
Nga ana tjetër, u gjet një marrëdhënie statistikisht e rëndësishme në lidhje me nivelin e arsimit. Të anketuarit me arsim të lartë, veçanërisht ata me diplomë universitare, kanë shumë më tepër gjasa të besojnë se situata e komunitetit është "përkeqësuar ndjeshëm". Ky ndryshim sugjeron që individët më të arsimuar shprehin më shumë kritikë ndaj pasojave të vendimit për t'u tërhequr nga institucionet në veri të Kosovës.

A ishit i punësuar në institucion të Kosovës dhe e keni lënë vendin tuaj të punës në nëntor 2022?

Kur u pyetën nëse ishin të punësuar në një institucion të Kosovës dhe kishin lënë vendin e punës në nëntor 2022, 8.84% e të anketuarve deklaruan se po, 83.33% që jo, ndërsa 7.82% nuk donin të përgjigjeshin.

Nëse përgjigjja e pyetjes së mëparshme është po, a do të ktheheshit në vendin tuaj të punës në institucionet e Kosovës?

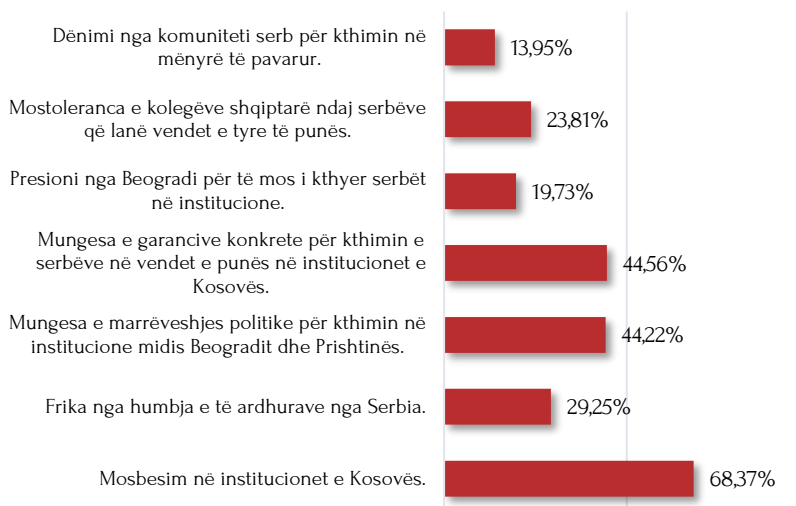

Në përgjigje të pyetjes së mëparshme nëse ishin të punësuar në një institucion të Kosovës dhe e kishin lënë vendin e tyre të punës në nëntor 2022, 8.84% e të anketuarve u përgjigjën po. Të anketuarve që u përgjigjën pozitivisht iu kërkua gjithashtu të përgjigjeshin në pyetjen nëse do të ktheheshin në vendin e tyre të punës në institucionet e Kosovës.¹

Ndër të anketuarit që dhanë një përgjigje të vlefshme për pyetjen në lidhje me kthimin në institucionet e Kosovës (n = 50), dominojnë qëndrimet kushtëzuese. Numri më i madh i të anketuarve do të ktheheshin vetëm nëse do të ktheheshin edhe serbë të tjerë në të njëjtën kohë (20%) ose nëse Beogradi e mbështet kthimin (20%). 16% shtesë do ta konsideronin kthimin nëse do të kishte garanci të qarta për mbrojtjen e të drejtave të tyre dhe sigurisë.

Vetëm 4% e të anketuarve deklarojnë se do të ktheheshin pavarësisht rrethanave, ndërsa 14% mbeten të pavendosur, duke deklaruar se kjo do të varej nga situata specifike ose se nuk mund të marrin një qëndrim të qartë për momentin. 14% refuzojnë shprehimisht të kthehen sepse nuk besojnë se institucionet e Kosovës mund t'u garantojnë të drejtat. Këto gjetje tregojnë qartë se gatishmëria për t'u kthyer mes ish-punonjësve është e pranishme, por pothuajse ekskluzivisht në kushte të caktuara politike dhe të sigurisë. Ideja e kthimit të pakushtëzuar është e pranishme mes një numri të vogël të të anketuarve, ndërsa shumica këmbëngul në një qasje kolektive, mbështetje politike ose garanci të qarta.

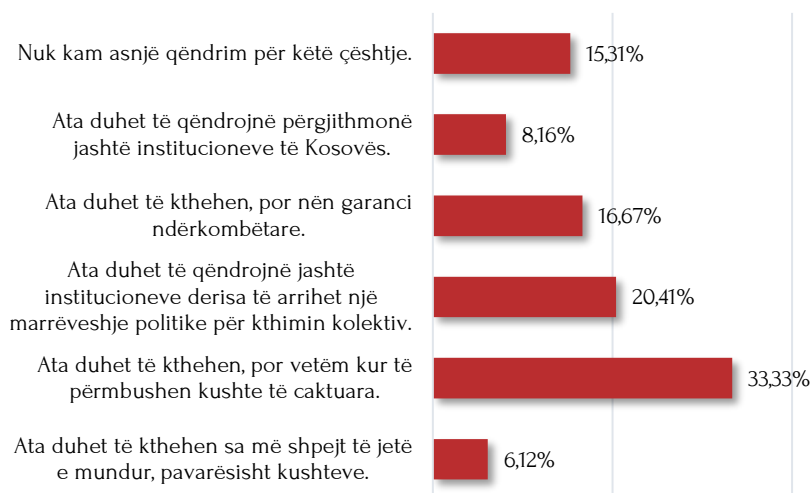
Sipas mendimit tuaj, cilat janë arsyt kryesore pse serbët në veri të Kosovës hezitojnë të kthehen në institucione?

¹Një total prej 188 të anketuarish iu përgjigjën pyetjes në lidhje me kthimin në institucione, megjithëse më parë vetëm 8,84% (n = 26) deklaruan se e kishin lënë vendin e tyre të punës në institucionet e Kosovës gjatë nëntorit 2022. Vetëm ato përgjigje që nuk përmbanin mendimin se pyetja "nuk vlen" për të anketuarin u morën në konsideratë në analizë, me qëllim që të merrej një pasqyrë sa më e vlefshme e pikëpamjeve të nëngrupit përkatës.

Kur u kërkua të deklarojnë deri në 3 arsye kryesore pse serbët në veri të Kosovës hezitojnë të kthehen në institucione, më shpesh u përmendën këto: mosbesimi në institucionet e Kosovës (68.37%), mungesa e garancive konkrete për kthim (44.56%) dhe mungesa e një marrëveshjeje politike mes Beogradit dhe Prishtinës (44.22%). Një numër i konsiderueshëm i të anketuarve theksoi gjithashtu frikën e humbjes së të ardhurave nga Serbia (29.25%) dhe mostolerancën nga kolegët (23.81%).

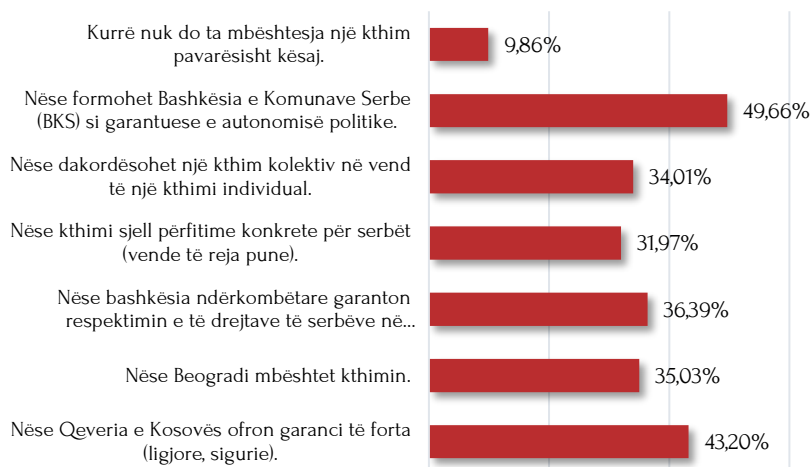
A mendoni se serbët në veri të Kosovës duhet të kthehen në institucione??

Kur u pyetën nëse serbët në veri të Kosovës duhet të kthehen në institucione, një e treta (33.33%) e të anketuarve mbështesin kthimin në kushte të caktuara. Një 20.41% shtesë besojnë se kthimi duhet të shtyhet derisa të arrihet një marrëveshje politike, ndërsa 16.67% mbështesin kthimin me garanci ndërkombëtare.

Përgjigjet në këto pyetje tregojnë se të anketuarit e shohin kthimin në institucione kryesisht si një proces politik dhe të kushtëzuar nga siguria, ku mbizotëron nevoja për garanci të qarta. Kthimi i pakushtëzuar mbështet vetëm 6.12%.

Nën çfarë kushtesh serbët në veri të Kosovës duhet të kthehen në institucionet e Kosovës?

Kur është kërkuar që të deklaronin deri në 3 kushte sipas të cilave serbët në veri të Kosovës duhet të kthehen në institucionet e Kosovës, më shpesh u përmendën këto: formimi i Bashkësisë së Komunave Serbe (49.66%), garanci të forta ligjore dhe të sigurisë nga Qeveria e Kosovës (43.20%) dhe garantimi i të drejtave të serbëve nga bashkësia ndërkombëtare (36.39%). Gjithashtu, 35.03% e të anketuarve theksojnë se kthimi do të ishte i pranueshëm nëse Beogradi e mbështet një vendim të tillë, ndërsa 34.01% mbështesin kthimin kolektiv, jo individual. 31.97% presin përfitime konkrete për komunitetin, siç janë vendet e reja të punës. Vetëm 9.86% thonë se nuk do ta mbështesnin kurrë një kthim pavarësisht kushteve.

Diskutim

Përgjigjet në pyetje në lidhje me tërheqjen e serbëve në veri të Kosovës nga institucionet e Kosovës tregojnë një farë ndarjeje në lidhje me arsyetimin e vetë vendimit, por edhe një qëndrim pothuajse të unifikuar në lidhje me pasojat e tij. Edhe pse pak më shumë se gjysma e të anketuarve e shohin vendimin si të justifikuar, veçanërisht në mesin e të anketuarve nga veriu i Kosovës, pothuajse të gjithë vlerësojnë se largimi nga institucionet pati një ndikim negativ në pozicionin e komunitetit serb. Ky ndryshim sugjeron që të anketuarit i njohin pasojat e dëmshme të vendimit edhe pse besojnë se ishte i arsyetuar.

Mendimet mbi aryseshmërinë e vendimit tregojnë dallime rajonale. Në veri të Kosovës, ku u zbatua vendimi, ai konsiderohet si i aryseshëm në një masë shumë më të madhe, ndërsa të anketuarit në jug të lbrit janë më të rezervuar dhe më shpesh e shohin atë si të paarsyetuar. Për dallim, perceptimi i pasojave të vendimit është pothuajse homogjen. Plot 94% e të anketuarve vlerësojnë se situata e komunitetit është përkeqësuar, dhe vërehet se

pasojat e atij vendimi ndihen më intensivisht në veri të Kosovës. Karakteristika e vetme sociodemografike që tregoi një lidhje statistikisht të rëndësishme me vlerësimin e pasojave ishte niveli i arsimit. Të anketuarit me arsim të lartë kanë dukshëm më shumë gjasa të vlerësojnë se pozicioni i komunitetit "është përkeqësuar ndjeshëm".

Analiza e korrelacionit zbulon gjithashtu se qëndrimet në lidhje me arsyeshmërinë e vendimit për t'u tërhequr nga institucionet në veri të Kosovës lidhen me shkallën e besimit në institucionet e Kosovës. Ata që besojnë se vendimi ishte i arsyeshëm më shpesh shprehin mosbesim në institucionet e Kosovës dhe besojnë se pjesëmarrja e serbëve nuk është e dëshirueshme pa mbështetjen e Beogradit. Të anketuarit që e vlerësojnë vendimin si të pajustificuar më shpesh theksojnë rëndësinë e pjesëmarrjes në institucione me qëllim mbrojtjen e interesave të komunitetit dhe përmirësimin e cilësisë së jetës.

Çështjet e gatishmërisë për t'u kthyer zbulojnë një shkallë të lartë të kushtëzimit. Arsyeet kryesore të ngurrimit për t'u kthyer në institucione përfshijnë mosbesimin e thellë dhe të përhapur ndaj institucioneve të Kosovës, mungesën e marrëveshjes dhe garancive politike, frikën nga humbja e të ardhurave nga Serbia dhe frikën nga mostoleranca nga kolegët. Shumica e atyre që u larguan nga institucionet theksojnë se do të ktheheshin vetëm nëse serbët e tjerë do të bënë në njëjtën gjë, nëse Beogradi do ta mbështeste atë, ose nëse të drejtat dhe siguria e tyre do të garantoheshin. Kthimi i pakushtëzuar është pothuajse inekzistent si opsion. Prandaj, shumica e të anketuarve besojnë se kthimi është i mundur, por vetëm me arritjen paraprake të një marrëveshjeje politike dhe ofrimin e garancive specifike. Pjesëmarrja në institucione nuk perceptohet si një vendim individual ose profesional, por si pjesë e një marrëveshjeje më të gjerë politike.

Konsideratat përfundimtare

Hulumtimi konfirmon se komuniteti serb në Kosovë është në një pozicion kompleks mes mosbesimit ndaj institucioneve të Kosovës dhe nevojës racionale për të marrë pjesë në sistemin institucional që ndikon drejtpërdrejt në kushtet në të cilat jeton. Pothuajse të gjitha gjetjet kryesore tregojnë një skepticizëm të theksuar ndaj institucioneve të Kosovës, por në të njëjtën kohë një përfitim praktik të njohur qartë nga pjesëmarrja në institucione, si për nevojat e përditshme ashtu edhe për qëndrueshmërinë afatgjatë të komunitetit.

Analiza e rezultateve tregon shqetësime të thella dhe pesimizëm të shprehur kur bëhet fjalë për pozicionin aktual dhe të ardhshëm të komunitetit serb në Kosovë. Të anketuarit shprehin qartë shqetësime në lidhje me mbijetesën e komunitetit, me emigrimin, sigurinë dhe pasigurinë ekonomike të identifikuara si tre sfidat kryesore. Testet statistikore zbuluan dallime të konsiderueshme në perceptime në varësi të vendit të banimit. Në disa raste, është vënë re se qëndrimet e të anketuarve nga veriu i Kosovës janë dukshëm më negative sesa qëndrimet e të anketuarve nga jugu i lbrit. Kjo i referohet si vlerësimit të pozicionit aktual të komunitetit ashtu edhe pritjeve në lidhje me të ardhmen.

Mosbesimi ndaj institucioneve mbetet i thellë dhe i përhapur. Plot 76.87% e të anketuarve nuk besojnë se institucionet e Kosovës funksionojnë në interes të të gjithë qytetarëve, ndërsa 76.45% besojnë se pikërisht mungesa e besimit është arsyeja kryesore pse serbët refuzojnë të marrin pjesë në punën e tyre. Pavarësisht kësaj, plot 56.46% besojnë se pjesëmarrja në institucione është e nevojshme për përmirësimin e kushteve të jetesës, dhe 52.04% vlerësojnë se pjesëmarrja në institucione mundëson ndikimin në vendimmarrje dhe mbrojtjen e interesave të komunitetit. Ky tension mes mosbesimit ndaj institucioneve dhe nevojave praktike për të marrë pjesë në punën e tyre e ndërlikon situatën në të cilën ndodhet komuniteti, por në të njëjtën kohë hap hapësirë për marrjen e vendimeve të vështira dhe arritjen e kompromiseve.

Çështja e sovranitetit të Kosovës nuk perceptohet si pengesë për pjesëmarrjen në institucione. Pothuajse 66% e të anketuarve besojnë se një pjesëmarrje e tillë nuk do të thotë domosdoshmërisht pranim i sovranitetit të Kosovës. Këto të dhëna sugjerojnë ekzistencën e një dallimi mes kuptimit praktik dhe politik të pranimit të rendit institucional dhe ligjor të Kosovës. Në këtë kuptim, pikëpamjet e të intervistuarve tregojnë mundësinë e zhvillimit të një marrëdhënieje racionale ndaj institucioneve të Kosovës, duke ruajtur distancën kur bëhet fjalë për çështje politike kontraverse.

Kushtëzimi i pranimit të sistemit ligjor të Kosovës shfaqet si gjetje kryesore e hulumtimit. Shumica e të anketuarve mbështesin pjesëmarrjen në institucione vetëm nëse ka garanci të qarta politike dhe ligjore. Kjo i referohet kryesisht formimit të Bashkësisë së Komunave Serbe, pastaj ligjeve konsistente dhe punës së paanshme të institucioneve, përfshirjes së serbëve në proceset e vendimmarrjes dhe rolit të aktorëve ndërkombëtarë në mbikëqyrjen e zbatimit të garancive. Plot 43.54% e të anketuarve janë të gatshëm të pranojnë kornizën ligjore të Kosovës nëse garantohet zbatimi konsistent i ligjit, ndërsa 31.74% e kushtëzojnë atë me përfshirjen në proceset legjislative.

Për më tepër, gjetjet mbi pasojat e tërheqjes së serbëve në veri të Kosovës nga institucionet në vitin 2022 hedhin dritë mbi dilemën e ndjeshme mes bindjeve politike dhe nevojave praktike. Edhe pse 51.36% e të anketuarve e konsiderojnë vendimin për t'u larguar si të arsyeshëm, plot 94.22% besojnë se ky veprim e përkeqësoi pozicionin e komunitetit. Kjo tregon se pjesa e komunitetit që e mbështet politikisht atë veprim në të njëjtën kohë i njeh edhe pasojat e tij negative praktike.

Edhe pse vlerësimet negative të pozitës aktuale të komunitetit dhe një shkallë e theksuar të mosbesimit ndaj institucioneve të Kosovës mbizotërojnë mes të anketuarve, analizat statistikore shtesë tregojnë se qëndrimet nuk janë homogjene. Dallimet më të theksuara vërehen në varësi të vendbanimit të të anketuarve. Banorët e veriut të Kosovës shprehin më shpesh mirëkuptim ose mbështetje për vendimin për t'u tërhequr nga institucionet dhe janë më të prirur të distancohen nga korniza institucionale e Kosovës. Në të kundërt, të anketuarit në jug të lbrtit tregojnë një shkallë më të lartë kritike ndaj vendimit për t'u tërhequr nga institucionet dhe një gatishmëri më të theksuar për të marrë në konsideratë pjesëmarrjen në institucione. Këto gjetje konfirmojnë se konteksti lokal, përvoja e

përditshme dhe shkalla e përjashtimit institucional ndikojnë fuqishëm në formimin e qëndrimeve, dhe se çdo qasje e ardhshme do të duhet të marrë parasysh këtë dimension territorial.

Në dritën e rezultateve, mund të konkludohet se pranimi i kornizës ligjore dhe institucioneve të Kosovës, megjithëse i ngarkuar me dilema të thella politike, mbetet ende një opsion i hapur për komunitetin serb në Kosovë. Është i pranueshëm me kusht që të ofrohen garanci konkrete për komunitetin. Gjetjet e këtij hulumtimi nuk tregojnë për një refuzim të palëkundur të kornizës ligjore dhe institucioneve të Kosovës nga komuniteti serb, por për nevojën për të diskutuar kushtet e pjesëmarrjes në institucione me respekt të plotë për shqetësimet e tij reale.

Rezultatet e këtij hulumtimi ofrojnë një bazë për reflektim të mëtejshëm mbi përfshirjen e komunitetit serb në institucionet e Kosovës. Edhe pse ekziston një mosbesim mbizotërues ndaj institucioneve të Kosovës, rezultatet tregojnë gjithashtu potencialin për angazhim institucional në përputhje me marrëveshjen politike dhe garancitë ligjore dhe të sigurisë të përcaktuara qartë.

Konkluzione të përgjithshme

Rezultatet e anketës dhe njohuritë cilësore nxjerrin në pah tre përfundime kryesore që ndihmojnë në shpjegimin se pse procesi i normalizimit mbetet politikisht i brishtë dhe shoqërisht i kontestuar në të dy komunitete.

- **Mungesa e pluralizmit në narrativin publik.** Një nga konkluzionet kryesore që dalin nga studimi, bazuar në të dhënat e anketave, grupet e fokusit dhe konsultimet, është se si qytetarët ashtu edhe ekspertët e kanë të vështirë t'i qasen procesit të normalizimit nga këndvështrimi që propozoi ky studim, përkatësisht, të reflektojnë mbi lëshimet që komuniteti i tyre ndoshta duhet të bëjë. **Shumica e lëshimeve nuk përcaktohen si hapa të pavarur, por si lëvizje të kushtëzuara, të varura nga veprime reciproke nga pala tjetër.** Kjo tregon një çështje më të gjerë, një ndikim të përhapur të narrativave politike të kontrolluara, ose mungesën pasuese të diskursit të ekuilibruar dhe pluralist brenda të dy komuniteteve. Marrëdhëniet etnike dhe procesi i normalizimit i lehtësuar nga BE-ja vazhdojnë të shihen **përmes një dikotomie të ngurtë "ne kundër atyre"**, me pak hapësirë për debat të brendshëm ose reflektim publik mbi përfitimet e ndërsjella të normalizimit.
- **Mungesa e debatit publik gjithëpërfshirës.** Pikëpamjet publike formohen kryesisht nga narrativat e politizuara dhe konstruktet propagandistike të zhvilluara në nivel politik. Shembuj të shquar përfshijnë përcaktimin e Asociacionit të Komunave me Shumicë Serbe si një Republika Srpska e dytë, ose etiketimin e serbëve që marrin pjesë në institucionet e Kosovës pavarësisht udhëzimeve nga Beogradi si "Serbët e Kurtit". Mungesa e një debati publik të larmishëm dhe gjithëpërfshirës është ndoshta një shkak qendror i këtij fenomeni, i përkeqësuar nga keqpërdorimi i përhapur i procesit të normalizimit për qëllime populiste. Për këtë arsye, çdo përpjekje për të krijuar një klimë politike të favorshme për zgjidhje kompromisi të ngulitura brenda procesit të normalizimit të lehtësuar nga BE-ja duhet të përqendrohet në zvogëlimin e rrezikut politik që shoqërohet me zgjidhje të tilla. Është pikërisht ky rrezik që i hesht zërat liberalë në të dy komunitetet.
- **Hapja ndaj kompromiseve përmes reciprocitetit.** Një nga konkluzionet më të spikatura nga të dy studimet është se **qytetarët nuk janë në mënyrë të qenësishme kundër kompromisit, por ata kërkojnë siguri të forta, kushte të përcaktuara qartë dhe angazhim reciprok nga pala tjetër.** Si në komunitetet e shqiptarëve të Kosovës ashtu edhe në ato serbe të Kosovës, mbështetja për masat e normalizimit rritet kur propozimet formulohen si të drejta, praktike dhe të lidhura me përmirësime të prekshme në jetën e përditshme. Kjo tregon se kompromisi bëhet politikisht dhe shoqërisht i qëndrueshëm vetëm kur njerëzit ndiejnë se shqetësimet e tyre njihen, se angazhimet do të respektohen nga të gjitha palët dhe se ata nuk janë thjesht vëzhgues pasivë në një proces të mbyllur politik.

Rekomandimet

Rekomandimet e përshkruara më poshtë synojnë kryesisht forcimin e qëndrueshmërisë politike dhe sociale të zgjidhjeve të propozuara nga BE-ja brenda procesit të normalizimit dhe do të kërkojnë përfshirjen e një game të gjerë të aktorëve shoqërorë, si dhe mbështetje të qëndrueshme financiare. **Kjo është thelbësore, pasi përpjekjet për të diversifikuar narrativat publike nuk janë një përparësi politike ose institucionale as në Beograd dhe as në Prishtinë, që do të thotë se iniciativa të tilla nuk mund të mbështeten në mbështetjen institucionale dhe në vend të kësaj të mbështeten përmes burimeve alternative.**

Për të njëjtën arsye, rekomandimet u drejtohen kryesisht palëve të interesuara me një interes të deklaruar për avancimin e procesit të normalizimit të lehtësuar nga BE-ja, veçanërisht aktorëve ndërkombëtarë, si dhe aktorëve shoqërorë që luajnë një rol në promovimin e politikave afirmative dhe nxitjen e një dialogu të hapur qytetar, siç janë organizatat e shoqërisë civile, mediat e pavarura dhe individët e angazhuar në shoqëri. Së fundmi, rekomandimet nuk janë hartuar sipas vijave etnike, siç ishte hulumtimi, por nga perspektiva e vlerave të përbashkëta demokratike dhe interesit më të gjerë publik për nxitjen e një mjedisi politik të qëndrueshëm dhe gjithëpërfshirës. Duke marrë parasysh të gjitha këto, rekomandimet kryesore të këtij studimi janë:

1. Revitalizimi i rolit të BE-së në procesin e normalizimit të marrëdhënieve Kosovë-Serbi

1.1 Rindërtimi i besueshmërisë së BE-së nëpërmjet vizibilitetit dhe kushtëzimit të qëndrueshëm

Bashkimi Evropian duhet të adresojë besueshmërinë e tij në rënie në sytë e publikut duke miratuar një rol më të dukshëm dhe më të vendosur në procesin e normalizimit. Qytetarët e perceptojnë gjithnjë e më shumë lehtësimin e BE-së si pasiv dhe të paqëndrueshëm, gjë që minon besimin në aftësinë e BE-së për të udhëhequr një progres domethënës. Për ta kundërshtuar këtë, është e nevojshme të rivendoset imazhi i BE-së si një aktor i besueshëm dhe parimor, si dhe të rindërtohet besimi i publikut në procesin e normalizimit. Lidhur me këtë objektivi, BE-ja duhet të:

- *Angazhohet më drejtpërdrejt me publikun përmes komunikimit në media, forumeve publike dhe përditësimeve të rregullta që komunikojnë qartë arritjet por edhe pengesat në zbatimin e marrëveshjeve.*
- *Zbatoj kushtëzimin në një mënyrë transparente dhe të qëndrueshme, duke lidhur përfitimet e prekshme të BE-së, si ndihmat financiare, progresin drejt anëtarësimit ose njohjen politike, me pajtueshmërinë e matshme me rezultatet e dialogut, duke siguruar njëkohësisht që mosrespektimi të përballet me pasoja të besueshme, proporcionale dhe të zbatueshme.*

- *Përforcoj lidhjen midis sjelljes politike dhe rezultateve konkrete në narrativën publike, duke siguruar që qytetarët ta kuptojnë qartë se si progresi i lidhur me dialogun përkthehet në përfitime ose pengesa në botën reale.*

1.2 Rivendosja e besueshmërisë nëpërmjet standardeve transparente dhe përgjegjësisë publike

Për të rindërtuar besimin në procesin e normalizimit, veçanërisht në mes të skepticizmit dhe lodhjes publike në rritje, është thelbësore që të vendosen standarde të qarta për ndjekjen e progresit dhe sigurimin e llogaridhënies. Si komuniteti i shqiptarëve të Kosovës ashtu edhe ai i serbëve të Kosovës shprehin mbështetje të kushtëzuar për normalizimin, që varet nga reciprociteti, qëndrueshmëria dhe zbatimi i zotimeve. Për ta adresuar këtë, BE-ja dhe akterët tjerë shoqërorë duhet të:

- *Zhvillojnë mjete të qasshme publike, siç janë strategjitë e ndjekjes së zbatimit, afatet kohore të bazuara në momente kyçe dhe informime të rregullta publike për ta bërë procesin më transparent dhe më të qasshëm politikisht.*
- *Monitorojnë zotimet e të dyja palëve dhe të komunikojnë rezultatet në një gjuhë të qartë dhe jo teknike që zvogëlon medyshjet procedurale dhe politike.*

Këto hapa janë kritikë për rivendosjen e legjitimitetit të dialogut dhe tejkalimin e shprehjes ndërmjet negociatave politike dhe pritshmërive të qytetarëve.

2. Humanizimi i narrativës së normalizimit

2.1 Shqetësimet e qytetarëve në qendër në narrativën e normalizimit

Fazat e ardhshme të dialogut të lehtësuar nga BE-ja duhet t'i vendosin shqetësimet e përditshme të qytetarëve në thelb të mënyrës se si formulohet, komunikohet dhe zbatohet normalizimi. Si në komunitetet e shqiptarëve të Kosovës ashtu edhe në ato serbe të Kosovës, mbështetja publike për normalizimin rritet kur propozimet perceptohen si të drejta, të shpjeguara qartë dhe të lidhura drejtpërdrejt me përmirësimin e cilësisë së jetës, siç është qasja në shërbime, punësimi dhe siguria ligjore. Ndërsa studimet tregojnë se qytetarët në thelb nuk janë kundër kompromisit, ata kërkojnë siguri se shqetësimet e tyre po dëgjohen, kërkojnë qëndrueshmëri në proces dhe një ndjenjë të marrjes së rolit në formësimin e rezultateve. Zhvendosja e fokusit nga negociatat abstrakte politike në përfitime të prekshme, të përqendruara tek qytetari, është thelbësore për rindërtimin e besimit publik dhe qëndrueshmërinë e angazhimit në të dy shoqëritë. Për ta përshtatur procesin me pritjet publike, akterët ndërkombëtarë, organizatat e shoqërisë civile dhe institucionet publike duhet të:

- *Sigurojnë që rezultatet e pritura të normalizimit të jenë të lidhura qartë me përmirësime të prekshme në jetën e përditshme, siç janë lëvizshmëria më e madhe, qasja më e mirë në shërbime, mundësitë ekonomike dhe siguria ligjore.*

- *Kalojnë nga gjuha abstrakte gjeopolitike në mesazhe që pasqyrojnë nevojat lokale dhe përfitimet personale.*
- *Integrojnë në mënyrë sistematike njohuritë e informuara nga qytetarët në hartimin e politikave, strategjitë mediatike dhe komunikimin diplomatik.*

Kjo qasje është thelbësore për transformimin e procesit të normalizimit nga një negociim i drejtuar nga elita në një ndërmarrje qytetare me rëndësi publike dhe gjithëpërfshirëse.

2.2 Këndvështrimi i Serbëve të Kosovës: Riformulimi i pjesëmarrjes institucionale si një zgjedhje praktike qytetare

Angazhimi institucional, veçanërisht mes serbëve të Kosovës, duhet të riformulohet si një vendim pragmatik dhe jopolitik i përqendruar në përmirësimin e cilësisë së jetës dhe sigurimin e qasjes në të drejtat thelbësore. Për të mbështetur këtë ndryshim, aktorët ndërkombëtarë, organizatat e shoqërisë civile dhe mediat e pavarura duhet të:

- *Theksojnë përfitimet konkrete të pjesëmarrjes, siç janë mundësitë e punësimit, qasja në kujdes shëndetësor dhe arsim, si dhe mbrojtja ligjore.*
- *Shmangnin përkufizimin e angazhimit si një mbështetje simbolike ose politike, dhe në vend të kësaj të paraqitet si një zgjedhje qytetare të bazuar në nevojat e përditshme.*
- *Promovojnë mesazhe që destigmatizojnë pjesëmarrjen institucionale mes qytetarëve të zakonshëm dhe të inkurajojnë një diskurs publik më gjithëpërfshirës dhe pluralist.*

Kjo qasje mund të ndihmojë në largimin e perceptimit se angazhimi politik është i rezervuar për elitat ose është i lidhur ekskluzivisht me besnikërinë etnike, duke hapur kështu hapësirë për përfshirje më të gjerë të komunitetit.

2.3 Këndvështrimi i shqiptarëve të Kosovës: Qartësimi dhe depolitizimi i narrativës së AKS-së

Palët e interesuara të përkushtuara ndaj procesit të normalizimit të lehtësuar nga BE-ja, veçanërisht akterët ndërkombëtarë, organizatat e shoqërisë civile, mediat dhe individët e angazhuar shoqërisht, duhet të investojnë në:

- *përpjekje të vazhdueshme për komunikim publik që shpjegonë qëllimin dhe fushëveprimin e Asociacionit të Komunave me Shumicë Serbe (AKS) në mënyrë transparente dhe të bazuar në fakte.*

Qëllimi është që diskursi publik të largohet nga interpretimet e polarizuara dhe të ngarkuara etnikisht, drejt një kuptimi pragmatik të AKS-së si një mekanizëm për vetëmenaxhim lokal në fusha si arsimi, kujdesi shëndetësor dhe çështjet kulturore.

Mes shqiptarëve të Kosovës, AKS shpesh perceptohet përmes këndvështrimit të sovranitetit dhe shtetësisë, ndërsa shumë serbë të Kosovës e shohin atë si një kusht të domosdoshëm për pjesëmarrjen institucionale. Tejkalimi i kësaj ndarjeje kërkon:

- *paraqitjen e AKS-së në një mënyrë që është në përputhje me standardet demokratike të mbrojtjes së pakicave të BE-së dhe në përputhje me rendin ligjor dhe institucional të Kosovës, ndërkohë që kundërshton në mënyrë aktive portretizimin e saj si një mjet i kontrollit të jashtëm ose të fragmentimit territorial.*

Depolitizimi i narrativës rreth AKS-së është thelbësor për të nxitur debatin publik të informuar dhe për të mundësuar angazhimin konstruktiv në të gjitha komunitetet.

3. Ndërtimi i një mjedisi të favorshëm për dialog dhe kompromis

3.1 Promovimi i pluralizmit dhe dialogut publik të informuar

Akterët që kanë investuar në avancimin e procesit të normalizimit, veçanërisht institucionet ndërkombëtare, organizatat e shoqërisë civile dhe mediat e pavarura, duhet t'i japin përparësi përpjekjeve për të diversifikuar narrativat publike dhe për të kundërshtuar dominimin e interpretimeve të politizuara ose njëdimensionale. Një pjesë e konsiderueshme e qytetarëve në të dy komunitetet mbeten të pavendosur ose të keqinformuar në lidhje me aspektet kryesore të dialogut, duke reflektuar jo vetëm lodhjen nga një proces i gjatë dhe i papërfunduar negociues, por edhe një qasje të kufizuar në informacion të balancuar dhe të arritshëm. Për ta adresuar këtë, palët e interesuara duhet të:

- *Organizojnë ndërhyrje të synuara dhe jo-konfrontuese, siç janë forumet qytetare, debatet publike, diskutimet në panel të udhëhequra nga ekspertë, dialogje televizive etj., të dizajnuara për të sjellë qartësi në procesin e normalizimit dhe për t'u dhënë zë perspektivave të ndryshme publike.*
- *Ridizajnojnë strategjitë e komunikimit publik për të theksuar përfitimet e prekshme të normalizimit, siç janë mundësitë ekonomike, shërbimet e përmirësuara dhe integrimi ndërkombëtar, në vend të koncepteve abstrakte politike.*
- *Të nxisin një përmbajtje mediatike më pluraliste dhe gjithëpërfshirëse për të zvogëluar narrativat e nxitura nga frika dhe të krijojnë hapësirë për dialog të informuar dhe me vizion.*

3.2 Ndërtimi i besimit përmes garancive të dukshme dhe mekanizmave të përgjegjshmërisë

Rindërtimi i mbështetjes publike për normalizimin kërkon rivendosjen e besimit përmes veprimeve të besueshme dhe të dukshme që adresojnë shqetësimet kryesore të qytetarëve - veçanërisht drejtësinë, reciprocitetin dhe llogaridhënien. Ndërsa si serbët e Kosovës ashtu edhe shqiptarët e Kosovës tregojnë një hapje të kushtëzuar ndaj normalizimit, ata mbeten

skeptikë në mungesë të garancive dhe progresit që mund të shohin. Për të ecur përpara, aktorët dhe lehtësuesit ndërkombëtarë duhet të përmbushin angazhimet e dakroduara, të sigurojnë transparencë në atë se kush i përmbush detyrimet dhe t'ia komunikojnë këto zhvillime publikut qartë dhe në mënyrë të vazhdueshme. Vetëm duke lidhur angazhimet politike me rezultate të dukshme, procesi mund të rifitojë legjitimitetin dhe rëndësinë publike. Për ta bërë këtë është e nevojshme të:

- Sigurohet që angazhimet nga të gjitha palët monitorohen qartë dhe komunikohen publikisht se kush po i përmbush obligimet dhe ku qëndron përgjegjësia.
- Kombinohet zbatimi me mesazhe publike të qëndrueshme për ta bërë procesin më transparent, të kuptueshëm dhe të verifikueshëm për qytetarët.

Masa të tilla janë thelbësore për të ndryshuar perceptimin publik të normalizimit nga një abstraksion i largët politik në një rrugë të besueshme dhe të përgjegjshme drejt stabilitetit dhe përfshirjes.

Rekomandim i gatshëm për përdorim:

Rimendimi i formatit të procesit të normalizimit - “Drejt një konkluzioni në stilin e Dejtonit?”

Formati aktual i dialogut të normalizimit të lehtësuar nga BE-ja ka arritur limitet e tij. Ai nuk gjeneron më angazhim domethënës publik dhe as nuk ushtron presion efektiv mbi palët që të veprojnë në mënyrë konstruktive dhe të përmbushin angazhimet e tyre. Procesi mbetet i errët, i drejtuar nga elita dhe kryesisht i shkëputur nga publiku i gjerë, duke dobësuar si legjitimitetin e tij ashtu edhe aftësinë e tij për të nxitur zbatimin. Për të çuar procesin përpara, nevojitet një ndryshim strukturor. Një rrugë e mundshme që ia vlen të eksplorohet është:

- **përfundimin e procesit përmes një konference ndërkombëtare**, duke u frymëzuar nga modeli i Dejtonit i përdorur në Bosnjë dhe Hercegovinë.

Një format i tillë ofron disa përparësi të mundshme:

- Do të lejonte një angazhim ndërkombëtar më të unifikuar dhe strategjik, duke zëvendësuar diplomacinë dypalëshe të fragmentuar me një kornizë të vetme politike të nivelit të lartë.
- Duke kombinuar presionin e koordinuar me stimuj konkretë, kjo mund të gjenerojë angazhime më të forta nga të dyja palët dhe të prezantojë pritshmëri më të qarta për zbatim.
- Një përfundim i strukturuar dhe i kufizuar në kohë i procesit do të zvogëlonte gjithashtu pasigurinë dhe tensionin që është ngulitur në dialogun aktual gradual dhe të errët.

Në të njëjtën kohë, një ndryshim i tillë do të kërkonte parakushte të rëndësishme. Këto përfshijnë

- pjesëmarrje aktive e ripërtëritë e konsensusit transatlantik nga Shtetet e Bashkuara,
- gatishmërinë e Bashkimit Evropian për të artikuluar dhe avancuar perspektivat e besueshme të anëtarësimit si për Kosovën ashtu edhe për Serbinë.
- një bazë e kujdesshme politike dhe një koordinim i qëndrueshëm diplomatik do të ishin thelbësor për të siguruar legjitimitetin, fizibilitetin dhe qëndrueshmërinë afatgjatë të një qasjeje të tillë të bazuar në konferencë.

Kjo ide meriton shqyrtim dhe diskutim të mëtejshëm publik, dhe OJQ-ja CASA ka kënaqësinë të njoftojë se kjo dë të jetë temë e punës së saj të ardhshme mbi politikat.

